

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Kristiina Laitinen ja Merja Hallantie

HUOMISEN HYVINVOINTIA

– Kehys oppilashuollon
kehittämiseksi

Oppaat ja käsikirjat 2011-19

© Opetushallitus ja tekijät

Oppaat ja käsikirjat 2011:19

ISBN 978-952-13-4981-2 (nid.)

ISBN 978-952-13-4982-9 (pdf)

ISSN-L 1798-8950

ISSN 1798-8950 (painettu)

ISSN 1798-8969 (verkkajulkaisu)

Kannen kuva: Johanna Toivanen

Taitto: Edita Prima Oy/Timo Päivärinta/PSWFolders Oy

www.oph.fi/julkaisut

Painopaikka: Vammalan kirjapaino Oy

SISÄLLYS

Esipuhe	5
1 Oppilashuolto 2000-luvulla	7
1.1 Oppilashuollosta kehittämisen kohde.....	7
1.2 Oppilashuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämistoiminta 2007 - 2011	11
2 Oppilashuollon säädökset ja määräykset	14
2.1 Lähtökohtana lapsen oikeudet.....	14
2.2 Oppilashuolto lainsäädännössä	15
2.2.1 Perusopetuslaki	15
2.2.2 Lukiolaki	17
2.2.3 Terveydenhuoltolaki ja valtioneuvoston asetus neuvola- toiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta	18
2.2.4 Lastensuojelulaki	21
2.2.5 Muita oppilashuoltoa sääteleviä lakeja.....	22
2.3 Oppilashuolto opetussuunnitelmien perusteissa.....	23
3 Oppilashuollon kehittämisen peruskysymyksiä	26
3.1 Oppilashuollon kokonaisuus esi- ja perusopetuksessa.....	26
3.2 Oppilashuollon palvelut.....	29
3.2.1 Koulupsykologipalvelut	32
3.2.2 Koulukuraattoripalvelut	33
3.2.3 Kouluterveydenhuollon palvelut	34
3.2.4 Konsultaatio koulupsykologin ja -kuraattorin työssä.....	34
3.3 Moniammatillisuus.....	35
3.3.1 Moniammatillisuus käsitteenä.....	35
3.3.2 Moniammatillisuus koululainsäädännössä ja opetussuunnitelmien perusteissa.....	36
3.3.3 Moniammatillisuus opetustoimen organisaatiossa.....	37
3.2.4 Moniammatillisuuden etuja ja haasteita	41
3.4 Oppilashuollon johtaminen kouluyhteisössä.....	42
3.4.1 Oppilashuoltoryhmän toiminta	46
3.5 Opettajan tehtävät oppilashuollossa.....	49
3.6 Luottamus ja tietosuoja.....	50

4	Oppilashuollon kehittäminen kunnassa	53
4.1	Oppilashuollon strateginen jatkumo	53
4.2	Oppilashuollon yhteissuunnittelun rajapintoja	54
4.3	Oppilashuollon strategia kehittämisen ohjaajana	56
4.4	Oppilashuollon strategian laatiminen	57
4.5	Oppilashuollon kehittämistavoitteiden määrittelyminen	60
4.6	Oppilashuollon arviointi	66
4.6.1	Oppilashuollon palvelurakenteen arviointi	66
4.6.2	Oppilashuollon arviointi kouluyhteisössä	72
4.7	Oppilashuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämistoiminnan 2007 – 2011 tuloksia	74
	Kirjallisuutta	80
	Liitteet	81
Liite 1	Lastenoikeuksien sopimus lyhyesti	81
Liite 2	Oppilas- ja opiskelijahuoltoon koskevia säädöksiä ja määräyksiä	84

Esipuhe

Hyvinvoinnin merkitys oppimiselle on viime vuosina tullut yhä selvemmäksi. Kouluyhteisön arjessa opetus ja oppilashuolto kulkevat käsi kädessä. Kulu-
nutta vuosikymmentä voidaan kutsua oppilashuollon vuosikymmeneksi. Siihen
ajoittuvat oppilashuollon sisällyttäminen koululainsäädäntöön ja opetussuun-
nitelman perusteisiin, valtionavustuksella rahoitettu kuntien kehittämistoiminta
ja sen puitteissa tehty kuntien ja seutujen oppilashuollon strategiatyö.

Julkaisu on tarkoitettu käsikirjaksi opetuksen järjestäjille ja kuntiin, joissa
oppilashuollon kehittäminen on ajankohtaista. Erityisesti sen toivotaan olevan
avuksi kunnissa, jotka eivät olleet mukana oppilas- ja opiskelijahuollon laadun
ja palvelurakenteen valtakunnallisessa kehittämistoiminnassa. Kunnat ja
opetuksen järjestäjät saavat siitä tukea myös omien oppilashuollon kehittämis-
suunnitelmien ja strategioiden laadintaan. Julkaisu tarjoaa näkökulmia oppilas-
huollon kehittämiseen sen eri tasoilla: valtakunnallisesti, kunnassa ja koulussa.

Julkaisun ensimmäinen luku käsittelee oppilashuollon kehittymistä 2000-
luvulla. Luvussa 2 kuvataan lyhyesti oppilashuollon keskeiset säädökset ja
määräykset. Luvussa 3 pohditaan oppilashuollon kehittämisen peruskysy-
myksiä: oppilashuollon kokonaisuutta, oppilashuollon palveluja sekä moniam-
matillisuuden käsitettä ja rakenteita. Lisäksi luvussa käsitellään oppilashuollon
johtamista kouluyhteisössä, opettajan oppilashuoltoon liittyviä tehtäviä sekä
kysymystä salassapidosta ja tietosuojasta. Käsikirjan päättää luku, joka kuvaa
nyt jo päättyneen oppilas- ja opiskelijahuollon laadun ja palvelurakenteen
kehittämistoiminnan tuloksia vuosina 2007–2011.

Kuten edellä mainittu kehittämistoiminta myös tämä julkaisu painottuu perus-
opetukseen. Monet oppilashuollon peruskysymykset ovat samat kaikilla
koulutusasteilla ja siten sovellettavissa esiopetuksesta toiselle asteelle. Julkai-
suun on kuitenkin sisällytetty jonkin verran esiopetuksen ja lukiokoulutuksen
vastaavan kehittämistyön pohdintaa. Ammatillisen koulutuksen opiskelija-
huolto on rajattu tämän julkaisun ulkopuolelle.

Julkaisussa käytetään käsitettä **oppilashuolto** kuvattaessa niin esiopetuksen
ja perusopetuksen oppilashuoltoa kuin lukiokoulutuksenkin opiskelijahuoltoa.
Vastaavasti viittaamme käsitteellä **koulu** myös esiopetusyksiköihin sekä toisen
asteen oppilaitoksiin. **Oppilas** tämän julkaisun käsitteistössä tarkoittaa perus-
opetuksen oppilaiden ohella usein myös esiopetuksen lapsia sekä lukion opis-
kelijoita tai nuoria. Huoltajista käytämme nimitystä **vanhemmat**. Oppilas- ja

opiskelijahuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämistoiminta on yksinkertaistettu julkaisussa yleensä muotoon **oppilashuollon kehittämistoiminta**. Valtioneuvoston asetuksen neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta olemme pääsääntöisesti lyhentäneet **kouluterveydenhuoltoa koskevaksi asetukseksi**.

Tervetuloa tutustumaan oppilashuollon maailmaan ja sen ajankohtaisiin haasteisiin!

Hakaniemessä 13. lokakuuta 2011

Kristiina Laitinen ja Merja Hallantie

1. Oppilashuolto 2000-luvulla

Oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta 2000-luvun alku on ollut merkittävä. Oppilas- ja opiskelijahuolto sisällytettiin ensimmäistä kertaa koululainsäädäntöön ja opetussuunnitelmien perusteisiin. Kouluterveydenhuolto ja lastensuojelua koskeva lainsäädäntö on uudistettu hiljattain. Oppilashuollon käytännön toteuttamisen kannalta on olennaista, että lainsäädännön ajantasaistaminen on samalla vahvistanut hallintokuntien välistä ja moniammatillista yhteistyötä.

Vuonna 2007 opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti Oppilashuollon kehittämistoiminnan, jonka keskeisiksi tavoitteiksi asetettiin oppilashuollon palvelujen saatavuuden turvaaminen, palvelurakenteen kehittäminen sekä hallinnonalojen rajat ylittävän yhteistyön edistäminen. Kunnissa tapahtuvan oppilashuollon kehittämistyön tueksi jaettiin ensimmäistä kertaa valtionavustusta.

1.1 Oppilashuollosta kehittämisen kohde

1970-luvun peruskoulu-uudistuksen tavoitteena oli turvata koulutuksen tasa-arvoisuus. Oppilashuolto – sellaisena kuin sen tänään ymmärrämme – on kehittynyt rinnakkain peruskoulun kanssa. Oppilashuollon määritelmä esitettiin Oppilashuoltokomitean mietinnössä 1974:

”Oppilashuolto on kasvatus- ja opetustyöhön elimellisesti liittyvää ja sen edellytyksiä parantavaa toimintaa, jonka tavoitteena on oppilaan kaikinpuolinen hyvinvointi ja tasapainoinen kehitys, koulunkäynnin, oppimisen sekä oppimisvaikeuksien voittamisen edistäminen ja koulutuksellisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden toteuttaminen sekä koulun viihtyisyys ja turvallisuus sekä viihtyvyys koulussa.”

Kun oppilashuolto kolmekymmentä vuotta myöhemmin sisällytettiin koululainsäädäntöön, haluttiin Oppilashuoltokomitean tavoin korostaa kokonaisvaltaista lähestymistapaa lapsen ja nuoren hyvinvointiin sekä hyvinvoinnin vaikutusta oppimiseen.

Oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta 2000-luvun ensimmäinen vuosikymmen on ollut monella tapaa poikkeuksellisen rikas ja merkityksellinen. Oppilas- ja opiskelijahuolto on ensimmäistä kertaa kirjattu niin koululainsäädäntöön kuin opetussuunnitelmien perusteisiin. Ajanjakson aikana on opetus-

toimen lisäksi uudistettu myös kouluterveydenhuollon ja lastensuojelun lainsäädäntöä. Oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädännön kehittämistä on edeltänyt useiden valtionhallinnon kehittämistyöryhmien työ.

Eri työryhmät ovat pohtineet myös oppilaan ja kouluuyhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta ja antaneet niiden kehittämiseen suosituksia. Oppilashuollon kehittämistyötä on tehty myös palvelujen korkean laadun ja yhdenvertaisuuden varmistamiseksi. Kouluterveydenhuollolle on laadittu laatusuositukset, ja lastensuojelun laatusuositus on valmisteilla. Oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin tuki on kuvattu osana perusopetuksen laatuksiteereitä. Opetushallitus ja Terveystieteiden tutkimuskeskus ovat valmistelevat verkkojulkaisua oppilas- ja opiskelijahuollosta. Ensimmäistä kertaa kuntien ja seutukuntien oppilashuollon kehittämistoimintaa kunnissa ja seuduilla on tuettu useilla valtionavustuksilla.

Taulukkoon 1 on koottu oppilashuollon kehityksen ja kehittämisen kannalta keskeiset säädökset ja määräykset sekä työryhmämuistiot, julkaisut ja suositukset. Taulukko havainnollistaa sitä, kuinka dynaamista oppilashuollon kehittäminen on 2000-luvulla ollut. Koontia voi hyödyntää myös oppilashuollon kehittämisen taustakirjallisuutena.

Taulukko 1. *Oppilashuollon kehitys 2000-luvulla*

Vuosi	Työryhmämuistioita, julkaisuja ja suosituksia	Säädöksiä ja määräyksiä
2000	Turvatyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 20:2000.	
2001		Asetus potilasasiakirjojen laatimisesta ja säilyttämisestä (99/2001). Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001).
2002	Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto. Opetusministeriön työryhmien muistioita 13:2002. Terveellisen ja turvallisen opiskeluympäristön laadun arvioinnin perusteet perusopetusta varten. Opetusministeriön työryhmien muistioita 27:2002.	Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002). Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002).

2003		<p>Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta (479/2003).</p> <p>Laki lukiolain muuttamisesta (478/2003).</p> <p>Laki perusopetuslain muuttamisesta (477/2003).</p> <p>Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos. Opetushallituksen määräys 42/011/2003.</p> <p>Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Opetushallituksen määräys 33/011/2003.</p>
2004	<p>Kouluterveydenhuollon laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:8.</p>	<p>Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet 2004. Opetushallituksen määräys 28/011/2004.</p> <p>Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallituksen määräys 1/011/2004.</p>
2005	<p>Kouluhyvinvointityöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 27:2005.</p>	
2006	<p>Opiskeluterveydenhuollon opas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:12.</p> <p>Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006 : 33.</p> <p>Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. Lausuntoyhdyntö työryhmän muistioista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:67.</p>	<p>Nuorisolaki (72/2006).</p>
2007	<p>Erityisopetuksen strategia. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:47.</p>	<p>Laki kansanterveyslain muuttamisesta (626/2007).</p> <p>Lastensuojelulaki (417/2007).</p>

<p>2009</p>	<p>Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:2.</p> <p>Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevä suunterveydenhuolto. Asetuksen (380/2009) perustelut ja soveltamisohjeet. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009:20.</p> <p>Opetuksen järjestäjien ja rehtoreiden näkemyksiä ja kokemuksia perusopetuksen vuoden 2004 opetussuunnitelmauudistuksesta. Opetushallitus 2009.</p> <p>Oppilaitosten turvallisuus. Työryhmän raportti. Sisäasianministeriön julkaisu 40/2009.</p> <p>Oppilas- ja opiskeluhuoltotyöryhmän toimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:34.</p>	<p>Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista (199/2009).</p> <p>Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä terveydenhuollosta (380/2009).</p>
<p>2010</p>	<p>Kauhajoen koulusurmat 23.9.2009. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita. Julkaisu 11/2010.</p> <p>Esi- ja perusopetuksen oppilashuollon palvelurakenteen arviointi kehittäjäkunnissa. Net Effect Oy. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2010:5.</p> <p>Perusopetuksen laatukriteerit. Opetusministeriön julkaisuja 2010:6.</p> <p>Toimintamalli diabetesta sairastavan lapsen koulupäivän aikaisesta hoidosta. Opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:9.</p>	<p>Laki kansanterveyslain muuttamisesta 1327/2010.</p> <p>Laki lastensuojelulain muuttamisesta (88/2010).</p> <p>Laki nuorisolain muuttamisesta (693/2010).</p> <p>Laki perusopetuslain muuttamisesta (642/2010).</p> <p>Terveydenhuoltolaki (1326/2010).</p> <p>Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Opetushallituksen määräys 51/011/2010.</p> <p>Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010. Opetushallituksen määräys 50/011/2010.</p>

2011		Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä terveydenhuollosta (338/2011).
Valmis-teilla	Lastensuojelun laatusuosituks. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Oppilas- ja opiskelijahuollon opas. Opetushallitus ja Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Opetustoimen turvallisuusopas. Opetushallitus.	Opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee ehdotusta oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädännön yhtenäistämiseksi.

1.2 Oppilashuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämistoiminta 2007–2011

Sosiaali- ja terveysministeriön oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmä esitti muistiossaan (2006), että oppilashuollon palveluiden saatavuuden turvaamiseksi kuntien tulisi tehdä palveluiden järjestämisessä ja tuottamisessa yhteistyötä. Työryhmä ehdotti oppilashuollon palveluitten organisoimista ja tuottamista tarkasteltavaksi ja suunniteltavaksi omana palvelukokonaisuutenaan kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä. Suosituksen pohjalta opetusministeriö käynnisti alkuvuodesta 2007 oppilashuollon kehittämistoiminnan osana kouluhyvinvoinnin edistämisen toimenpidekokonaisuutta. Kehittämistoiminnan ohjauksesta ja seurannasta vastasi Opetushallitus.

Kehittämistoimintaa rahoitettiin kuudessa eri aikaan käynnistetyssä ”aallossa” myöntämällä kunnille ja seuduille valtionavustuksia oppilashuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämiseen. Vuosina 2007–2011 kehittämistoimintaan osallistui yhteensä 192 kuntaa ja oppilashuoltoa on kehitetty myös viidessä erillisessä kehittämisverkostossa. Kehittämistoiminnan päätavoitteeksi asetettiin oppilashuollon strategian laatiminen kuntaan tai seudulle. Strategian sisältämät toimenpiteet haluttiin vakiinnuttaa osaksi lasten ja nuorten palvelujärjestelmää kunnassa.

Käynnistäessään oppilas- ja opiskelijahuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämistoiminnan opetusministeriö määritteli valtionavustukselle yleiset

tavoitteet perusteluineen (Opetusministeriön taustamuistio 2007), jotka edelleen ovat ajankohtaisia:

Oppilashuollon ja oppilashuollon palvelujen saatavuuden turvaaminen.

Selvitysten mukaan kouluterveydenhuollon ja psykososiaalisten oppilashuollon palvelujen riittävydessä on puutteita koko maassa. Erityisesti koulupsykologi- ja -kuraattoripalveluja on oppilaiden tarpeisiin nähden liian vähän. Näiden palveluiden järjestämisessä on monilla alueilla tärkeää kuntien keskinäinen yhteistyö. Verkostoitumisen tärkeys korostuu erityisesti pienissä kunnissa.

Oppilashuollon palvelurakenteen ja verkostomaisen toimintatavan kehittäminen ja vakiinnuttaminen kuntiin. Tavoitteena on myös palvelurakenteen selkiytyminen ja sen toimivuuden lisääntyminen lasten ja nuorten, heidän vanhempiansa sekä opetus- ja sosiaali- ja terveystoimen henkilöstön näkökulmista. Tavoitteiden toteuttamiseksi kunta tai kunnat laativat yhdessä oppilashuollon strategian. Siitä johdetaan toimenpideohjelma, johon kuuluvat toimenpiteet vakiinnutetaan osaksi lasten ja nuorten palvelujärjestelmää kunnassa tai seudulla.

Opetussuunnitelmien toimeenpanon tukeminen. Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa oppilashuollon tavoitteeksi asetetaan lapsen kehityksen tukeminen ja oppimisen esteiden varhainen tunnistaminen ja niihin puuttuminen. Opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto kuuluu kaikille koulun aikuisille ja on siten keskeinen osa koulun toimintakulttuuria. Varhainen tukeminen ja oppilaiden monimuotoisten ongelmien kohtaaminen edellyttävät usein sekä koulun henkilöstön että eri hallinnonalojen työntekijöiden yhteistyötä.

Oppilashuoltotyön painopisteen siirtäminen korjaavasta ennalta ehkäisevään työhön. Tarkoituksena on kehittää esiopetusyksiköiden ja koulujen oppilashuoltoon ennaltaehkäiseviä työtapoja, -menetelmiä ja rakenteita. Yksilöihin kohdistuvan oppilashuollon sijaan tavoitteena on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia niissä ryhmissä, luokissa ja yhteisöissä, joiden jäseniä he ovat. Esiopetuksen ja kouluyhteisön ennalta ehkäisevänä toimintatapana kehitetään varhaista tunnistamista ja tuen oikea-aikaista kohdistamista. Työyhteisöjen toimintakulttuurissa vahvistetaan myönteistä vuorovaikutusta lasten ja nuorten sekä aikuisten kesken.

Moniammatillisen, eri hallintokuntien, organisaatioiden ja koulutusasteiden rajat ylittävän yhteistyön edistäminen. Tavoitteena on vahvistaa yhteistyön rakenteita varhaiskasvatukseen, esiopetuksen, perusopetuksen sekä sosiaali- ja terveystoimen välillä.

Oppilashuoltoa on kehitetty myös muissa perusopetuksen laadun kehittämistoiminnoissa kuten tehostetun ja erityisen tuen sekä oppilaanohjauksen kehittämisessä. Eri kehittämishankkeissa on ollut pitkälti samanlaiset tavoitteet, ja useissa kunnissa hankkeissa on ollut yhteinen ohjausryhmä. Moniammatillisuus ja eri hallinnonalojen välinen yhteistyö ovat olleet kaikissa niissä keskeisiä kehittämiskohteita.

2. Oppilashuollon säädökset ja määräykset

Oppilashuolto kuuluu sekä opetustoimen että sosiaali- ja terveystoimen alaan. Sektorirajat ylittävä yhteistyö edellyttää eri toimialojen lainsäädännön tuntemusta. Kutakin toimialaa ohjaa oma lainsäädäntönsä, minkä vuoksi oppilashuoltoakin on kehitetty eriytyneesti. 2000-luvun lainsäädännön muutokset ovat tuoneet mukanaan tarkennuksia oppilashuoltotyön ja siihen liittyvän yhteistyön tekemiseen niin koulussa kuin kunnassakin. Myös opetussuunnitelmauudistus haastaa kunnan eri toimijat entistä tiiviimpään yhteistyöhön.

2.1 Lähtökohtana lapsen oikeudet

Yhdistyneiden kansakuntien lastenoikeuksien sopimus on lapsia koskeva ihmisoikeussopimus, joka koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsen oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa vuonna 1989, ja Suomi allekirjoitti sen vuonna 1991. Sopimuksen mukaan kaikki lapset ovat tasa-arvoisia, lapsilla on oikeus hyvään elämään ja lasten näkemykset on otettava huomioon (liite 1).

Sopimus velvoittaa Suomessa valtiota, kuntia, lasten vanhempia ja muita aikuisia. Vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsensa huolenpidosta ja kasvatuksesta. Tarvittaessa heillä on oikeus saada tukea ja ohjausta tähän tehtävään. Viranomaisten on puolestaan kaikissa lasta koskevissa toimenpiteissään ja päätöksissään arvioitava niiden vaikutuksia lapseen, otettava huomioon lapsen etu ja näkemykset sekä myös kuunneltava lapsen mielipiteitä.

Sopimus määrittelee lapsille kuuluvat oikeudet. Sen tärkein tavoite on perusoikeuksien kuten terveyden, koulutuksen, tasa-arvon ja turvan takaaminen kaikille lapsille kaikkialla maailmassa. Sopimuksen sisältö voidaan tiivistää kolmeen keskeiseen teemaan. Lapsella on oikeus

1. saada erityistä suojelua ja hoivaa (protection),
2. saada riittävä osuus yhteiskunnan voimavaroista (provision) sekä
3. osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon (participation).

2.2 Oppilashuolto lainsäädännössä

Vuonna 2003 perusopetuslakia (628/1998), lukiolakia (629/1998) ja lakia ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) muutettiin oppilas- ja opiskelijahuollon säännösten osalta. Lakiuudistuksen yhteydessä oppilas- ja opiskelijahuolto määriteltiin lainsäädännön tasolla ensimmäistä kertaa: oppilas- ja opiskelijahuolto on oppilaan ja opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Vuonna 2010 perusopetuslain muutoksen (642/2010) yhteydessä täydennettiin henkilötietojen käsittelyä, salassapitoa ja luovuttamista sekä oppilashuoltoa koskevia säännöksiä käsiteltäessä yksittäistä oppilasta koskevaa asiaa.

Oppilashuoltoa säätelevät myös uudistetut lastensuojelulaki (417/2007), terveydenhuoltolaki (1326/2010) sekä valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011).

Terveydenhuoltolain, kouluterveydenhuoltoa koskevan asetuksen ja lastensuojelulain toteuttamista seuraavat ja valvovat Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirasto (Valvira) ja viisi aluehallintovirastoa. Aluehallintovirasto ohjaa, seuraa ja arvioi oppilashuollon, turvallisuuden ja oppilaan oikeusturvan toteutumista esi- ja perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Tietosuojavaltuutettu ohjaa ja valvoo henkilötietolain toteutumista.

2.2.1 Perusopetuslaki

Oppiminen ja hyvinvointi ovat perusopetuslaissa opetuksen järjestämisen kivijalka. Koulutuksen lainsäädännössä esi- ja perusopetuksen oppilashuollosta säädetään perusopetuslaissa (628/1998; muutokset 477/2003, 642/2010 ja 1352/2010). Perusopetuslain mukaan opetus pitää järjestää oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä.

Perusopetuksessa oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, joita ovat terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettu kouluterveydenhuolto ja lastensuojelulaissa (417/2007) määritelty koulunkäynnin tukeminen. Perusopetuslain mukaan oppilaalla on oikeus saada opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Tämä oikeus koskee niin esiopetuksen kuin perusopetuksenkin oppilaita, mutta ei ulotu toiselle asteelle.

Perusopetuslain mukaan oppilaalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Suunnitelman noudattamista ja toteutumista tulee valvoa. Lisäksi opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteettömyyden suojamista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä.

Vuonna 2010 perusopetuslain muutoksen yhteydessä uudistettiin tehostettuun ja erityiseen tukeen liittyvää lainsäädäntöä sekä täydennettiin henkilötietojen käsittelyä, salassapitoa ja luovuttamista koskevia säännöksiä sekä oppilashuoltoa koskevaa pykälää. Oppilashuollon säädökseen lisättiin säännökset yksittäisen oppilaan asian käsittelystä moniammatillisessa oppilashuoltotyössä sekä tähän liittyvistä kirjaamiskäytännöistä.

Lähtökohtana on se, että oppilashuoltotyötä toteutetaan yhteistyössä oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa. Yksittäistä oppilasta koskevan asian käsittelyyn voivat osallistua vain ne oppilaan opetukseen ja oppilashuollon järjestämiseen osallistuvat, joiden tehtäviin oppilaan asian käsittely välittömästi kuuluu. Oppilaan huoltajan tai muun laillisen edustajan kirjallisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään oppilaan asian käsittelyyn voi osallistua myös muita tarvittavia tahoja.

Käsiteltäessä yksittäistä oppilasta koskevaa asiaa oppilashuoltotyössä kirjataan asian vireillepanija, aihe, päätetyt jatkotoimenpiteet ja niiden perustelut, asian käsittelyyn osallistuneet sekä se, mitä tietoja ja kenelle oppilaasta on annettu. Henkilötietojen käsittelystä vastaa rekisterinpitäjänä opetuksen järjestäjä.

Oppilashuoltotyöhön osallistuvilla on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilaan opettajalle ja perusopetuslain mukaisesta opetuksesta ja toiminnasta vastaavalle viranomaiselle oppilaan opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot. Tiedon luovuttaja joutuu kuitenkin harkitsemaan esimerkiksi sitä, onko kysymys tiedosta, joka on välttämätön oppilaan tai muiden oppilaiden turvallisuuden varmistamiseksi. Yhteistyön ja luottamuksen turvaamiseksi salassa pidettävän tiedon luovuttamiseen on syytä pyrkiä aina ensisijaisesti hankkimaan huoltajan suostumus.

Oppilaan huoltajan yksilöidyllä kirjallisella suostumuksella voidaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömiä salassa pidettäviä tietoja pyytää myös muilta tahoilta. Opetuksen järjestäjällä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta oppilaan opetuksen järjestämiseksi välttämättömät

tiedot sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiselta, muulta sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajalta sekä terveydenhuollon ammattihenkilöltä.

Jos oppilas siirtyy toisen opetuksen järjestäjän perusopetuslain mukaisesti järjestämään opetukseen tai aamu- tai iltapäivätoimintaan, aikaisemman opetuksen järjestäjän on salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava oppilaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot uudelle opetuksen järjestäjälle. Uudella opetuksen järjestäjällä on myös pyynnöstä oikeus saada vastaavat tiedot. Salassa pidettäviä tietoja ei voida ilman huoltajan suostumusta antaa oppilaan siirtyessä muuhun kuin perusopetuslain mukaiseen opetukseen kuten lukioon tai ammatilliseen koulutukseen.

2.2.2 Lukiolaki

Koulutuksen lainsäädännössä lukiokoulutuksen opiskelijahuollosta säädetään lukiolaissa (629/1998; muutos 478/2001). Lukiolain mukaan lukiokoulutuksessa opiskelijahuollolla tarkoitetaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että vammaiselle tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle annetaan tieto hänen käytettävissään olevista terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluista ja hänet ohjataan hakeutumaan näihin palveluihin.

Vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opetuspalveluihin ja opiskelijahuollon palveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin siten kuin siitä erikseen säädetään.

Lukiolain mukaan nuorten lukiokoulutuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Yhteistyössä tulee ottaa huomioon täysi-ikäisen opiskelijan itsenäisyys ja oma vastuu itseään koskevista asioista.

Myös lukiokoulutuksessa opiskelijoille on säädetty oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Vastaavalla tavalla kuin perusopetuksessa, koulutuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista. Koulutuksen järjestäjän tulee hyväksyä myös järjestyssäännöt.

2.2.3 Terveydenhuoltolaki ja asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta

Kansanterveyslain osittain korvannut **terveydenhuoltolaki** (1326/2010) säätelee kunnan järjestämisvastuuseen kuuluvan terveydenhuollon toteuttamista ja sisältöä. Terveysterveystoimintalaki määrittää siis myös lastenneuvolapalvelujen sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon järjestämistä ja sisältöä.

Terveysterveystoimintalain mukaan kunnan on järjestettävä alueensa alle oppivelvollisuusikäisten lasten ja heidän perheidensä neuvolapalvelut. Esiopetuksessa olevan oppilaan terveysneuvonta ja -palvelut järjestetään osana neuvolatoimintaa.

Kunnan perusterveydenhuollon on neuvolapalveluja järjestäessään toimittava yhteistyössä varhaiskasvatuksesta, lastensuojelusta ja muusta sosiaalihuollosta, erikoissairaanhoidosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Neuvolapalveluihin sisältyvät muun muassa lapsen terveen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen sekä seuranta ensimmäisen ikävuoden aikana keskimäärin kuukauden välein ja sen jälkeen vuosittain sekä yksilöllisen tarpeen mukaisesti, samoin vanhemmuuden ja perheen muun hyvinvoinnin tukeminen. Lisäksi lapsen kodin ja kasvu- ja kehitysympäristön sekä perheen elintapojen terveellisyyttä edistetään.

Kunnan on järjestettävä kouluterveydenhuollon palvelut alueellaan sijaitsevien perusopetusta antavien oppilaitosten oppilaille. Laki velvoittaa kunnan toimimaan kouluterveydenhuollon järjestämisessä yhteistyössä vanhempien, huoltajien, muun oppilashuolto- ja opetushenkilöstön sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Terveysterveystoimintalain mukaan kouluterveydenhuolto on osa perusopetuslain mukaisia oppilashuollon palveluja. Perusterveydenhuollosta vastaavan viranomaisen on myös osallistuttava paikallisen opetussuunnitelman laatimiseen niiltä osin, jotka koskevat oppilashuoltoa sekä oppilaitoksen ja kodin välistä yhteistyötä.

Kouluterveydenhuollon palveluihin sisältyvät kouluympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä koulu yhteisön hyvinvoinnin edistäminen sekä seuranta kolmen vuoden välein sekä vuosiluokittain oppilaan kasvun ja kehityksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen. Palveluilla tuetaan oppilaan vanhempien kasvatustyötä. Palveluihin kuuluvat myös oppilaan erityisen tuen tai tutkimusten tarpeen varhainen tunnistaminen ja tukeminen sekä pitkäaikaisesti sairaan lapsen omahoidon tukeminen yhteistyössä

muiden oppilashuollon toimijoiden kanssa sekä tarvittaessa jatkotutkimuksiin ja -hoitoon ohjaaminen. Kouluterveydenhuollon palveluja ovat myös suun terveydenhuolto ja oppilaan terveydentilan toteamista varten tehdyt tarpeelliset erikoistutkimukset.

Kunnan perusterveydenhuollon on järjestettävä opiskeluterveydenhuollon palvelut alueellaan sijaitsevien lukioiden, ammatillista peruskoulutusta antavien oppilaitosten sekä korkeakoulujen ja yliopistojen opiskelijoille riippumatta heidän kotipaikastaan.

Laki velvoittaa kunnan perusterveydenhuollon toimimaan opiskeluterveydenhuollon palvelujen järjestämisessä yhteistyössä alaikäisen opiskelijan vanhempien ja huoltajien, muun opiskelijahuolto- ja opetushenkilöstön sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa.

Opiskeluterveydenhuolto on osa lukiolain ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaista opiskelijahuoltoa. Kunnan perusterveydenhuollosta vastaavan viranomaisen tulee osallistua lukiolain ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaisen opetussuunnitelman laatimiseen opiskelijahuoltoa sekä oppilaitoksen ja kodin välistä yhteistyötä koskevalta osalta.

Opiskeluterveydenhuoltoon sisältyy oppilaitoksen opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus sekä opiskeluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja seuranta kolmen vuoden välein sekä opiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin sekä opiskelukyvyn seuraaminen ja edistäminen, johon sisältyvät lukion ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoille kaksi määräaikaista terveystarkastusta ja kaikille opiskelijoille terveystarkastukset yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Opiskelijoille järjestetään sekä terveyden- että sairaanhoitopalvelut. Lisäksi opiskeluterveydenhuolto pitää sisällään mielenterveys- ja päihdetyön, seksuaaliterveyden edistämisen ja suun terveydenhuollon. Opiskelijoiden erityisen tuen tai tutkimusten tarpeen varhainen tunnistaminen sekä opiskelijan tukeminen ja tarvittaessa jatkotutkimuksiin ja hoitoon ohjaaminen kuuluvat myös opiskeluterveydenhuoltoon.

Terveydenhuoltolaki tuli voimaan toukokuussa 2011, ja samalla annettiin uusi **valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta** (338/2011). Asetuksessa korostetaan koko perheen hyvinvoinnin huomioimista niin neuvola- kuin kouluterveydenhuollon palveluissa.

Palvelujen järjestämiseksi kunnan kansanterveystyöstä vastaavan viranomaisen on hyväksyttävä yhtenäinen toimintaohjelma neuvolatoimintaan, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon sekä lasten ja nuorten ehkäisevään suun tervey-

denhuoltoon. Toimintaohjelma on laadittava yhteistyössä sosiaali- ja opetus-
toimen kanssa.

Terveystarkastusten ja niiden perusteella suunnitellun terveysneuvonnan on
muodostettava suunnitelmallinen yksilön ja perheen niihin osallistumisen
mahdollistava kokonaisuus. Palveluja järjestettäessä on kiinnitettävä huomiota
myös lapsen ja nuoren kehitysympäristöihin. terveystarkastukset ja terveys-
neuvonta on järjestettävä tarpeen mukaan moniammatillisesti. terveystarkas-
tuksissa ja -neuvonnassa saatuja seurantatietoja kunnan väestön terveydestä ja
hyvinvoinnista on käytettävä palvelujen suunnittelussa.

Kunnan on järjestettävä määräaikaista terveystarkastuksia kaikille ennalta määri-
telyyn ikä- tai vuosiluokkaan kuuluville ja lisäksi yksilöllisen tarpeen mukai-
sesti. Perusopetuksessa oppilaalle on järjestettävä terveystarkastus jokaisella
vuosiluokalla; ensimmäisellä, viidennellä ja kahdeksannella luokalla tarkas-
tuksen on oltava laaja. Esiopetuksessa olevalle lapselle tehdään terveystar-
kastus neuvolassa yleensä kuusivuotiaana. Ammatillisen tai lukiokoulutuksen
opiskelijalle tulee järjestää ensimmäisenä vuonna terveydenhoitajan tarkastus ja
ensimmäisenä tai toisena vuonna lääkärintarkastus ellei lääkärintarkastusta ole
tehty opiskelijaksi hyväksymisen yhteydessä.

Laajan terveystarkastuksen tekee terveydenhoitaja yhteistyössä lääkärin kanssa.
Alle kouluikäisen lapsen ja oppilaan laajaan terveystarkastukseen sisältyy
vanhempien haastattelu ja tarpeen mukaan koko perheen hyvinvoinnin selvit-
täminen. Esiopetusta ja koulun aloitusta edeltävä laaja terveystarkastus tehdään
lapselle yleensä nelivuotiaana. Huoltajan kirjallisella suostumuksella laajaan
terveystarkastukseen sisällytetään päivähoidon ja esiopetuksen henkilökunnan
arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista päivähoidossa.
Opettaja tekee vastaavasti arvion oppilaan hyvinvoinnista koulussa. Arviossa
on oltava tiedot, jotka ovat tarpeellisia terveyden- ja sairaanhoidon tai tuen
tarpeen arvioimiseksi sekä niiden järjestämiseksi ja toteuttamiseksi.

Laajoista terveystarkastuksista tehtyä yhteenvetoa on käytettävä arvioitaessa
oppilashuollon yhteistyönä luokka- ja kouluyhteisön tilaa ja mahdollisten lisä-
toimenpiteiden tarvetta. Tämä yhteenveto ei saa sisältää henkilötietoja.

Kouluyhteisön ja opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus on tarkastet-
tava yhteistyössä oppilaitoksen ja sen oppilaiden tai opiskelijoiden, koulu- tai
opiskeluterveydenhuollon, terveystarkastajan, henkilöstön työterveyshuollon,
työsuojeluhenkilöstön ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kesken. Tarkas-
tuksessa todettuja mahdollisten puutteiden korjaamista seurataan vuosittain.

2.2.4 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun tehtäviä ovat lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lastensuojelu. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvällä toiminnalla ehkäistään varsinaisen lastensuojelun tarvetta, ehkäisevällä lastensuojelulla tarjotaan apua ja tukea riittävän varhain, jolloin ennalta ehkäistään ongelmien syntymistä. Ehkäisevässä työssä neuvolalla, päivähoidolla ja koululla on tärkeä rooli. Laissa pidetään lapsena alle 18-vuotiasta henkilöä.

Lastensuojelulain mukaisesti ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lapsen ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään, pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun kokonaisuus muodostuu ehkäisevästä lastensuojelusta sekä lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta.

Ehkäisevä lastensuojelu tarkoittaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä ja vanhemmuuden tukemista silloin, kun lapsi tai nuori ei ole lastensuojelun asiakkaana. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Ehkäisevä lastensuojelutyö tarkoittaa, että kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia, poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Lisäksi palvelut tulee järjestää niin, että niiden avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Koulunkäynnin tueksi on järjestettävä koulukuraattori- ja psykologipalveluita. Lisäksi lapsi on otettava huomioon aikuisille suunnatuissa palveluissa. Opetustoimen näkökulmasta ehkäisevä lastensuojelu tarkoittaa sitä, että kouluyhteisössä huolehditaan lasten ja nuorten hyvinvoinnista.

Lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta on kyse silloin, kun lapsi ja perhe ovat lastensuojelun asiakkaina. Lastensuojelutarpeen selvitys, asiakassuunnitelma ja avohuollon erilaiset tukitoimet ovat lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta. Lastensuojelua on myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.

Lastensuojelulaissa määritellään ilmoitusvelvollisuus tilanteessa, jossa lapsen kehitys voi vaarantua. Ilmoitusvelvollisia ovat esimerkiksi opetustoimen, sosi-

aali- ja terveydenhuollon, nuorisotoimen, poliisitoimen, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän, seurakunnan sekä koululaisten aamu- ja iltpäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt. He ovat velvollisia viipymättä ja salassapitosäännösten estämättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Lastensuojeluasia voi tulla vireille paitsi lastensuojeluilmoituksesta myös lapsen, nuoren tai perheen omasta hakemuksesta tai viranomaisen ja asiakkaan yhdessä tekemästä pyynnöstä arvioida lastensuojelutarve. Lastensuojeluviranomaisten toimintavelvollisuus on sama riippumatta siitä, millä tavoin asiakkuus tulee vireille.

Lastensuojelulain mukaan kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma. Se hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma on otettava huomioon laadittaessa kuntalain (365/1995) mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa.

Suunnitelman tulee sisältää suunnittelukaudelta tiedot

1. lasten ja nuorten kasvuoloista sekä hyvinvoinnin tilasta
2. lasten ja nuorten hyvinvointia edistävästä sekä ongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista
3. lastensuojelun tarpeesta kunnassa
4. lastensuojeluun varattavista voimavaroista
5. lastensuojelulain mukaisten tehtävien hoitamiseksi käytettävissä olevasta lastensuojelun palvelujärjestelmästä
6. yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä sekä
7. suunnitelman toteuttamisesta ja seuraamisesta.

2.2.5 Muita oppilashuoltoa sääteleviä lakeja

Koululainsäädännön, kansanterveyslain ja lastensuojelulain lisäksi oppilas- ja opiskelijahuollon toimintaa säätelevät mm. hallintolaki (434/2003), henkilötietolaki (523/1999), laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999, myöhemmin julkisuuslaki), laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994) sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000, myöhemmin sosiaalihuollon asiakaslaki).

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) kiteyttää ne tärkeät asiat, jotka lapsi tarvitsee tasapainoisen kasvunsa ja kehityksensä sekä hyvinvointinsa tueksi: myönteiset ja läheiset ihmissuhteet, hyvä hoito ja kasvatusta, tarpeellinen valvonta ja huolenpito, turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö, lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus, ymmärtämys, turva ja hellyys.

Oppilashuoltoa koskeva lainsäädäntö on koottu liitteeseen 2. Useat oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädännön kehittämistä pohtineet työryhmät ovat ehdottaneet hajanaiselta tuntuvan oppilashuollon lainsäädännön yhteensovittamista. Yhtenäisen opiskeluhuoltolain valmistelutyö aloitettiin opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyönä keväällä 2010.

2.3 Oppilashuolto opetussuunnitelmien perusteissa

Oppilashuollon tavoitteet, periaatteet ja tehtävät ovat ydinkysymysten osalta pitkälti samanlaiset esiopetuksessa, perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. Vuoden 2003 koululakiuudistuksen myötä Opetushallitus sai tehtäväksi määrätä opetussuunnitelman perusteissa oppilas- ja opiskelijahuollon sekä kodin ja koulun/oppilaitoksen yhteistyön keskeisistä periaatteista ja opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista. Koululakien mukaan Opetushallitus valmistelee opetussuunnitelman perusteet esiopetuksesta, oppilas- ja opiskelijahuoltoa sekä kodin ja koulun/oppilaitoksen yhteistyötä koskevilta osin yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Vastaavasti opetuksen järjestäjän tulee laatia edellä mainitut opetussuunnitelman osat yhteistyössä kunnan tai oppilaitoksen sijaintikunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoa hoitavien viranomaisten kanssa. Paikallinen opetussuunnitelma pohjautuu opetussuunnitelman perusteisiin.

Perusopetuslain uudistus vuonna 2010 aiheutti tarpeen vastaaviin muutoksiin myös **esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa** (Opetushallitus 2010). Lakiuudistus vahvisti entisestään oppilashuollon asemaa osana opetussuunnitelmaa. Uudistuneissa opetussuunnitelmien perusteissa omat kokonaisuutensa muodostavat oppilashuolto, turvallisuuden edistäminen, henkilötietojen käsittely, salassapito ja tietojen luovuttaminen sekä paikallisen opetussuunnitelman laatimista koskeva ohjeistus.

Opetussuunnitelman perusteissa oppilashuolto määritellään samalla tavalla kuin perusopetusta, lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta koskevassa lainsäädännössä. Oppilas- ja opiskelijahuollolla tarkoitetaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa.

Perusopetuksessa oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, joita ovat terveydenhuoltolaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa tarkoitettu koulunkäynnin tukeminen. Oppilashuolto on sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea. Oppilashuolto kuuluu kaikille kouluyhteisön aikuisille ja sitä toteutetaan moniammatillisena yhteistyönä.

Oppilashuollon tavoitteena on

- luoda hyvinvoiva ja turvallinen oppimis- ja kasvuympäristö, suojata mielenterveyttä ja ehkäistä syrjäytymistä
- ehkäistä, tunnistaa, lieventää ja poistaa kasvun ja oppimisen esteitä, oppimisvaikeuksia sekä muita ongelmia mahdollisimman varhain
- edistää myönteistä vuorovaikutusta ja keskinäisen huolenpidon ilmapiiriä sekä puuttua tarvittaessa ongelmiin.

Oppilashuollossa kehitetään, seurataan ja arvioidaan niin kouluyhteisön, luokkien kuin yksittäisten oppilaiden hyvinvointia. Oppilashuollon tehtävänä on

- kehittää hyvinvointia tukevaa oppimisympäristöä ja vahvistaa koulun yhteisöllistä toimintatapaa osana kouluyhteisön toimintakulttuuria
- seurata jokaisen oppilaan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tarvittaessa tukea oppilasta ja puuttua hyvinvoinnissa tapahtuviin muutoksiin yhteistyössä huoltajan kanssa.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2003) opiskelija-huolto linjataan opiskelijoiden kokonaisvaltaisesta - fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta - hyvinvoinnista huolehtimiseksi. Tavoitteena on luoda turvallinen ja terve opiskelu- ja työympäristö sekä ehkäistä syrjäytymistä. Lukiossa opiskelijoiden osallisuutta oman työyhteisönsä hyvinvoinnin edistämiseksi tulee tukea.

Perusteiden mukaan paikallisessa opetussuunnitelmassa pitää määritellä mm. opiskelijalle tarjottava tuki ja ohjaus opiskeluun, kehitykseen tai elämäntilanteeseen liittyvissä vaikeuksissa. Samoin määritellään eri hallintokuntien yhteistyö sekä paikalliset tukiverkostot opiskelijan tarvitsemien palvelujen turvaamiseksi ja opiskelijan ohjaamiseksi tarvittaviin palveluihin. Opetussuunnitelmassa kuvataan myös oppilaitoksen suunnitelma toiminnasta opiskeluyhteisön terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi sekä menettelytavoista ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteissa. Sellaisia ovat kiusaaminen, väkivalta, mielenterveyskysymykset, tupakointi ja päihteiden käyttö, erilaiset onnettomuudet ja kuolemantapaukset.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan huoltajilla tulee olla riittävä mahdollisuus perehtyä lukion työhön. Opetussuunnitelmassa tulee määritellä

kodin ja oppilaitoksen yhteistyön periaatteet ja yhteistyö huoltajien kanssa ottaen huomioon oppilaitoksessa olevat ala-ikäiset ja täysi-ikäiset opiskelijat. Lähtökohtana yhteistyössä on aikuistuvan nuoren ja täysi-ikäisen opiskelijan itsenäisyyden ja oman vastuun huomioon ottaminen sekä huolen pitäminen tukea tarvitsevasta opiskelijasta.

3. Oppilashuollon kehittämisen peruskysymyksiä

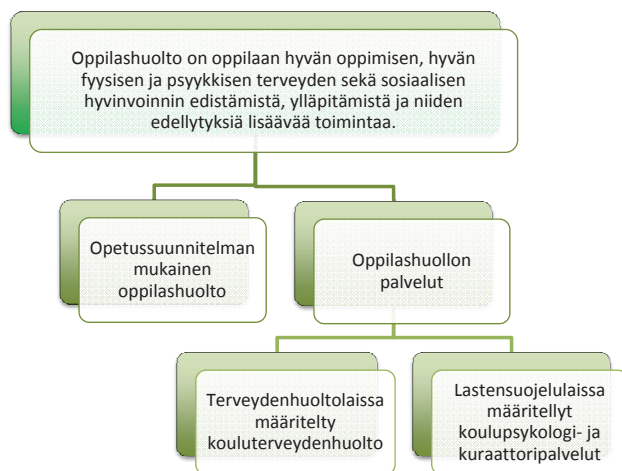
Oppilashuollon kehittäminen edellyttää varsin laajan kokonaisuuden ymmärtämistä. Tämä tarkoittaa oppilashuolto -käsitteen monimuotoisuuden sisäistämistä, oppilashuollon perusrakenteiden hahmottamista sekä oppilashuollon johtamiskysymysten ratkaisemista organisaation eri tasoilla.

Oppilashuollon toimijat sijoittuvat moniin hallintokuntiin ja edustavat monia ammattiryhmiä. Oppilashuollon toteuttaminen edellyttää käytännössä erilaisten toimintakulttuurien, toimintatapojen ja prosessien yhteensovittamista. Koska oppilashuollossa on useita toimijoita ja monet käsiteltävät asiat ovat inhimillisesti koskettavia, tärkeiksi asioiksi nousevat luottamus sekä tietosuojaan liittyvien toimintatapojen tunteminen ja kunnioittaminen.

3.1. Oppilashuollon kokonaisuus esi- ja perusopetuksessa

Koululainsäädännössä ja opetussuunnitelman perusteissa esitetyn oppilashuollon määritelmän mukaisesti oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa.

Oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut. Oppilashuollon kokonaisuutta kuvataan kuviossa 1.

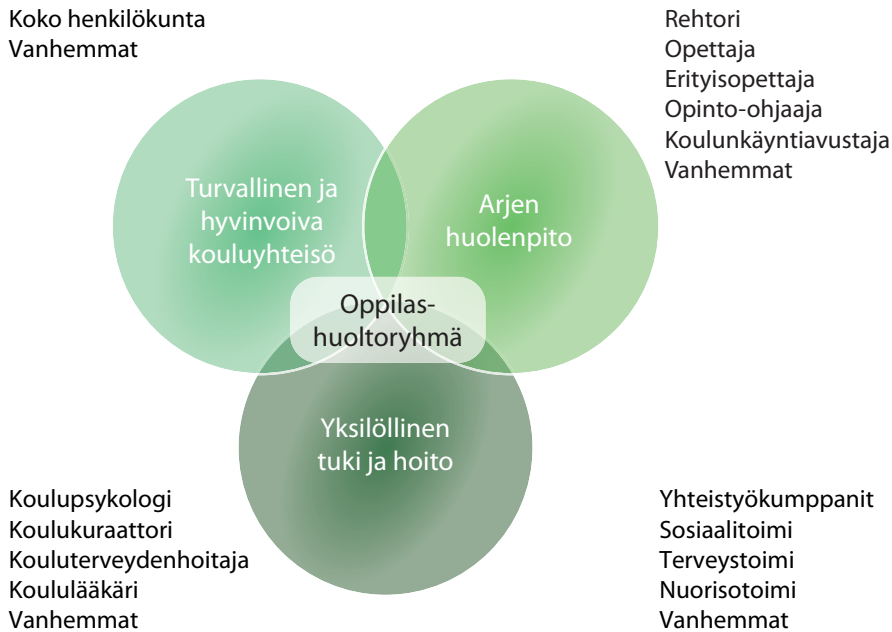
Kuvio 1. Oppilashuollon kokonaisuus.

Opetussuunnitelman mukaisella oppilashuollolla tarkoitetaan opetussuunnitelman perusteissa kuvattujen tavoitteiden, periaatteiden, tehtävien ja sisältöjen mukaista oppilashuoltoa (katso luku 2.3). Oppilashuollon palveluilla tarkoitetaan terveydenhuoltolain säätelemää kouluterveydenhuoltoa sekä lastensuojelulain edellyttämiä koulunkäynnin tukemiseksi järjestettäviä koulukuraattori- ja psykologipalveluita (katso luku 3.2). Käsitteet opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto ja oppilashuollon palvelut tulivat lainsäädäntöön vuonna 2003.

Oppilashuollon kokonaisuus kattaa sisällöllisesti koko kouluyhteisön toiminnan ja kaikki oppilaat. Jokaisella esi- ja perusopetuksen oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Lukiokoulutukseen vastaavaa oikeutta ei ole säädetty, vaan erityistä tukea tarvitseva opiskelija ohjataan hakeutumaan tarvitsemiinsa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Oppilashuolto on kaikkien kouluyhteisössä työskentelevien ja oppilashuoltopalveluista vastaavien työntekijöiden yhteinen tehtävä.

Oppilashuollon järjestäminen on opetuksen järjestäjän velvollisuus, mutta käytännössä se edellyttää kunnan opetus-, sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä. Lasten ja nuorten palveluiden yhteen sovittamisen ja yhteistyön velvoitteet vahvistuivat entisestään lainsäädännön muutosten ja opetussuunnitelman perusteiden tarkistamisen myötä. Tarkemmin lastensuojelulakia, terveydenhuoltolakia, kouluterveydenhuoltoa koskevaa asetusta sekä perusopetuslain muutoksia on kuvattu luvussa 3. Opetussuunnitelman perusteiden mukaisen oppilashuollon keskeisiä tavoitteita ja tehtäviä on kuvattu luvussa 2.3.

Kunnissa laadituissa oppilashuollon suunnitelmissa on pyritty selkiyttämään oppilashuollon kokonaisuutta. Esimerkiksi Helsingin opetusvirastossa oppilashuollon kokonaisuutta on jäsenetty turvallisen ja hyvinvoivan kouluyhteisön, arjen huolenpidon sekä yksilöllisen tuen ja hoidon muodostamaksi kokonaisuudeksi:

Kuvio 2. Hyvinvoinnin tuki koulu yhteisössä. (Lähde: Helsingin kaupungin opetusvirasto 2003, 2009).

Oppilashuollon näkökulma ulottuu kaikkeen toimintaan koulun arjessa ja ohjaa jokaisen työntekijän työskentelyä. Työntekijän tulee pitää jatkuvasti mielessä lapsen etu ja hänen hyvinvointinsa edistäminen, jolloin oppimisen edellytykset tulevat turvatuiksi. Yksilöllisyyden huomioiminen ja yhteisöllinen hyvinvointi kulkevat käsi kädessä.

Turvallinen ja hyvinvoiva koulu yhteisö rakentuu oppilaiden hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä hyvän oppimisen edellytyksiä lisäävistä rakenteista ja toimintakulttuurista. Arjen huolenpito kuuluu kaikille koulu yhteisössä työskenteleville. Se tarkoittaa oppilaan aitoa kohtaamista, välittävää ja kannustavaa vuorovaikutusta, ohjausta ja tukea sekä varhaista puuttumista. Tuki ja hoito tarkoittaa kouluterveydenhuollon, koulupsykologin ja –kuraattorin palveluita, moniammatillista yhteistyötä ja tarvittaessa koulun ulkopuolisiin palveluihin ohjaamista. Oppilashuoltoryhmä on koulussa moniammatillinen, oppilashuoltoa koordinoiva yhteistyöryhmä.

3.2 Oppilashuollon palvelut

Oppilashuollon palveluiden tarkoituksena on turvata koulu yhteisön moniammatillisessa kokonaisuudessa psykologisen, sosiaalityön sekä terveydenhuollon asiantuntijuuden näkökulmat. Edellä mainittua osaamista koulussa edustavat

koulupsykologit, koulukuraattorit ja kouluterveydenhoitajat ja -lääkärit. Se, että kouluyhteisössä on saatavilla pedagogisen osaamisen tueksi monipuolista asiantuntijuutta, on kansainvälisestikin ainutlaatuista. Varhaisen tuen kannalta on erityisen merkityksellistä, että näitä palveluja tarjotaan oppilaille ja vanhemmille osana koulun arkea.

Oppilashuollon palvelujen käsitteellä viitataan terveydenhuoltolain tarkoitamaan kouluterveydenhuoltoon ja lastensuojelulain määrittämään koulunkäynnin tukemiseen. Koulunkäynnin tukemisella tarkoitetaan lastensuojelulain 9 §:ää, jonka mukaan kunnan tulee järjestää esi-, perus- ja lisäopetuksen sekä valmistavan opetuksen oppilaille koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluita.

Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan koulupsykologi- ja koulukuraattoripalvelujen tulee

- antaa oppilaille riittävä tuki ja ohjaus koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi sekä
- edistää koulun ja kodin välisen yhteistyön kehittämistä.

Lastenneuvolapalveluiden sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sisältöä ja toteuttamista säätelevät terveydenhuoltolaki ja kouluterveydenhuoltoa koskeva asetus. Kunnan järjestämisvastuuseen kuuluvan terveydenhuollon kokonaisuutta ja tehtäviä kuvataan yksityiskohtaisemmin luvussa 2.2.3.

Esiopetuksessa olevan lapsen terveysneuvonta ja -palvelut järjestetään osana neuvolatoimintaa. Ratkaisu siitä, miten esiopetusikäisille turvataan ja järjestetään psykologin ja sosiaalityöntekijän palvelut, tehdään kunnan tasolla. Käytännössä esiopetusikäisten psykologipalveluja tuottavat monet eri tahot kuten terveyskeskukset, perheneuvolat ja sairaalat; koulupsykologin palvelut esiopetuksessa on tavallisesti rajattu kouluvalmiuden arviointiin ja kouluun siirtymisvaiheen valmisteluun. Kuraattoripalvelujen järjestäminen esiopetuksen lapsille on kunnissa poikkeuksellista; sosiaalityön asiantuntemus esiopetukseen saadaan yleensä sosiaalitoimesta ja lastensuojelusta. Opetussuunnitelmassa määritellään, miten oppilashuollon palvelut esiopetuksessa järjestetään. Erityisesti esiopetuksen oppilashuollon palvelujen järjestämisessä korostuu hallintokuntien yhteistyön merkitys. Yhteistyössä on useita kumppaneita ja he ovat pääsääntöisesti esiopetuksen ulkopuolisia tahoja.

Oppilashuollon palveluiden laatu

Kouluterveydenhuollon henkilöstön, koulupsykologien ja koulukuraattorien työskentely oman erityisalansa asiantuntijoina koulun toimintaympäristössä on

vaativaa. Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen on oppilashuollon kehityksen myötä tullut entistä vahvemmin osaksi koulun perustehtävää, mikä tuo uusia ammatillisia haasteita myös oppilashuoltohenkilöstölle. Myös oppilashuollossa palveluiden laatutekijöiden tunnistaminen ja korkea-laatuisten palveluiden tuottaminen on keskeistä.

Oppilashuoltotyön laadun näkökulmasta on tärkeää, että työn tekemisen edellytykset ovat asianmukaiset ja toimintatavoissa voidaan aidosti ottaa huomioon lapsen etu. Oppilashuollon palveluiden hyvän laadun edellytyksiä voidaan pohtia esimerkiksi seuraavien kriteerien valossa:

Palveluiden resursointi: Oppilashuollon palveluiden tulee olla riittävät ja helposti oppilaiden, heidän vanhempiansa ja koulun henkilökunnan saatavilla osana koulun arkea. Jokaiselle asiakkaalle on oltava riittävästi aikaa. Koulu-yhteisöjen lukumäärä työntekijää kohden vaikuttaa työskentelytapaan. Palveluiden tasapuolinen saatavuus ja koulun tai alueen erityistarpeiden huomioiminen resurssien kohdentamisessa on tärkeää.

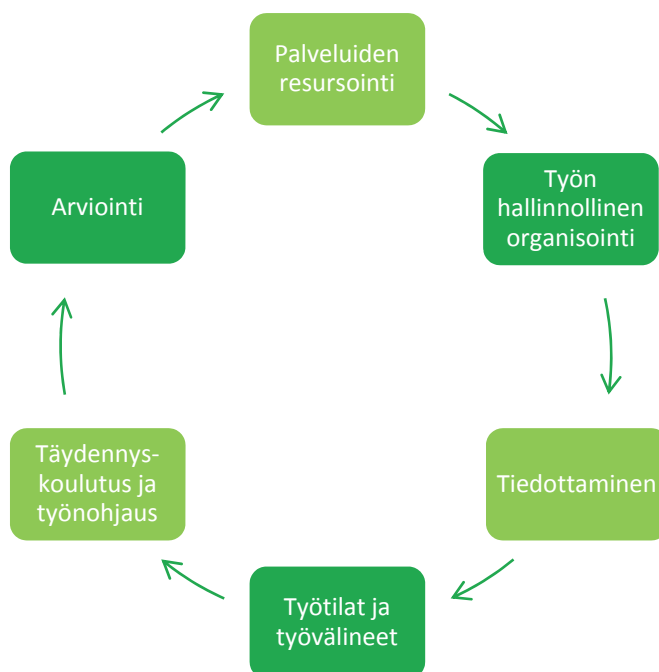
Työn hallinnollinen organisointi: Oppilashuollon palveluiden aseman organisaatiossa tulee olla selkeä. Tämä mahdollistaa työrauhan ja moniammatillisen yhteistyön. Esimiestyö vaikuttaa keskeisellä tavalla työn pitkäjänteiseen suunnitteluun ja sisällölliseen kehittämiseen sekä työhyvinvointiin. Organisaatioon liittyvien ratkaisujen tulee turvata mahdollisimman suuri ammatillinen riippumattomuus.

Palveluista tiedottaminen: Oppilashuollon palveluista ja niiden järjestämisestä tiedotetaan suunnitelmallisesti ja säännöllisesti. Oppilaat, vanhemmat ja yhteistyökumppanit tarvitsevat ajantasaista tietoa oppilashuollon palveluista, niiden saatavuudesta ja sisällöstä. Tietoa tulisi tarjota eri tahoille sopivin tavoin: oppilaat tarvitsevat erilaista ja eri tavalla välitettyä tietoa kuin sidosryhmät. Tiedottamiseen liittyvistä vastuista kannattaa sopia etukäteen. Hyvä tiedottaminen lisää luottamusta, tuo työhön sujuvuutta ja helpottaa palveluihin hakeutumista.

Työtilat ja työvälineet: Oppilashuollon henkilöstöllä tulee olla työtehtäviin (asiakastapaamiset, neuvottelut, kirjallinen työ) soveltuvat työtilat. Kunnassa olisi hyvä olla selkeät kuvaukset oppilashuollon henkilöstön työtilojen vaatimuksista. Näitä ovat esimerkiksi äänieristys, asianmukainen kalustus, huoneen sijainti koulurakennuksessa, odotustilat ja lukittavat säilytystilat. Työvälineiden tulee olla ajantasaisia, ja niitä tulee olla tarpeellinen määrä eri toimipisteissä.

Täydennyskoulutus ja työnohjaus: Työskentely koulussa edellyttää monipuolista ja laaja-alaista osaamista sekä hyviä vuorovaikutustaitoja. Ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi työnantajan tulee mahdollistaa työntekijöille suunnitelmallinen ja säännöllinen täydennyskoulutus ja työnohjaus. Asianmukainen työnohjaus edesauttaa ammatillisen identiteetin kehittymistä ja pysyvyyttä sekä tukee työssä jaksamista.

Arviointi: Työn arvioinnin tulee olla suunnitelmallista, monipuolista ja jatkuvaa. Asiakkuuksien tilastointi ja työajan jakautumisen seuranta ovat yksi tapa seurata työssä tapahtuvia muutoksia ja kehittämistarpeita. Arviointia ovat myös henkilökohtaiset kehityskeskustelut, yhteiset arviointikokoukset ja -päivät sekä oppilashuoltoryhmän toiminnan säännöllinen seuranta. Ajoittain on hyvä tehdä erilaisia kyselyjä ja selvityksiä työn kehittämisen suuntaamiseksi ja tuloksellisuuden arvioimiseksi. Palautekäytäntöjen tulee olla jatkuvia niin asiakastyössä kuin moniammatillisessa yhteistyössä.

Kuvio 3. Oppilashuollon palveluiden laatutekijöitä.

3.2.1 Koulupsykologipalvelut

Kouluyhteisössä koulupsykologi edustaa psykologista asiantuntijuutta. Koulupsykologi on lapsen ja nuoren psykologisen kehityksen, psyykkisen hyvinvoinnin ja oppimisen psykologian erityisosaaja. Koulussa ja oppilaitoksessa työskentelevä psykologi tarkastelee ilmiöitä niin yksilön, perheen, ryhmän, yhteisön kuin organisaation näkökulmista.

Koulupsykologin työn tavoitteena on edistää oppilaiden psyykkistä hyvinvointia yksilöinä ja yhteisön jäseninä sekä tukea oppimistavoitteiden saavuttamista. Koulupsykologin työhön sisältyy asiakastyötä, konsultaatiota sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi tehtyä yhteistyötä. Koulupsykologin työtehtäviä on seuraavassa jäsenetty neljäksi keskeiseksi työtehtäväalueeksi:

Yksilö- ja asiakastyö: Yksilölliseen asiakastyöhön sisältyy oppilaan psykologinen arviointi ja siihen liittyvät toimenpiteet (neuvottelut koulun henkilöstön ja vanhempien kanssa, psykologiset tutkimukset, tukitoimien suunnittelu, yhteistyö sidosryhmien kanssa, jatkotutkimuksiin tai hoitoon ohjaaminen, lausuntojen laatiminen ja asiakastyön kirjaaminen). Asiakastyöhön sisältyy myös oppilaan yksilöllinen tukeminen sekä vanhempien ohjaaminen ja tukeminen heidän kasvatustyössään.

Työ kouluyhteisössä: Koulupsykologi osallistuu psykologisena asiantuntijana koulun oppilashuoltoryhmään ja muuhun moniammatilliseen oppilashuollon yhteistyöhön yksittäistä oppilasta, luokkaa tai koko kouluyhteisöä koskevissa asioissa. Psykologi osallistuu osaltaan yhteisön hyvinvoinnin seuraamiseen, ylläpitämiseen sekä oppilashuollon toimintamallien kehittämiseen. Psykologi tarjoaa konsultaatiota koulun henkilöstölle.

Yhteistyö: Psykologi osallistuu kodin ja koulun välisen yhteistyön kehittämiseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön koulun ulkopuolisten palveluiden työntekijöiden kanssa. Psykologi tiedottaa omasta työstään oppilaille, vanhemmille ja yhteistyökumppaneille.

Oppilashuollon, koulupsykologitoiminnan ja oman ammattitaidon kehittäminen: Psykologi osallistuu oppilashuoltotyön ja koulupsykologitoiminnan kehittämiseen sekä muuhun kehittämistoimintaan. Psykologi osallistuu koulutukseen ja työnohjaukseen sekä vastaa oman työnsä sisällöllisestä ja menetelmällisestä kehittämisestä ja ammattikäytäntöjensä ajantasaisuudesta.

Koulupsykologin asiakastyötä säätelee koululainsäädännön ja lastensuojelulainsäädännön ohella mm. laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä, laki potilaan

asemasta ja oikeuksista. Koulupsykologi noudattaa asiakastyössään Suomen psykologiliiton ammattieettisiä periaatteita.

3.2.2 Koulukuraattoripalvelut

Koulukuraattori on sosiaalityön asiantuntija kouluyhteisössä. Sosiaalisten ongelmien tunnistaminen ja niihin puuttuminen on olennainen osa koulun sosiaalityötä. Koulukuraattori tarkastelee sosiaalisia ilmiöitä kokonaisvaltaisesti yksilön, perheen, ryhmän ja kouluyhteisön tasolla. Koulukuraattorityössä edistetään oppilaiden sosiaalista kasvua ja arjen sujumista, toimintakykyä ja vuoro-vaikutussuhteita.

Koulukuraattorityön tavoitteena on oppilaiden hyvinvoinnin, sosiaalisen kehityksen ja koulunkäynnin tukeminen sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön keinoin.

Koulukuraattorin työhön sisältyy sekä asiakastyötä oppilaiden ja perheiden kanssa, konsultaatiota että kouluyhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi tehtyä yhteistyötä. Koulukuraattorin työtehtäviä on seuraavassa jäsennetty neljäksi keskeiseksi työtehtäväalueeksi:

Yksilö- ja asiakastyö: Yksilölliseen asiakastyöhön sisältyy oppilaiden koulunkäyntiin liittyvien ongelmien selvittelyä (neuvottelut koulun henkilöstön ja vanhempien kanssa, sosiaaliset selvitykset ja arvioinnit, tukitoimien suunnittelu, yhteistyö sidosryhmien kanssa, jatkotutkimuksiin ohjaaminen, asiakastyön kirjaaminen). Asiakastyöhön kuuluu myös oppilaan yksilöllinen tukeminen sosiaalisessa kasvussa ja sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa sekä vanhempien ohjaaminen ja tukeminen heidän kasvatustyössään.

Työ kouluyhteisössä: Koulukuraattori osallistuu sosiaalityön asiantuntijana koulun oppilashuoltoryhmään ja muuhun moniammatilliseen oppilashuollon yhteistyöhön yksittäistä oppilasta, luokkaa tai koko kouluyhteisöä koskevissa asioissa. Kuraattori osallistuu osaltaan yhteisön turvallisuuden ja hyvinvoinnin seuraamiseen ja ylläpitämiseen sekä oppilashuollon toimintamallien kehittämiseen. Kuraattori tarjoaa konsultaatiota koulun henkilöstölle.

Yhteistyö: Kuraattori osallistuu kodin ja koulun välisen yhteistyön kehittämiseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön koulun ulkopuolisten palveluiden (erityisesti lastensuojelun) työntekijöiden kanssa. Kuraattori tiedottaa omasta työstään oppilaille, vanhemmille ja yhteistyökumppaneille.

Oppilashuollon, koulukuraattoritoiminnan ja oman ammattitaidon kehittäminen: Kuraattori osallistuu oppilashuoltotyön ja koulukuraattoritoiminnan kehittämiseen sekä muuhun kehittämistoimintaan. Kuraattori osallistuu koulutukseen ja työnohjaukseen sekä vastaa oman työnsä sisällöllisestä ja menetelmällisestä kehittämisestä ja ammattikäytäntöjensä ajantasaisuudesta.

Koulukuraattorin asiakastyötä säätelee koululainsäädännön ja lastensuojelulain ohella muun muassa laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolaki. Sosiaalihuollon asiakaslain soveltamisesta koulukuraattoritoimintaan on erilaisia tulkintoja. Koulukuraattori noudattaa työssään sosiaaliryönn ammattieettisiä periaatteita.

3.2.3 Kouluterveydenhuollon palvelut

Kouluterveydenhuollon työntekijöitä ovat kouluterveydenhoitaja ja koululääkäri. Kouluterveydenhoitaja on kouluyhteisössä terveyden edistämisen ja hoitotyön asiantuntija, joka vastaa koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta.

Kouluterveydenhoitajan tehtävät liittyvät sekä koko yhteisöön että yksilöihin. Kouluterveydenhoitajan tehtävänä on kouluympäristön terveellisuuden, turvallisuuden ja kouluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen sekä oppilaan kasvun, kehityksen ja terveyden seuraaminen ja edistäminen vuosiluokittain. Kouluterveydenhoitaja osallistuu moniammatilliseen oppilashuoltotyöhön koulussa ja yhteistyöhön sairaanhoidon ja muiden koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Kouluterveydenhuollon tehtävät on kuvattu yksityiskohtaisesti terveydenhuoltolaissa ja kouluterveydenhuoltoa koskevassa asetuksessa, joita on käsitelty tämän julkaisun luvussa 2.2.3.

3.2.4 Konsultaatio koulupsykologin ja -kuraattorin työssä

Oppilashuollon henkilöstön tehtävistä ja rooleista on kouluyhteisössä käyty keskustelua pitkään. Usein vähäiseksi koetut oppilashuollon resurssit on haluttu käyttää mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Viime vuosina tarve yksilötyöskentelyä vaikuttavampaan ja laaja-alaisempaan ennaltaehkäisevään työhön on lisääntynyt. Samanaikaisesti on korostettu sitä, että ongelmia halutaan ratkaista ja hoitaa lapsen kehitysympäristössä eli koulussa. Konsultatiivinen työote on yksi vastaus edellä mainittuihin tarpeisiin.

Konsultaatio on vuorovaikutusprosessi kahden ammattilaisen välillä. Siihen osallistuvat konsultti, joka on asiantuntija, ja konsulttoija, joka hakee apua ammattialueeseen kuuluvaan ajankohtaiseen ongelmaan (Caplan 1970). Tässä julkaisussa konsultaatiolla tarkoitetaan edellä olevan määritelmän mukaista konsultaatioprosessia. Käytännössä silloin konsulttina voi toimia esimerkiksi

koulupsykologi tai -kuraattori, joka keskustelee opettajan (tai jonkun muun työntekijän kuten rehtorin tai kouluterveydenhoitajan) kanssa.

Konsultti ja konsultoija muodostavat kahden ammattilaisen tasavertaisen vuorovaikutussuhteen. Molemmilla on oma ammatillinen asemansa ja omat tehtävänsä. Konsultin tehtävänä on antaa opettajalle täydentävää psykologista tai sosiaalityöhön pohjautuvaa tietoa oppilaan, lapsiryhmän tai vanhempien kanssa tehtävään työhön. Konsultti ei työskentele välittömästi oppilaan tai vanhempien kanssa vaan epäsuorasti keskittymällä opettajan kuvaukseen oppilaan tilanteesta.

Konsultaatiotilanteessa opettaja haluaa laajentaa omaa ammatillista osaamistaan. Opettaja voi tarvita konsultaatiota ymmärtääkseen paremmin lasten ongelmia, ryhmäprosesseja, omaa ammatillista toimintaansa tai koulun ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Pyrkimyksenä on vahvistaa opettajan ammattiroolia, lisätä ymmärrystä ja luoda yhteistä kuvaa ongelmasta. Konsultoija saa lisää tietoa työskentelytavoista ja yhteistyömahdollisuuksista muiden tahojen kanssa. Parhaimmillaan opettaja osaa jatkossa soveltaa saamiaan tietoja vastaaviin tilanteisiin.

Konsultaatiossa voidaan käsitellä esimerkiksi oppilaiden oppimis- ja keskittymisvaikeuksia, vuorovaikutusongelmia, tunne-elämän vaikeuksia, haasteellisia perhesuhteita tai traumaattisia kokemuksia. Konsultaatio on hyvä työmenetelmä myös silloin, kun opettaja haluaa saada lisää ymmärrystä ryhmän toiminnasta, ryhmädynamiikasta tai yksilön ja ryhmän välisistä suhteista.

3.3. Moniammatillisuus

3.3.1 Moniammatillisuus käsitteenä

Käsitteenä moniammatillisuus on haastava. Käsitteen monimerkityksisyys vaikeuttaa osaltaan moniammatillisen yhteistyön ymmärtämistä ja jäsentämistä. Myöskään lainsäädäntö tai opetussuunnitelman perusteet eivät yksiselitteisesti määrittele sitä.

Moniammatillisuus voi toteutua monin eri tavoin. Määtän (2006) mukaan moniammatillisessa yhteistyössä pyritään saavuttamaan jokin yhteinen päämäärä jakamalla tietoja, taitoja, tehtäviä, kokemuksia ja toimivaltaa. Käsitteellä voidaan viitata

- organisaation sisäiseen tai organisaatioiden väliseen yhteistyöhön,
- yhteistyön satunnaisiin ja vakiintuneisiin muotoihin sekä
- ammattirooleissa pitäytyvään tai uutta synteesimäistä ajattelutapaa etsivään yhteistyöhön.

Oppilashuollossa moniammatillisen yhteistyön yhteisenä päämääränä on lasten ja nuorten hyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen. Moniammatillisen yhteistyön käsite viittaa niin organisaatioiden sisällä kuin organisaatioiden välillä tapahtuvaan oppilashuoltotyöhön. Opetustoimen organisaation sisällä moniammatillisuus toteutuu opetuksen ja oppilashuollon palvelujen yhteistyönä. Käytännössä tämä tarkoittaa moniammatillisuutta opetustoimen hallinnossa, kouluissa ja kodin ja koulun yhteistyössä. Koulu yhteisössä moniammatillisella oppilashuoltotyöllä tarkoitetaan monien eri ammattiryhmien yhteistyötä. Näin ollen yhteistyö, jossa kaikki toimijat ovat esimerkiksi opettajia, ei täytä moniammatillisuuden kriteeriä. Organisaatioiden välinen moniammatillisuus tarkoittaa sitä, että opetustoimi tekee yhteistyötä muiden lasten ja nuorten hyvinvointipalveluita tarjoavien tahojen kuten sosiaalitoimen lapsi- ja perhepalvelujen, terveystoimen kouluterveydenhuollon ja lapsi- ja nuorisopsykiatrian sekä nuorisotoimen kanssa. Jos yhteistyöhön osallistuu seurakuntia, järjestöjä ja muita yhteistyökumppaneita, voidaan puhua myös monitoimijuuudesta.

Oppilashuollossa yhteistyö voi olla satunnaista tai vakiintunutta. Vakiintuneita yhteistyön rakenteita ovat esimerkiksi kunta-, alue- tai koulukohtaiset oppilashuoltoryhmät, kriisiryhmät ja nivelvaiheisiin liittyvät yhteistyömuodot. Satunnaista yhteistyötä tehdään tietyn määräajan esimerkiksi yhteisessä kehittämis-työssä tai konsultatiivisesti yksittäistä oppilasta tai perhettä koskevassa asiassa. Perinteisesti oppilashuollon yhteistyössä on pidetty vahvasti kiinni ammattirooleista. Moniammatillisuuden voima on kuitenkin siinä, että jokainen tuo oman ammatillisen näkemyksensä työhön. Moniammatillisuuden voidaan kuitenkin ajatella toteutuvan sitä paremmin, mitä suuremmassa määrin ryhmän jäsenet kohdistavat huomionsa yhteiseen työn kohteeseen sekä yhteistyötapoihin (Engeström 1993). Ammattiroolit ylittävä ja synteetisistä ajattelutapaa etsivä yhteistyö voisi synnyttää oppilashuollossa niin uusia toimintatapoja kuin ratkaisuja yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

3.3.2 Moniammatillisuus koululainsäädännössä ja opetussuunnitelmien perusteissa

Vuonna 2003 uudistettujen koululakien opetus-, sosiaali- ja terveystoimelle asettama yhteistyövelvoite pyrki omalta osaltaan ylittämään palvelujärjestelmän sektoroituneisuuden. Vuoden 2010 koululakien ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutoksissa ja täydennyksissä korostuvat entisestään sekä sektoreiden rajat ylittävä yhteistyö että koulun sisäinen moniammatillinen yhteistyö. Tällä tavoiteltiin lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä.

Koululainsäädännössä on määritelty oppilashuollolle yhteissuunnitteluelvoite. Opetushallitus valmistelee opetussuunnitelman perusteita koskevan päätöksen

esiopetusta, oppilas- ja opiskelijahuoltoa sekä kodin ja koulun tai oppilaitoksen yhteistyötä koskevilta osilta yhteistyössä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Opetuksen järjestäjän tulee laatia mainitut opetussuunnitelman osat yhteistyössä kunnan tai oppilaitoksen sijaintikunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoa hoitavien viranomaisten kanssa. Kunnan perusterveydenhuollosta vastaavalle viranomaiselle on kirjattu vastaava yhteistyövelvoite paikallisen opetussuunnitelman laatimisessa terveydenhuoltolakiin.

Lainsäädännössä ja opetussuunnitelman perusteissa mainitaan useita tehtäväkokonaisuuksia, jotka pitää tehdä ”moniammatillisesti”, ”moniammatillisena oppilashuoltotyönä”, ”asiantuntijoiden yhteistyönä”, ”yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa” ja ”yhteistyössä oppilashuollon palveluista vastaavan henkilöstön kanssa”. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan yhteistyö koskee sekä yksilöihin että koko yhteisöön liittyvien tehtävien hoitoa. Moniammatillisuutta tarvitaan mm. oppimisen ja koulunkäynnin tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen, yhteisöllisen toimintakulttuurin kehittämiseen, turvallisuutta ja hyvinvointia edistävien toimintamallien laatimiseen ja yhteistyöverkostojen luomiseen.

3.3.3. Moniammatillisuus opetustoimen organisaatiossa

Toimintana oppilashuolto edellyttää moniammatillista asiantuntijuutta ja sille luotuja rakenteita organisaation kaikilla tasoilla. Oppilashuollon järjestämiseen ja käytännön toteuttamiseen vaikuttavat kunnan koko, resurssit ja palvelurakenteet. Oppilashuollon palveluiden tulee olla kaikkien oppilaiden ulottuvilla tasapuolisina ja yhtä laadukkaina.

Seuraavassa oppilashuoltoa jäsenetään kunnan, alueen ja toimintayksikön tasolla tapahtuvana toimintana:

Opetustoimen hallinnossa kaikessa oppilashuoltoon liittyvässä suunnittelussa on tärkeätä turvata aito moniammatillisuus. Pedagogisen osaamisen rinnalle tarvitaan psykologian, sosiaalityön ja terveydenhuollon asiantuntemusta.

Opetuksen järjestäjä tekee opetustoimessa keskeiset moniammatilliseen yhteistyöhön ja oppilashuollon järjestämiseen liittyvät ratkaisut. Perusopetuslain mukaan opetuksen järjestäjä päättää opetussuunnitelman perusteiden mukaisen oppilashuollon järjestämistavasta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opetuksen järjestäjä tekee linjaukset siitä, miten oppilashuollon palvelut kunnassa järjestetään ja kuka toimii näiden palveluiden esimiehenä. Se päättää, miten resurssit kohdennetaan ja minkälaisia moniammatillisia rakenteita, kuten alueellisia tai koulukohtaisia oppilashuoltoryhmiä, kunnassa on. Opetuksen järjestäjä tekee valinnat myös kunnassa tehtävästä kehittämistoiminnasta ja

täydennyskoulutuksesta ja niihin kohdistettavista resursseista. Koulutusasteiden välinen nivelvaiheyhteistyö sekä koulujen välinen oppilashuollon yhteistyö ovat esimerkkejä paikallisella tasolla sovittavista asioista.

Opetustoimessa tehdään monia päätöksiä, joiden valmistelu tapahtuu moniammatillisena yhteistyönä. Nämä liittyvät esimerkiksi erityiseen tukeen tai tulkittamiseen- ja avustajapalveluihin. Opetustoimen johtosäännössä määritellään päätösten tekoon liittyvä toimivalta eli se, päätetäänkö asiasta opetusvirastossa vai koulussa. Tässä yhteydessä on hyvä käydä keskustelua myös siitä, miten päätösten valmistelun edellyttämä moniammatillisuus turvataan niin kunnan kuin koulun tasolla.

Opetustoimessa keskeinen oppilashuoltotoiminnan ohjauksen väline on opetuksen järjestäjän hyväksymä paikallinen opetussuunnitelma. Myös se laaditaan moniammatillisessa yhteistyössä. Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelma oppilashuoltoa ja kodin ja koulun yhteistyötä koskevilta osilta yhteistyössä niiden kunnan viranomaisten kanssa, jotka hoitavat sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetussuunnitelmassa otetaan huomioon kunnan omaleimaisuus sekä muut kunnassa tehdyt lapsia ja nuoria koskevat päätökset. Yhteistyövelvoitteen tarkoituksena on koota eri hallinnonaloilla toimivat ja oppilashuollon kokonaisuudesta vastaavat tahot suunnittelemaan ja sopimaan keskinäisestä työn- ja vastuunjaostaan sekä kirjaamaan yhteisesti sovitut menettelytavat opetussuunnitelmaan.

Virastolla voi olla myös pidemmälle ajalle tehtyjä kehittämissuunnitelmia tai strategioita, joista oppilashuollon strategia on yksi esimerkki. Oppilashuollon strategian laatimista kuvataan luvussa 4.

Oppilashuoltoa ohjataan kunnassa opetussuunnitelman ja mahdollisen oppilashuollon kehittämissuunnitelman tai strategian lisäksi antamalla erillisiä toimintaohjeita. Tarkoituksena on yhtenäistää oppilashuollon menettelytapoja. Yksittäinen toimintaohje voi koskea esimerkiksi henkilötietojen käsittelyä, tietosuojaa ja salassapitoa, lastensuojeluilmoituksen tekemistä tai poissaoloihin liittyviä käytänteitä sekä koulupäivän aikaisen lääkehoidon järjestämistä. Monet kunnat ovat laatineet prosessikuvauksia toimimisesta nivelvaiheissa ja hoitoon ohjauksessa. Joissain kunnissa on kirjoitettu yksityiskohtaisia oppilashuollon käsikirjoja. Turvallisuuteen liittyvät ohjeet on saatettu koota omaksi turvallisuuskansiokseen. Laadittaessa edellä mainittuja asiakirjoja on tärkeätä ottaa huomioon eri ammattiryhmien asiantuntemus.

Oppilashuollon suunnitteluun ja toteuttamiseen vaikuttavat vuosittain laadittavat opetustoimen talousarvio ja toimintasuunnitelma. Talousarviossa määritellään oppilashuoltoon käytettävät resurssit, ja toimintasuunnitelmassa linjataan toiminnan tavoitteet. Tavoitteiden asettelussa olennaista on moniammatillisen asiantuntijuuden hyödyntäminen ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa kuvaavan tiedon huomioon ottaminen. Talousarvion vahvistamisen yhteydessä hyväksytään vähintään kolmea seuraavaa vuotta koskeva taloussuunnitelma.

Oppilashuoltotoiminta sijoittuu kolmelle hallinnonalalle. Lähtökohtaisesti oppilashuolto siis edellyttää opetus-, sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä. Kuntien erilaisuus ja erityispiirteet vaikuttavat olennaisella tavalla yhteistyön muotoihin. Suurissa kunnissa oppilashuollon järjestäminen vaatii usein enemmän muodollisia yhteistyörakenteita kuin pienissä kunnissa. Yhteistyö edellyttää yhteistä sopimista esimerkiksi tavoitteista ja tehtävistä, tiedonvaihdosta ja raportointivastuista. Pienissä kunnissa toimijat tuntevat toisensa, mutta ongelmaksi saattaa muodostua oppilashuollon henkilöstöresurssien vähäisyys.

Hallinnon rajat ylittävä yhteistyö tarkoittaa esimerkiksi sitä, että oppilashuollon palveluista ja lasten ja nuorten hyvinvoinnista vastaavat päälliköt toimivat yhdessä. Lastensuojelulain edellyttämän lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laatimisessa, toteuttamisessa ja arvioinnissa tarvitaan pysyviä poikkiallinnollisia käytänteitä. Laajassa yhteistyössä johtajuudesta sopiminen ja yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen on erityisen tärkeää.

Alueellinen yhteistyö oppilashuollossa on yleistynyt viime vuosina. Oppilashuollossa alueellinen yhteistyö tarkoittaa joko pienten kuntien seudullista yhteistoimintaa tai suurten kuntien aluejakoa oppilashuollossa.

Joissakin kunnissa oppilashuoltotyön kehittämiseksi on perustettu alueellisia oppilashuoltoryhmiä. Ryhmät ovat eri hallinnonalueiden edustajista koostuvia asiantuntijatiimejä, joiden tehtävänä on edistää alueen lasten ja nuorten hyvinvointia. Alueellisen työn painopisteenä on usein ehkäisevä työ, varhainen puuttuminen ja turvallisuuteen liittyvä yhteistyö.

Ryhmien tehtävänä on tukea yhteistyötä ja alueellista verkottumista. Toiminnan tuloksellisuuden kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat se, miten ryhmiä johdetaan, ja se, millaisia sopimuksia tehdään tavoitteista, työnjaosta, vastuista, tiedonvaihdosta, menettelytavoista, arvioinnista ja toiminnan raportoinnista.

Kouluyhteisössä koulun oppilashuollon työtä määrittävät opetussuunnitelma ja muut mahdolliset oppilashuoltoa koskevat kuntakohtaiset ohjeet. Monissa

kunnissa paikallinen opetussuunnitelma sisältää kuntakohtaisen osuuden, johon koulut lisäävät omat koulukohtaiset täsmennyksensä. Koululla voi lisäksi olla alueellisia tai omia oppilashuollon prosessikuvauksia, ohjeistuksia ja yhteistyösopimuksia. Yhteistyösopimukset saattavat koskea esimerkiksi esi- ja perusopetuksen yhteistyötä tai yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Monissa kunnissa oppilashuollon tueksi on laadittu kehittämissuunnitelma tai strategia, joka osaltaan ohjaa ja yhtenäistää eri kouluyksiköiden oppilashuoltoa (katso luku 4). Vuosittainen oppilashuollon käytännön toiminta kirjataan koulun toimintasuunnitelmaan, ja suunnitelmien toteutumista arvioidaan toimintaker- tomuksessa.

Oppilashuollon toteuttaminen kuuluu kaikille koulussa työskenteleville. Oppilashuollon keskeisiä toimijoita ovat koulun rehtorin tai koulun johtajan ja opettajien sekä koulunkäyntiavustajien lisäksi oppilashuollon palveluista vastaavat koulupsykologi, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja ja koululääkäri. Koulussa toimivilla eri ammattialojen edustajilla on omat tehtävänsä ja vastuunsa. Jokainen työntekijä toimii ammattilaisena omissa työtehtävissään, ja osa työstä tehdään moniammatillisena yhteistyönä. Koulun työntekijät tekevät yhteistyötä kunnan muiden lasten ja nuorten palveluita tarjoavien tahojen kanssa (katso luku 3.4). Oppilashuollon lähtökohtana on yhteistyö vanhempien kanssa. Yhteisen päämäärän saavuttamiseksi moniammatillisessa yhteistyössä jaetaan tietoja, taitoja, tehtäviä, kokemuksia ja toimivaltaa. Oppilashuoltoa kehitetään ja arvioidaan parhaimmillaan yhteisöllisesti. Silloin siihen osallistuu koko koulun henkilökunta (katso luku 4.6).

Oppilashuollon asioita käsitellään koulussa eri kokoonpanoissa, ryhmissä ja tiimeissä. Koulussa on useita tehtäviä, jotka edellyttävät moniammatillisuutta. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen suunnittelu, järjestäminen, toteuttaminen ja arviointi tapahtuvat moniammatillisena yhteistyönä. Moniammatillisuutta edellytetään myös silloin, kun laaditaan koulun toimintamalleja, kuten kriisisuunnitelma ja suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Koulun koko, rakenne, opetusmuodot, henkilöstöresurssit ja mahdolliset erityispiirteet vaikuttavat siihen, miten oppilashuolto ja moniammatillisuus toteutuvat käytännössä. Rehtori vastaa koulun toiminnan kokonaisuudesta, ja hänen työhönsä kuuluu oppilashuollon johtaminen ja edellytysten luominen moniammatilliselle yhteistyölle. Koulun toimintarakenteissa opetus ja oppilashuolto kulkevat käsi kädessä (katso luku 3.4).

Moniammatilliselle yhteistyölle asetetaan aiempaa enemmän odotuksia, ja siksi oppilashuollon järjestämistä koulussa ja sen suhdetta koulun muihin toimintarakenteisiin onkin tarpeen arvioida. Koulun kokonaisuuden johtamisen näkökulmasta on tärkeää, että oppilashuoltoa ei mielletä opetuksesta irralli-

seksi toiminnaksi. Opettajan arkinen huolenpito oppilaasta on paitsi opetusta myös oppilashuoltoa. Vastaavasti oppilashuollon asiantuntijuutta kannattaa hyödyntää opetuksessa. Rehtorin vastuulla on johtaa työtä, jonka tavoitteena on koko kouluyhteisön ja jokaisen yksittäisen oppilaan hyvinvointi.

3.3.4 Moniammatillisuuden etuja ja haasteita

Oppilashuollon moniammatillinen yhteistyö voi olla intensiteetiltään eri tasoista: Se voi olla eri hallintokuntiin ja toimijoihin tutustumista tai tiedonvaihtoa suunnittelutyön pohjaksi. Se voi olla säännöllistä ja vastavuoroista yhteistä työskentelyä. Parhaimmillaan se on pitkäjänteistä sitoutumista pysyviin moniammatillisiin rakenteisiin ja yhteisiin tavoitteisiin. Nämä monet vaihtoehdot kuvaavat oppilashuoltotyön moninaisuutta ja rikkautta. Yhteistyön tavoitteista ja käsiteltävistä asioista riippuu, minkälaiset yhteistyömuodot ovat kulloinkin tarkoituksenmukaisimpia.

Oppilashuollon yhteistyöstä on hyötyä oppilaille, vanhemmille, ammattilaisille sekä lasten ja nuorten palvelujärjestelmälle. Suunnitelmallinen ja harkittu yhteistyö tuo toimintaan tehokkuutta ja joustavuutta sekä tiedonkulun sujuvuutta. On asiakkaan edun mukaista, että hänen asioitaan käsitellään kokonaisvaltaisesti palveluja yhteen sovittaen ja resursseja tarkoituksenmukaisesti käyttäen. Yhteistyön avulla prosesseihin ja hoito- ja palveluketjuihin saadaan jatkuvuutta.

Moniammatilliseen yhteistyöhön saattaa liittyä myös ongelmia. Eri hallinnonalojen ja ammattikuntien kielet ja kulttuurit eroavat toisistaan. Usein haastavassa työkentässä resursseista, arvostuksesta ja jopa reviiereistä saattaa syntyä kilpailua. Tietosuojakysymykset ja epävarmuus oman toimivallan rajoista voivat osaltaan vaikeuttaa yhteistyötä. Yhteistyö on työmenetelmänä aikaa vievä ja vaatii paljon suunnittelua. Joskus tämä voi synnyttää epäilyä lukuisten kokousten ja laajan verkostoitumisen hyödyllisyydestä. On hyvä muistaa, että kaikkea ei tarvitse eikä kannata tehdä yhdessä. Monien oppilashuollon kysymysten käsittelyn perusedellytys on selkeä ja yhteisesti sovittu työn- ja vastuunjako.

Moniammatillisen oppilashuoltotyön tulee siis olla organisoitua ja suunnitelmallista. Toimiva yhteistyö edellyttää rakenteellisia puitteita kuten tilaa ja aikaa, tukea ja hyvää johtamista sekä työn tarkoituksen selkeää määrittelyä. Konkreettisten rakenteiden lisäksi työn onnistumisen kannalta oleellista on avoin vuorovaikutus, keskinäinen luottamus ja arvostava ilmapiiri. Hyvä yhteistyö antaa työntekijälle mahdollisuuden kehittyä omassa työssään ja löytää yhdessä uusia toimintatapoja. Salliva ilmapiiri mahdollistaa myös erilaisten valintojen seurauksien arvioinnin sekä luo syvällistä ymmärrystä moniammatillisuuden voimasta.

3.4 Oppilashuollon johtaminen kouluyhteisössä

Koulun johtamisessa on keskeistä opetussuunnitelmaan kirjattujen kasvatus- ja opetustavoitteiden saavuttaminen. Johtaminen on väline, jolla tavoitteet saavutetaan yhteistyössä koulun henkilöstön kanssa. Oppilashuollon kannalta on oleellista, että tavoitteiden toteutumisen ymmärretään edellyttävän jokaisen työntekijän panosta ja että johtamisen avulla luodaan suotuisat olosuhteet moniammatilliselle yhteistyölle.

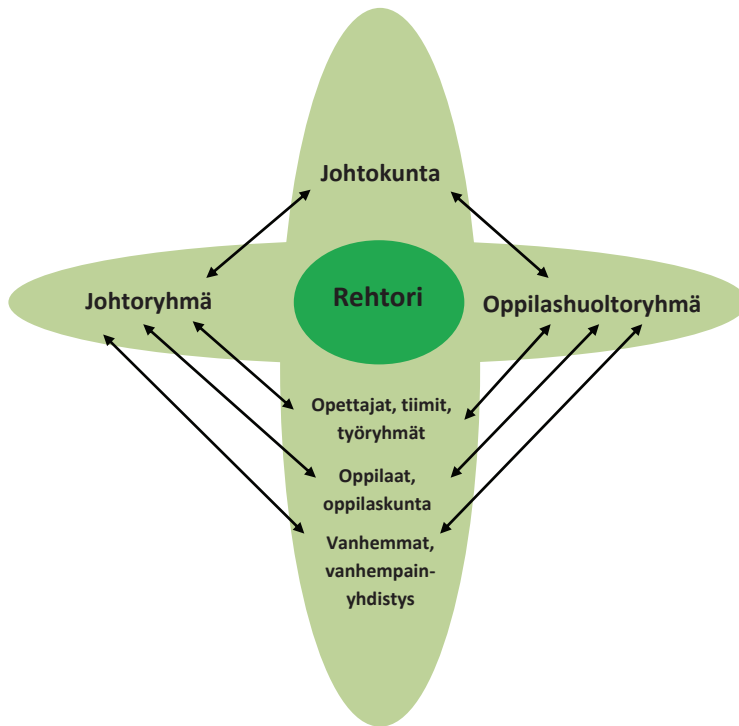
Hyvän henkilöstöjohtamisen avulla voidaan vahvistaa koulua sosiaalisena yhteisönä, jossa kaikkien osaamista arvostetaan ja toimitaan yhdessä. Tässä luvussa kouluyhteisön johtajuutta pyritään ensisijaisesti tarkastelemaan oppilashuollon johtamisen näkökulmasta, vaikka käytännössä voi olla vaikea erottaa, mikä on nimenomaisesti pedagogista, oppilashuollollista tai hallinnollista johtamista.

Rehtori vastaa opetussuunnitelman mukaisesta oppilashuollon toteuttamisesta, kehittämisestä ja arvioinnista. Opetussuunnitelmassa on määritelty oppilashuollon keskeiset tavoitteet, sisällöt ja tehtävät. Oppilashuollon tehtävänä on

- kehittää hyvinvointia tukevaa oppimisympäristöä ja vahvistaa koulun yhteisöllistä toimintatapaa osana kouluyhteisön toimintakulttuuria
- seurata jokaisen oppilaan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tarvittaessa tukea oppilasta ja puuttua hyvinvoinnissa tapahtuviin muutoksiin yhteistyössä huoltajien kanssa.

Oppilashuollon johtamiseen liittyvä rehtorin tehtävä on huolehtia siitä, että kaikki toimijat aidosti osallistuvat ja sitoutuvat kouluyhteisön hyvinvointia ylläpitävän toimintakulttuurin kehittämiseen. Lisäksi rehtorin on huolehdittava, että kaikki opettajat opetus- ja kasvatustehtävää toteuttaessaan seuraavat oppilaittensa hyvinvointia ja koulunkäyntiä ja osallistuvat oppilashuollolliseen yhteistyöhön. Koulun kokonaisuuden johtamisen näkökulmasta on siis tärkeää, että oppilashuoltoa ei mielletä irrallisena opetuksesta. Koulun arjessa huolenpito oppilaasta on paitsi opetusta myös oppilashuoltoa ja vastaavasti oppilashuollon asiantuntijuutta voidaan hyödyntää opetuksessa.

Koulun moninaisissa toimintarakenteissa opetus ja oppilashuolto kulkevat käsi kädessä. Näitä toimintarakenteita ovat esimerkiksi johtokunta, johtoryhmä tai -tiimi, oppilashuoltoryhmä, kriisiryhmä, opettajan- ja henkilöstökokoukset, opettajien tiimit, työ- ja kehittämisryhmät, oppilaskunnan hallitus ja vanhempainyhdistys. Koulun koko ja erityispiirteet vaikuttavat siihen, millaisia rakenteita koulussa on johtajuuden tueksi. Edellä mainittuja rakenteita on hahmoteltu kuvioon 4.

Kuvio 4. *Oppilashuollon johtaminen.*

Yllä esitetyn kuvion mukaisesti rehtorin tehtävä on vaativa ja moniulotteinen. Rehtori sijoittuu koulun toiminnan keskiöön. Hänen tehtävänä on huolehtia sekä kokonaisuuden toimivuudesta että eri toimijoiden vuorovaikutuksesta. Perusopetuslaki edellyttää moniammatillista oppilashuoltotyötä useissa eri yhteyksissä. Moniammatillista oppilashuoltoa tehdään kouluissa monissa erilaisissa kokoonpanoissa ja ryhmissä. On tärkeää, että rehtorilla on käsitys koulun moniammatillisen työn toteuttamisesta ja erilaisissa kokoonpanoissa tehtävistä, myös yksittäisiä oppilaita koskevista ratkaisuista.

Rehtori tai koulun johtaja toimii koulun johtokunnan sihteerinä ja esittelijänä. Koulun budjetti ja vuosittainen toimintasuunnitelma ja -kertomus käsitellään sekä hyväksytään johtokunnassa, ja tässä yhteydessä käsitellään myös oppilashuoltoon, turvallisuuteen ja kodin ja koulun yhteistyöhön liittyvät suunnitelmat. On tärkeitä, että vanhempien edustajina toimivilla johtokunnan jäsenillä on mahdollisuus tuoda myös oppilashuoltoa koskevat näkemyksensä esille.

Rehtorin työn tueksi on monissa kouluissa perustettu johtoryhmä tai johtotiimi, jossa on koulun opetushenkilöstön edustus. Ryhmän tehtävät voivat liittyä

suunnittelutehtäviin, kuten vuosisuunnitteluun tai käytännön koulutyön koodinointiin. Koulun johtoryhmän puheenjohtajana toimii rehtori. Rehtori toimii yleensä myös oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana. Johtoryhmän ja oppilashuoltoryhmän yhteistyöhön on tärkeää kiinnittää huomiota. Koko kouluyhteisön yhteisissä oppilashuoltoa, turvallisuutta, kodin ja koulun yhteistyötä sekä tiedottamista koskeissa asioissa tulee sopia yhteistyöstä ja työnjaosta.

Tuloksellinen oppilashuoltotyö edellyttää koko kouluyhteisön sitoutumista. Oppilashuoltoasioiden käsittely yhteisöllisesti koko opettajakunnan kesken on sitoutumisen kannalta erityisen tärkeää. Parhaimmillaan esimerkiksi vuosittainen oppilashuollon kehittämistavoitteiden nimeäminen ja arviointi tehdään yhdessä koko yhteisön voimin ja rehtorin johdolla. Oppilashuoltohenkilöstölle on myös hyvä varata mahdollisuus esitellä omaa työtään koko henkilökunnalle. Oppilas- ja henkilöstömäärältään suuressa koulussa voi olla varsin haasteellista löytää mielekkäät rakenteet ja riittävä aika käsitellä oppilashuoltoa, hyvinvointia ja turvallisuutta koskevia teemoja. Oppilashuoltoryhmän toimintaa tarkastellaan luvussa 3.4.1.

Koulussa voi olla lisäksi erilaisia pysyviä tai määräaikaista työryhmiä, joiden tehtävät liittyvät oppilashuoltoon. Ryhmien kokoonpanossa tulee huomioida moniammatillisuus, monipuolinen asiantuntijuus ja osallisuutta vahvistava näkökulma. Tällaiset ryhmät voivat liittyä esimerkiksi turvallisuuden tai osallisuuden edistämiseen.

Oppilaskuntatoiminta ja oppilaskunnan hallitus voivat olla merkittäviä voimavaroja koulun yhteisöllisyyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseksi. Esimerkiksi Kouluterveyskyselyn tuloksia hyödynnettäessä olisi ensiarvoisen tärkeää saada oppilaat itse aktiivisiksi toimijoiksi.

Vanhemmat ja vanhempainyhdistykset ovat kouluille merkittävä voimavara. Oppilashuollon tavoitteet ja toimintatavat saattavat kuitenkin jäädä helposti vanhemmille vieraiksi. Vanhempien ja vanhempainyhdistysten roolia oppilashuollon kehittämisessä tulisi pohtia. Vanhemmat tunnistavat kouluhyvinvoinnin ongelmia ja heillä on halua osallistua, mutta he eivät välttämättä tiedä, miten tulisi toimia (Rimpelä, Metso, Saaristo & Wiss 2008).

Kodin ja koulun yhteistyön kehittäminen on yksi kouluyhteisön yhteisöllistä keskustelua ja periaatteista sopimista edellyttävistä asioista, joka toteutuu parhaiten rehtorin johdolla. Vastuu kodin ja koulun yhteistyön kehittämisestä on opetuksen järjestäjällä. Rehtori on avaintoimija määriteltäessä yhteistyön periaatteita ja toimintatapoja. Hän huolehtii yhdessä sovittujen linjausten toimeenpanosta, kuten vanhempainiltojen ja vanhempainvarttien järjestämi-

sestä ja sisällöstä. Sähköinen tiedottaminen on vielä toimintatapana uusi, ja siihen pitää sopia pelisäännöt.

Kodin ja koulun yhteistyö on monimuotoista, ja se sivuaa lähes kaikkea koulun toimintaa. Koulussa yhteistyötä vanhempien kanssa voidaan pohtia etsimällä vastauksia esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin: Mitä tietoja koulusta tai oppilaasta vanhemmat toivovat? Miten vanhemmat voivat tulla mukaan yhteistyöhön? Miten vanhempia kuullaan eri tilanteissa? Mistä oppilashuoltoon liittyvistä asioista vanhemmat haluavat tietoa? Miten turvataan kodin ja koulun yhteistyön vastavuoroisuus?

Rehtori johtaa työtä, jonka tavoitteena on koko kouluyhteisön ja jokaisen yksittäisen oppilaan hyvinvointi. Onnistuneen oppilashuollon perusta on hyvinvointia ja turvallisuutta luova yhteisöllinen toimintakulttuuri. Toimintakulttuurin kehittämisessä on ensisijaista muistaa lapsen ja nuoren tarpeet. Lapsen näkökulmasta toimintakulttuurin keskeisiä tekijöitä ovat aito kohtaaminen ja välittäminen, turvallisuus ja toimintaympäristön viihtyisyys, hyvät sosiaaliset suhteet sekä mahdollisuus oppia ja saada tarvittaessa apua ja huolenpitoa. Rehtori vastaa myös siitä, että kaikilla oppilailta on tasavertainen mahdollisuus saada riittävää tukea oppimiseensa yksilönä ja ryhmän jäsenenä.

Samanaikainen huolehtiminen yhteisön ja yksilön hyvinvoinnista saattaa tehtävänä olla haastava: rehtori joutuu joskus päätöksiä tehdessään valitsemaan koko yhteisöä palvelevien asioiden ja oppilaiden yksilöllisten vaatimusten välillä. Myös oppilashuoltoa johtaessaan rehtori joutuu tekemään vaikeita ratkaisuja resurssien kohdentamisesta ja työn painopisteistä. Ennalta ehkäisevä työ on vaikuttavinta kohdistuessaan niihin ryhmiin, luokkiin ja yhteisöihin, joiden jäseninä lapset ja nuoret ovat. On ymmärrettävä kuitenkin myös se, että joissakin tilanteissa yksittäinen lapsi tarvitsee paljon tukea ja hänellä on siihen oikeus. Hyvin toimiva yhteisö ja ryhmä on monesti unohdettu voimavara myös pohdittaessa yksittäisen oppilaan tukemista.

Koulun toimintaympäristön muutoksissa moniammatillisuudesta on tullut osa koulujen arkea. Oppilashuoltoon kohdistuu monia koulun ulkopuolelta tulevia paineita. Koulun yhteistyökumppaneilla on uudenlaisia odotuksia koululle peruspalveluna, jonka tulisi huolehtia yhä enemmän oppilaan kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Vanhemmilla kasvattajina saattaa olla toiveita koululle kasvuyhteisönä, ja niitä on tärkeä kuulla. Joskus koulu joutuu asettamaan rajoja vanhempien epärealistisille odotuksille: on tärkeää, että vanhemmille tiedotetaan siitä, mitkä asiat kuuluvat koulun tehtäviin ja mitkä asiat kuuluvat muille viranomaisille.

Oppilashuoltotyö on ihmissuhdetyötä, ja näin ollen henkilöstöjohtajuudelle erityinen haaste. Oppilashuollonkin johtamisessa on ensisijaisesti kyse ihmissuhteista huolehtimisesta, osaamisen yhteensovittamisesta ja yhdessä toimimisesta. Ihmissuhteiden verkosto koulussa muodostuu oppilaiden ja henkilökunnan keskinäisistä ja välisistä suhteista sekä suhteista vanhempiin ja koulun ulkopuolisiin toimijoihin. Vuorovaikutuksen laatu kuten avoimuus, luottamus ja kuunteleminen vaikuttavat niin oppilashuollon kuin sen johtamisenkin onnistumiseen.

Oppilashuolto on toimintana edelleen uutta ja kehittyvää. Siksi on tärkeää, että koulun toimintakulttuuri ja ilmapiiri mahdollistavat avoimen keskustelun ja kehittävän työotteen. Luovuus edellyttää aikaa ja tilaa ideoinnille ja uuden kokeilemiselle. Tarvitaan myös rohkeutta tehdä tarvittavia muutoksia ja arvioida rehellisesti toiminnan tuloksia. Oppilashuollon kehittäminen ja toimintatapojen muuttaminen on vaativaa, ja siihen tarvitaan yhteistyötä. Oppilashuollon luonne tuo työhön omat erityiset haasteensa: oppilashuoltotyöhön sisältyy asioita, jotka herättävät paljon tunteita ja jotka ovat inhimillisesti koskettavia.

3.4.1 Oppilashuoltoryhmän toiminta

Nykyisin lähes kaikissa kouluissa toimii oppilashuoltoryhmä (Rimpelä, Fröjd & Peltonen 2010). Oppilashuoltoryhmän toimintaa ei ole täsmällisesti määriteltä lainsäädännössä tai opetussuunnitelman perusteissa. Opetussuunnitelman perusteissa todetaan ainoastaan, että oppilashuollon koordinoiminen ja kehittäminen tapahtuu moniammatillisessa yhteistyössä esimerkiksi oppilashuoltoryhmässä. Erityisesti silloin, kun on kyse on koko kouluyhteisön toimintakulttuuriin liittyvistä asioista, on tärkeää miettiä oppilashuoltoryhmän yhteistyötä ja työn- ja vastuunjakoa suhteessa koulun toimintarakenteiden kokonaisuuteen (katso luku 3.4).

Oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana toimii rehtori. Rehtorin lisäksi oppilashuoltoryhmään kuuluvat koulupsykologi ja -kuraattori, erityisopettaja, kouluterveydenhoitaja, tarvittaessa koululääkäri sekä yläkoulussa ja lukiossa opinto-ohjaaja. Luokanopettaja tai luokanvalvoja sekä lukiokoulutuksessa ryhmänohjaaja osallistuvat oppilashuoltoryhmän kokoukseen erikseen sovittaessa ja omaa luokkaansa tai ryhmäänsä koskevassa asiassa. Esiopetuksessa esiopetusyksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmän nimikkeellä toimivat kokoonpanot ovat vielä harvinaisia.

Oppilashuoltoryhmän kokoonpanoon vaikuttavat käsiteltävä asia ja aihe. Käsiteltäessä kouluyhteisön yleisiä asioita ryhmän kokoonpano on vapaasti harkittavissa. Ryhmän työskentelyyn voi osallistua myös koulun ulkopuolisia eli muiden hallintokuntien työntekijöitä tarpeen mukaan ja sovitulla tavalla.

Yhteistyökumppaneita voivat olla esimerkiksi lastensuojelu, nuorisotoimi ja seurakunta. Yksittäistä oppilasta koskevan asian käsittelyyn voivat osallistua vain ne oppilaan opetukseen ja oppilashuollon järjestämiseen osallistuvat henkilöt, joiden tehtäviin oppilaan asian käsittely välittömästi kuuluu (katso luku 3.6).

Oppilashuoltoryhmän tehtävät liittyvät koulu yhteisöön, luokkiin tai opetusryhmiin sekä yksittäisen oppilaan tukemiseen. Koko koulu yhteisöä koskevia tehtäviä voivat olla esimerkiksi yleiseen hyvinvointiin, turvallisuuteen ja opetuksen tukeen liittyvien toimintamallien kehittäminen ja arviointi. Luokkiin liittyviä tehtäviä ovat muun muassa ryhmäkohtaisen tuen tarpeen suunnittelu ja arviointi sekä ryhmien muodostamiseen liittyvä valmistelu. Oppilashuoltoryhmän tehtäviin kuuluu myös yksittäisen oppilaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin seuraaminen, tuen tarpeen arviointi ja tukitoimien suunnittelu. Oppilashuoltoryhmän tärkeä mutta usein liian vähälle huomiolle jäävä tehtävä on sen oman toiminnan arviointi ja kehittäminen. Oppilashuoltoryhmän toiminnan vuosisuunnitelman tulisi olla osa koulun toimintasuunnitelmaa ja sen toteutumista on tärkeää arvioida.

Jotta koulun oppilashuoltotyö onnistuisi hyvin, oppilashuoltoryhmän vuorovaikutuksen koulun opetushenkilöstön kanssa pitää olla avointa ja vastavuoroista. Koulu yhteisössä kaikkien tulee tietää, mitä oppilashuolto tarkoittaa, mitkä ovat sen toimintatavat, keitä oppilashuoltoryhmään kuuluu ja mikä on sen ja koulun muun henkilöstön työnjako. Oppilashuoltoryhmän tulee tiedottaa toiminnastaan myös oppilaille ja vanhemmille.

Yksittäisen koulu yksikön oppilashuollon yhteistyö suuntautuu monelle taholle. Oppilashuoltoon liittyy aina olennaisesti kotien kanssa tehtävä yhteistyö. Yhteistyötahoja ovat myös koulutusjärjestelmän eri asteet – varhaiskasvatus, esiopetus, perusopetus ja toisen asteen koulutus – silloin kun oppilaalle halutaan turvata oppilashuollon ja oppimisen tuen jatkuvuus. Koulun verkottuminen lähialueella, omassa kunnassa tai kauempanakin olevien muiden koulujen kanssa on tullut yhä tärkeämmäksi. Koulut tekevät yhteistyötä myös lasten ja nuorten peruspalveluja tarjoavien tahojen, ensisijaisesti sosiaali-, terveys- ja nuorisotoimen, mutta myös kulttuuri- ja liikuntatoimen sekä kolmannen sektorin kanssa. Erikoissairaanhoido, kuten lasten- ja nuorisopsykiatrian palvelut, ovat tänä päivänä koulun tärkeitä yhteistyökumppaneita.

Koulun moniammatillista yhteistyötä voidaan jäsentää eri tavoin pohtimalla esimerkiksi oppilashuoltotyön toimijoita tai toimintarakenteita. Koulun moniammatillisen yhteistyön kokonaisuutta ja oppilashuoltoryhmää sen keskiössä on kuvattu kuviossa 5.

Kuvio 5. Koulun moniammatillinen oppilashuoltotyön toimijat ja työntekijät

Moniammatillista oppilashuollon yhteistyötä koulussa voidaan pohtia myös tehtävien näkökulmasta. Moniammatillisuus voi toteutua koulun sisäisenä ja koulun ulkopuolisena yhteistyönä.

Koulun moniammatillinen oppilashuollon yhteistyö				
Koulun sisäinen oppilashuollon yhteistyö		Oppilashuollon yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa		
Koulu yhteisön/luokan hyvinvoinnin ja turvallisuuden kehittäminen	Yksittäistä oppilasta koskeva oppilashuoltotyö	Kunnan ja alueen oppilashuoltotyön kehittäminen	Koulu yhteisön/luokan hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseksi tehtävä hallinnonalojen välinen yhteistyö	Yksittäistä oppilasta tai perhettä koskeva yhteistyö eri palvelujen kanssa

Kuvio 6. Koulun moniammatillisen oppilashuoltotyön tehtävät

3.5 Opettajan tehtävät oppilashuollossa

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001) liittyy oppilashuollon tiiviisti osaksi opettajan perustyötä. Asetuksen mukaan

”opetuksen ja kasvatuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua tasapainoisiksi, terveen itsetunnon omaaviksi ihmisiksi ja kriittisesti ympäristöönsä arvioiviksi yhteiskunnan jäseniksi. Lähtökohtina ovat elämän, luonnon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä oman ja toisten oppimisen ja työn arvostaminen. Tavoitteena on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen terveyden ja hyvinvoinnin vaaliminen sekä oppilaiden kasvu hyviin tapoihin”.

Lisäksi asetuksessa säädetään tavoitteita kodin ja koulun yhteistyölle sekä niin oppilaiden yksilölliselle huomioimiselle kuin kasvulle ryhmän jäsenenä:

”Opetus ja kasvatustulee järjestää yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa siten, että jokainen oppilas saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. Opetuksessa otetaan erityisesti huomioon tyttöjen ja poikien erilaiset tarpeet sekä kasvun ja kehityksen erot. Oppimisympäristön tulee antaa oppilaille mahdollisuuksia kasvuun ja oppimiseen yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Erityistä huomiota kiinnitetään oppimisvaikeuksien varhaiseen tunnistamiseen ja voittamiseen sekä syrjäytymisen torjumiseen ja sosiaalisten taitojen oppimiseen.”

Opettajan arjessa asetuksen tavoitteet muuttuvat käytännön toiminnaksi ja osaksi opetus- ja kasvatustyötä. Opettaja antaa opetussuunnitelman mukaista opetusta ja ohjausta. Opettajan tehtävänä on huolehtia luokastaan kokonaisuutena. Opettaja vastaa myös opetustyöhön liittyen turvallisuudesta, järjestyksestä ja ryhmän hyvinvoinnista. Opettaja seuraa koulupäivän aikana jokaisen oppilaan yksilöllistä oppimista, työskentelyä ja hyvinvointia.

Koulussa toimitaan enimmäkseen ryhmissä, joissa vuorovaikutussuhteita on paljon. Tämä tuo haasteita ryhmien toiminnalle ja opettajalle ryhmän ohjaajana. Koulun arki on usein kiireistä, aikataulujen sanelemaa ja joskus ennakoimattomakin. Lapset ja nuoret tarvitsevat kuitenkin säännöllisyyttä, jatkuvuutta ja eheyttä. Opettajan ammatillinen haaste onkin kyetä luomaan opetustilanteisiin ja oppimisympäristöön välittävä ja rauhallinen ilmapiiri. Oppilaan aito kohtaaminen ja kuuleminen luovat turvallisuutta.

Opettaja kohtaa työssään monenlaisia oppilashuollollisia ongelmia. Opettajan huoli voi liittyä ryhmätilanteisiin, ryhmän hallittavuuteen tai sen vuorovaikutussuhteisiin. Yksittäisillä oppilailta ongelmat voivat liittyä oppimiseen, käyttäytymiseen, tunne-elämään, perhetilanteisiin tai huolenpidon puutteisiin.

Moniammatillisen yhteistyön määrä niin koulun sisällä kuin ulkopuolisten tahojen kanssa on lisääntynyt viime vuosina huomattavasti. Oppilashuollolisten asioiden hoitaminen vaatii usein pitkäjänteisyyttä ja erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen pohtimista ja etsimistä moniammatillisesti. Varhaisessa tunnistamisessa ja tukimuotojen etsimisessä opettajat ovat avaintoimijoita, koska koulun eri ammattiryhmistä he ovat lähimpänä oppilaan ja vanhempien välitöntä arkea. Opettaja pystyy havainnoimaan lapsessa ja lapsen elämässä tapahtuvia pieniäkin muutoksia ja tarjoaa tarvittaessa lapselle tukea koulupäivän aikana.

Kodin ja koulun yhteistyö on keskeinen osa opettajan työtä tämän päivän koulu-yhteisössä. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsensa kasvatuksesta ja siitä, että oppilas suorittaa oppivelvollisuutensa. Koulu vastaa oppilaan kasvatuksesta ja opetuksesta koulu-yhteisön jäsenenä ja huolehtii siitä, että vanhemmat saavat tukea kasvatustehtävässään koululaisten vanhempina.

Toimiva kodin ja koulun yhteistyösuhde ei synny itsestään vaan vaatii tietoista rakentamista. Kun kodin ja koulun yhteistyösuhdetta luodaan, on tärkeää antaa vanhemmille tilaa kertoa lapsestaan ja odotuksistaan koulua kohtaan. Tutustumiselle ja vuoropuhelulle tulee antaa riittävästi aikaa – samalla alkaa kehittyä keskinäinen luottamus. Suhteen ylläpidon kannalta yhteydenpidon tavat on tärkeää rakentaa säännöllisiksi ja selkeiksi, niin että vanhemmat saavat realistista, myös myönteistä, tietoa lapsensa koulunkäynnistä. Hyvä ja vastavuoroinen vuorovaikutussuhde antaa pohjan myös mahdollisten ongelmien käsittelylle.

3.6 Luottamus ja tietosuoja

Oppilashuolto, oppilashuollon palvelut ja opetuksen järjestäjälle määrätyt lakisääteiset tehtävät edellyttävät tietoa oppilaasta. Oppilashuollossa käsitellään sekä koko koulu-yhteisöä että yksittäisiä oppilaita koskevia asioita. Erityisesti viimeksi mainittuun liittyy yksityiselämään ja henkilökohtaisiin oloihin liittyvien asioiden käsittelyä.

Henkilöä koskevien tietojen käsittelyssä oppilaan asemaa suojaa luottamuksellisuus, joka ilmenee lainsäädännössä salassapitovelvollisuutta koskevinä säädöksinä. Salassapitovelvollisuus pitää sisällään asiakirjojen salassapidon ja vaitiolovelvollisuuden. Salassapitovelvollisuuteen kuuluu myös tietojen hyväksikäyttökielto omaksi taikka toisen eduksi tai toisen vahingoksi (Julkiisuuslaki 621/1999). Oppilashuolto perustuu moniammatilliseen eri hallintokuntien ja ammattihenkilöiden yhteistyöhön. Oppilashuoltotyöhön osallistuvien ammattihenkilöiden tietojen salassapitoa ja salassa pidettävien tietojen luovuttamista koskevat säännökset sisältyvät koulutusta koskevaan lainsäädäntöön, sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöön sekä yleislainsäädäntöön.

Oppilashuoltotyön lähtökohtana tulee olla avoin yhteistyö oppilaan ja hänen vanhempiansa kanssa; se on luottamuksen rakentumisen pohja. Oppilasta ja hänen vanhempiaan tulee kuulla ja kunnioittaa oppilasta koskevista asioista. Luottamuksellisuudesta huolehtiminen oppilashuollossa on erityisen keskeistä, koska työssä käsitellään usein hyvin henkilökohtaisia ja kipeitäkin asioita, jotka liittyvät esimerkiksi oppilaan terveydentilaan tai perheen tilanteeseen. Työntekijän on tärkeää muistaa, että salassa pidettäviä tietoja ovat myös tiedot tehostetun ja erityisen tuen antamisesta, oppilashuoltoa koskevat asiakirjat ja niihin sisältyvät tiedot sekä tiedot oppilaalle suoritetusta psykologisesta testistä.

Silloin, kun oppilashuoltotyössä käsitellään yksittäistä oppilasta koskevaa asiaa, asian käsittelyyn voivat osallistua vain ne oppilaan opetukseen ja oppilashuollon järjestämiseen osallistuvat, joiden tehtäviin oppilaan asian käsittely välittömästi kuuluu. Näitä henkilöitä voivat olla: ”rehtori tai koulun johtaja, luokanvalvoja tai oppilaan opettaja, kouluterveydenhoitaja, erityisopettaja, oppilaan kanssa työskentelevä koulunkäyntiavustaja, koulupsykologi ja koulukuraattori, yläluokilla opinto-ohjaaja sekä tarvittaessa koululääkäri ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä” (Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 4/2010).

Jokaisessa yksittäistä oppilasta koskevassa asiassa on mietittävä, kenelle asia välittömästi kuuluu. Ratkaisu asian käsittelyyn osallistuvista tehdään siis kussakin tapauksessa erikseen harkiten.

Viimeisimmän perusopetuslain muutoksen yhteydessä vuonna 2010 selkiytettiin koulun ulkopuolisten tahojen asemaa moniammatillisessa yhteistyössä. Oppilaan huoltajan tai muun laillisen edustajan kirjallisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään oppilaan asian käsittelyyn voi osallistua myös muita tarvittavia tahoja.

Myös oppilashuollon kirjaamiskäytäntöjä haluttiin yhtenäistää. Käsiteltäessä yksittäistä oppilasta koskevaa asiaa, oppilashuoltotyössä kirjataan asian vireilepanija, aihe, päätetyt jatkotoimenpiteet ja niiden perustelut, asian käsittelyyn osallistuneet sekä se, mitä tietoja ja kenelle oppilaasta on annettu. Monet kunnat ovat kehittäneet yksittäistä oppilasta koskevan asian käsittelyyn liittyvää kirjaamista varten erillisen lomakkeen. Lomakkeet muodostavat henkilörekisterin ja lain mukaan henkilötietojen käsittelystä vastaa rekisterinpitäjänä opetuksen järjestäjä. Koska yksittäistä oppilasta koskevat kirjaukset ovat salassa pidettäviä, lomakkeet tulee säilyttää lukitussa tilassa.

Varhaisen tuen näkökulmasta on hyvä, että lakiuudistuksen yhteydessä säädettiin oppilaan asioiden käsittelyn lisäksi salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta moniammatillisessa oppilashuoltotyössä, opetuksen järjestäjän tieto-

jensaantioikeudesta sekä opetuksen järjestäjän velvollisuudesta antaa tietoja tietyissä tilanteissa. Opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömien tietojen siirtäminen ja saaminen helpottaa asioiden hoitamista oppilaan kokonaisvaltaisen edun mukaisesti esimerkiksi tilanteissa, jotka liittyvät kouluyhteisön turvallisuuteen ja erityisen tuen turvaamiseen. Lisäksi on muistettava lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus, joka velvoittaa ilmoittamaan myös salassapidettäviä tietoja.

Oppilashuollon toteuttamisen perusedellytys on se, että kukin ammattikunta tuntee omat säännöksensä ja toimii niiden mukaisesti. On hyvä olla tietoinen myös toista ammattikuntaa koskevista säännöksistä, koska työntekijöillä ei aina ole oikeutta tai velvollisuutta tietojen luovuttamiseen. Koulun henkilöstöä koskevat tietojen salassapitoperusteet määrittävät koululainsäädännössä ja julkisuuslaissa. Terveystieteiden ammattihenkilöitä kuten koulupsykologeja ja kouluterveydenhoitajia koskevat salassapitosäännökset ovat terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa ja potilaslaissa. Sosiaalihuollon asiakaslain soveltamisesta koulukuraattorien toimintaan on erilaisia tulkintoja.

Tietoisuus säädöksistä ja toimintatavoista sekä hyvä vuorovaikutus suojaavat tietosuojaa, salassapitoa ja tietojen luovuttamiseen liittyviltä ongelmilta työskenneltäessä niin asiakkaiden kuin toisten viranomaistenkin kesken. Luottamuksellisen yhteistyön rakennusaineita ovat oman tehtävän sisäistäminen ja avoin vuorovaikutus. Joskus yhteisen ymmärryksen saavuttaminen tarkoituksenmukaisista menettelytavoista vaatii aikaa ja pitkäjänteistä työskentelyä. Vanhempien kanssa työskentelyssä on pidettävä huolta siitä, että heille annetaan riittävästi tietoa oppilashuollon toimintatavoista ja tietosuojasta. Yhteisen kielen tai tiedon puute voi johtaa väärin tulkintoihin, joiden muuttaminen työskentelyä myöhemmässä vaiheessa voi olla vaikeaa.

Luottamus on tärkeää monestakin eri syystä. Luottamuksellinen ilmapiiri antaa mahdollisuuden kysyä ja kyseenalaistaa, hyväksyä erilaisuutta ja erilaisia ajatuksia sekä sallii myös epäonnistumisen. Luottamuksellisessa vuorovaikutuksessa hyväksytään paremmin epävarmuutta ja annetaan mahdollisuuksia erilaisten vaihtoehtojen tutkimiselle ja muutoksille.

4. Oppilashuollon kehittäminen kunnassa

Oppilashuollon kehittäminen pohjautuu jatkumoon, joka ulottuu valtakunnan ja kunnan tason tavoitteista aina koulun käytänteisiin. Oppilashuollon kehittämisessä tulee ottaa huomioon eri hallinnonalojen lainsäädännön edellyttämät suunnitelmat, joiden laatimisessa yhteissuunnittelu on tärkeää.

Oppilashuollon kehittämistä kunnassa ohjaa oppilashuollon strategia. Strategia luo kehyksen oppilashuollon kehittämiselle kunnassa tai seudulla ja kiteyttää kehittämistyön tavoitteet useiksi vuosiksi eteenpäin. Strategiatyössä on ensisijaisesti kysymys lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen edellytysten turvaamisesta oppilashuollon keinoin. Strategiatyöhön liittyy oleellisesti arviointi: mitkä asetetut konkreettiset tavoitteet ovat toteutuneet tai jääneet toteutumatta sekä millaisia jatkotoimia tarvitaan.

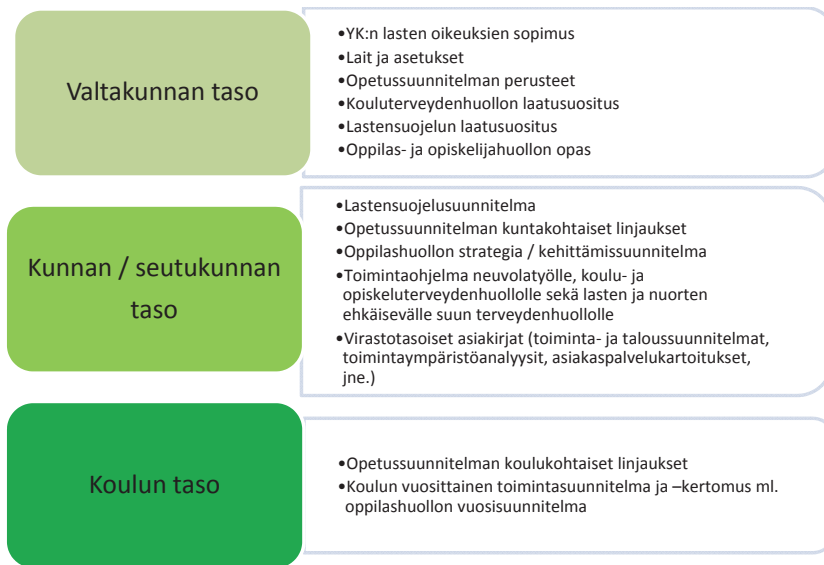
4.1 Oppilashuollon strateginen jatkumo

Oppilashuollon kehittäminen on innostavaa sen monitasoisuuden ja monimuotoisuuden vuoksi; toisaalta tämä tekee kehittämistyöstä myös vaativaa ja haasteellista. Tämän vuoksi kehittämistyön käynnistäminen edellyttää hyvää valmistautumista ja paljon perehtymistä. Suunniteltaessa kehittämistoimintaa on tärkeää ymmärtää ja pitää mielessä oppilashuollon kokonaisuus ja laajemmat linjaukset. Kehittämistyössä on paneuduttava yksityiskohtiin, mutta silloinkin ne tulee hahmottaa osana kokonaisuutta.

Oppilashuollon kehittämistoiminta on hyvä aloittaa perehtymällä oppilashuollon lainsäädäntöön ja normeihin, joita on tässä julkaisussa kuvattu omassa luvussaan. Oppilashuollosta on saatavilla paljon taustatietoja erilaisina työryhmämuistioina, selvityksinä ja raportteina (katso luku 1.1). Oppilashuollosta on valmisteltu myös joitakin opinnäytetöitä. Kehittämistoimintaan valmistautuminen tarkoittaa myös tutustumista oman kunnan palvelurakenteeseen, hallintokäytäntöihin ja päätöksentekoon sekä lasten ja nuorten hyvinvointiin ja palveluihin liittyviin strategioihin. Vasta tämän jälkeen on mahdollista saada kokonaiskuva ja ymmärrys oppilashuollon asemasta ja toiminnasta kunnassa.

Oppilashuollon kokonaisuutta voidaan hahmottaa tarkastelemalla sitä strategisena jatkumona, joka ulottuu valtakunnan ja kunnan tason linjauksista ja tavoitteista koulun tason käytänteisiin. Kaiken perustana voidaan pitää Yhdistyneiden kansakuntien lastenoikeuksien sopimusta, jonka Suomi on ratifioinut lainsäädä-

däntöön (katso luku 2.1.). Oppilashuollon strategisen jatkumon keskeiset, eri tasojen toimintaa ohjaavat asiakirjat kuvataan kuviossa 6 seuraavasti:

Kuvio 7. Oppilashuollon kehittämisen strateginen jatkumo.

4.2 Oppilashuollon yhteissuunnittelun rajapintoja

Oppilashuollon kehittämisessä ajaututaan väistämättä eri hallinnonalojen rajoille: kehittämistyön hyvä yhteissuunnittelu on välttämätöntä. Eri hallintokuntien tekemä työ lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi on tavoitteiltaan samansuuntaista ja kehittämistyö voi olla osittain jopa päällekkäistä. Usein varsinkin pienissä kunnissa kyse on myös yhteisten ja niukkojen resursien jakamisesta. Oppilashuollon kehittämistoiminnan asemoiminen osana suurempaa kokonaisuutta on tärkeää.

Koulua, lastensuojelua ja terveydenhuoltoa koskevan lainsäädännön uudistusten vuoksi kunnat joutuvat harkitsemaan, miten lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvät suunnitelmat integroidaan kokonaisuudeksi. Lastensuojelulaki velvoittaa laatimaan suunnitelman lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä (lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma tai lastensuojelusuunnitelma), terveydenhuoltolaki toimintaohjelman neuvolatyölle sekä koulu- ja opiskelija terveydenhuollolle. Koululait velvoittavat kuvaamaan oppilashuollon tavoitteet ja sisällöt opetussuunnitelman osana (katso luku 2). Kaikkien näiden suunnitelmien laatimisessa opetus, -sosiaali- ja terveystoimen tulee tehdä yhteistyötä kunnassa. Yhteistyöhön voi osallistua myös muita hallintokuntia kuten nuorisotoimi.

Oppilashuolto ja oppilashuollon palvelut ovat osa kunnan lasten ja nuorten palvelujärjestelmää. Oppilashuollon strategia tai kehittämissuunnitelma täsmentää edellä kuvattua kokonaisuutta. Oppilashuollon strategia asiakirjana ylittää hallinnon rajat ja liittyy niin opetussuunnitelmaan, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan kuin terveydenhuollon toimintaohjelmaan.

Yhteisvalmistelun tavoitteena on, että kunnan eri toimialojen palvelut täydentävät toisiaan ja muodostavat asiakkaiden, työntekijöiden ja kuntapäätäjien näkökulmasta kattavan ja ymmärrettävän kokonaisuuden. Kunnassa joudutaan ratkaisemaan, miten yhdessä tekeminen ja yhteensovittaminen käytännössä toteutetaan. Kehittämistoiminnassa riskin muodostaa yhteissuunnittelun puutteesta aiheutuva toimintojen päällekkäisyys, josta seuraa helposti voimavarojen tuhlaamista. Toinen suuri haaste liittyy eri suunnitelmien laatimisen aikataulujen synkronointiin. Opetussuunnitelmat uudistetaan noin kymmenen vuoden sykleissä. Suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa.

Taulukko 2. *Oppilashuollon yhteissuunnittelun rajapintoja.*

	Perusopetuslaki ja lukiolaki	Lastensuojelulaki	Asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta
Työn toteuttamista ohjaava suunnitelmat	Opetussuunnitelma.	Lastensuojelusuunnitelma (tai lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma).	Toimintaohjelma neuvolatyölle sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollolle.
Suunnitelman keskeinen sisältö	Opetussuunnitelma ohjaa kasvatuksen ja opetuksen järjestämistä kunnassa/koulussa.	Suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi.	Kunnan yhtenäinen toimintaohjelma neuvolatoiminnalle, koulu- ja opiskeluterveydenhuollolle sekä lasten ja nuorten ehkäisevälle suun terveydenhuollolle.
Yhteistyövelvoite	Laadittava yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (perusopetuslaki 15 §, lukiolaki 11 §).	Suunnitelma on laadittava kunnan tai useamman kunnan yhteistyönä (lastensuojelulaki 12 §).	Laadittava yhteistyössä sosiaali- ja opetustoimen kanssa (asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 4 §).

Opetus-, sosiaali- ja terveystoimen oppilashuollollisessa yhteistyössä kohdetaan sisältöjä, jotka kuuluvat kaikkien toimialaan ja lainsäädäntöön. Yhteisen työn kohde on esimerkiksi ehkäisevä lastensuojelutyö. Moniammatillinen yhteistyö niin eri suunnitelmien laatimisessa kuin käytännön työssä on kaikkien tehtävä. Moniammatillisen yhteistyön käytännön toteuttamiseen liittyvät läheisesti tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevat kysymykset. Erityisen tuen tunnistaminen ja tarjoaminen on kaikkien hallinnonalojen tehtävä, joskaan erityinen tuki -käsitteen merkitys ei ole yksiselitteinen. Perusopetuslaissa erityinen tuki on määritelty muodostuvaksi erityisopetuksesta ja muusta perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta.

4.3 Oppilashuollon strategia kehittämistoiminnan ohjaajana

Strategia on kokoava asiakirja, joka määrittää kehittämistoiminnan vision ja suunnan. Strategista ajattelua voidaan ohjata etsimällä vastauksia kolmeen peruskysymykseen: Missä tilanteessa olemme nyt? Mihin haluamme päästä? Miten pääsemme haluamaamme tilanteeseen? Yleisesti strategian käsitteellä viitataan organisaation pitkän tähtäimen päämäärien ja tavoitteiden määrittelyyn. Strategia pitää sisällään myös toimintatapojen valintoja ja voimavarojen jakamiseen liittyviä ratkaisuja. (Johanson 2007).

Edellä mainittu määrittely pitää paikkansa myös oppilashuollon strategisessa kehittämisessä. Oppilashuollon kehittämisessä tarvitaan käsitystä oppilashuollon nykytilasta kunnassa, päämäärien ja tavoitteiden määrittelemistä pitkällä aikavälillä sekä konkreettista suunnitelmaa toimenpiteistä, joilla tavoitteet saavutetaan. Strategian sisältämät tavoitteet ja toimenpiteet on tärkeää kirjata kunnan toiminta- ja taloussuunnitelmiin sekä virastokohtaisiin taloussuunnitelmiin.

Oppilashuollossa strategialla tarkoitetaan kehittämissuunnitelmaa, joka koskee koko kuntaa tai seutukuntaa, joka on sisällöllisesti visionäärisempi kuin paikallinen opetussuunnitelma ja ajallisesti laajempi kuin vuotuiset toimintasuunnitelmat. Oppilashuollon strategia luo kehikon oppilashuollon kehittämiselle kunnassa tai seudulla ja kiteyttää kehittämistyön tavoitteet useiksi vuosiksi eteenpäin.

Strategiatyö oppilashuollossa tarkoittaa oppilashuollon identiteetin luomista ja vahvistamista. Strategiatyössä on kysymys lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen edellytysten turvaamisesta oppilashuollon keinoin.

4.4 Oppilashuollon strategian laatiminen

Oppilashuollon kehittämistoiminnassa vuosina 2007–2011 laaditut kuntakoh-
taiset tai seudulliset oppilashuollon strategiat osoittavat, että strategiat voivat
olla muodoltaan ja laajuudeltaan hyvinkin erilaisia.

Yksinkertaisimmillaan oppilashuollon strategia voi olla kaavio, jossa kuva-
taan esimerkiksi oppilashuollon missio ja visio sekä keskeiset tavoitteet ja
tehtävät tavalla, joka on visuaalisesti helppo hahmottaa. Toisaalta siinä voidaan
kuvata kunnan oppilashuollon kokonaisuus hyvinkin tarkasti: sen rakenteet
ja prosessit, tavoitellut tulokset sekä kehittämistavoitteet. Kunta joutuu työtä
aloittaessaan päättämään, minkä laajuinen ja minkälainen strategia on kysei-
sellä hetkellä tarkoituksenmukainen. Strategian muodon valintaan vaikuttavat
muun muassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin kartoituksiin pohjautuvat tarpeet,
aiemmin tehty ja meneillään oleva muu kehittämistoiminta ja kunnan palve-
lurakenteessa tapahtuvat laajemmat muutokset. Muotoon vaikuttaa osaltaan
myös se, millaisia strategisia linjauksia tai ohjelmia kunnassa tai seudulla on
tehty lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

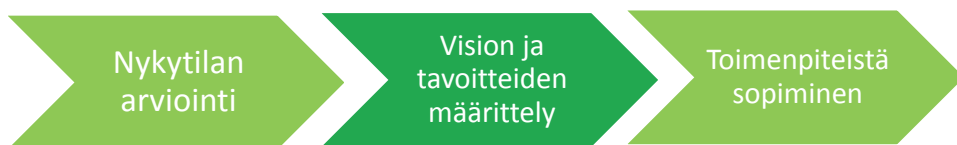
Strategiatyön käynnistäminen edellyttää ensi vaiheessa kunnassa toimeksiantoa
ja johtamisen määrittelyä. Käytännössä tämä tarkoittaa ohjausryhmän muodos-
tamista, ellei kunnassa jo ole olemassa hallinnonalojen päälliköistä koostuvaa
yhteistyörakennetta, jonka vastuulle kehittämistyö luontevasti kuuluu. Heidän
keskuudestaan nimetään ryhmälle puheenjohtaja. Hallinnonalojen päälliköiden
sitoutuminen kehittämistoimintaan on työn onnistumisen kannalta keskeistä.
Ohjausryhmä ohjaa kehittämistoimintaa päättäen sen laajuudesta ja resurssien
(mukaan lukien henkilöstön) käytöstä kunnassa tai seudulla. Ohjausryhmän
lisäksi kehittämistoimintaa varten pitää nimetä moniammatillinen yhteistyö-
ryhmä, joka vastaa kehittämistyön suunnittelusta ja käytännön toteutuksesta.
Kunnan koko asettaa omat haasteensa sille, miten kehittämistoiminta saavuttaa
kaikki oppilashuollon toimijat organisaation eri tasoilla, myös kouluissa. Joskus
voi olla tarkoituksenmukaisinta valita kehittämistoiminnasta vastaavia pilotoivia
kouluyhteisöjä.

Kehittämistoiminnan suunnittelu tarkoittaa tiettyjen ydinkysymysten ratkaise-
mista etukäteen, niin että tiedetään, mitä aiotaan tehdä, miksi ja miten (Viir-
korpi, 2000). Oppilashuollon kehittämisessä ratkaistavia ydinkysymyksiä ovat
muun muassa seuraavat:

- Miten kehittämistyötä ohjataan ja johdetaan?
- Miten tunnistetaan kehittämistoiminnan kannalta keskeiset lasten ja
nuorten tarpeet?

- Miten lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa kuvaavia tietoja käytetään kehittämistoiminnan suunnittelussa ja toimenpiteiden valinnassa?
- Mikä on kehittämistoiminnan tarkoitus pitkällä aikavälissä eli tulevaisuuden tahtotila (visio)?
- Mitkä ovat kehittämistoiminnan lyhyen aikavälin konkreettiset tavoitteet?
- Miten tavoitteiden saavuttamiseen löydetään toimivia keinoja ja ratkaisumalleja?

Strategiatyön eteneminen voidaan kuvata prosessina. Siihen sisältyy aina huolellinen suunnittelu ja suunnitelman toteuttaminen. Seuraavassa on kuvattu yksinkertaista oppilashuollon strategian laatimista.

Kuvio 8. Strategian laatiminen.

Nykytilan arviointi

Oppilashuollon strategiatyön suunnittelun lähtökohtana on nykytilan arviointi, joka pitää sisällään niin lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilan kartoittamisen kuin oppilashuollon palvelurakenteen kuvauksen (katso luku 4.6).

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kuvaamiselle on vaikeaa löytää mittareita: hyvin kvalitatiivista asiaa on hankala kuvata kvantitatiivisin menetelmin numeroiden ja lukujen valossa ilman, että oppilashuollosta ilmiönä katoaa jotakin olennaista. Tästä huolimatta on tärkeää arvioida oppilashuoltoa sen tiedon valossa, jota kunnassa on saatavilla. Yleensä hallintokunnissa laaditaan toimintaympäristöanalyyskejä, joita voidaan hyödyntää strategia- ja kehittämistyön perustana. Oppilashuollon nykytilan arvioinnissa käyttökelpoisia ovat muun muassa Kouluterveyskyselyn kuntakohtaiset tulokset, erilaiset palvelu- ja asiakastytyväisyysskyselyt sekä yksittäiset indikaattorit kuten lastensuojelutilastot, poissaolojen seuranta ja kiusaamisen esiintyvyyttä kuvaavat luvut. Edellisten lisäksi kunnassa voidaan järjestää oppilashuollon nykytilaa valottavia keskustelutilaisuuksia ja eri tahoille kuten lapsille ja nuorille, vanhemmille ja yhteistyökumppaneille suunnattuja kyselyjä.

Visio ja tavoitteet

Visiolla tarkoitetaan yleensä tilannetta, jota tavoitellaan pidemmällä aikavälillä. Visio voidaan ymmärtää tulevaisuuden tahtotilana, johon organisaation toivo-

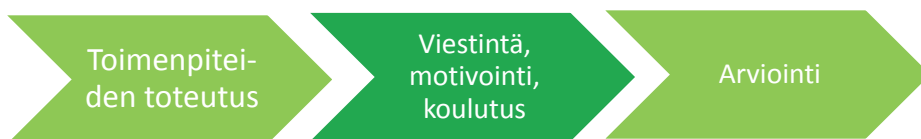
taan pääsevän. Oppilashuollon visioon kiteytyy näkemys niistä asioista, jotka ovat tavoittelemisen arvoisia.

Vision pohtiminen edellyttää keskustelua arvoista, joille toimintaa rakennetaan. Oppilashuollon visio ei voi olla muusta toiminnasta erillinen, vaan sen täytyy olla linjassa opetustoimen sekä terveys- ja sosiaalitoimen visioiden kanssa tai sisältyä niihin. Vision muodostaminen edellyttää yhteisen näkemyksen luomista niistä arvoista, jotka ovat keskeisiä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisessä.

Tavoitteella tarkoitetaan puolestaan ajallisesti lähempänä olevaa konkreettista ja tavoiteltavaa asiaa. Tavoitetta voidaan luonnehtia virstanpylvääksi matkalla kohti visiota. Tavoitteiden avulla voidaan määritellä toivottuja tuloksia lyhyemmällä aikavälillä.

Toimenpiteistä sopiminen

Hyvä strategia sisältää aina kuvauksen toimenpiteistä, joihin kehittämistyö perustuu. On tärkeää, että päätetyt toimenpiteet ovat konkreettisia ja arvioitavissa olevia ja että niiden toteuttamiselle sovitaan aikataulu ja vastuutahot. Toimenpiteiden toteutusta voidaan jäsentää esimerkiksi seuraavasti.

Kuvio 9. Strategian toteuttaminen.

Toimenpiteiden toteutus

Parhaimmillaan oppilashuollon strategia tehdään osana normaalia strategista suunnittelua sekä kunta- että koulutasolla. Oppilashuolto ei ole muusta toiminnasta irrallaan, vaan se kuuluu kunnan opetus-, sosiaali- ja terveystoimen yhteistyön alueelle. Myös strategian toteutuksen resurssit määritellään toimialan talous- ja toimintasuunnitelmassa. Sektorirajat ylittävää toimintaa edellyttävät toimenpiteet ovat oppilashuollossa erityinen haaste, koska sekä talous- että henkilöstöresurssit määräytyvät sektorikohtaisesti. Tarvitaan yhteistä suunnittelua ja yhteistä tavoitteenasettelua.

Viestintä, motivointi ja koulutus

Usein strategia- ja kehittämistyöstä kunnassa vastaa rajallinen tai edustuksellinen joukko oppilashuollon ammattilaisia, joiden työtä ohjausryhmä ohjaa.

Oppilashuollon käytännön toteutuksesta vastaavat kuitenkin kaikki opetus- toimen työntekijät ja lisäksi oppilashuollon palveluiden asiantuntijat. Näin ollen on erityinen haaste tavoittaa ja saada mukaan kehittämistyöhön kaikki toimijat, joiden tehtäviin oppilashuolto kuuluu. Osallisuus on sitouttavaa.

Motivaatio panostaa oppilashuollon kehittämiseen vahvistuu, jos työntekijät huomaavat, että on kyse on myös oman työn kehittamisestä sekä arjen sujuvuuden ja työyhteisön hyvinvoinnin lisäämisestä. Henkilöstön ja yhteistyökumppaneiden perehdyttäminen strategia- ja kehittämistoimintaan, sen tavoitteisiin ja toimenpiteisiin edellyttää suunnitelmallista, aktiivista ja selkeää viestintää ja tiedottamista. Uudistettaessa oppilashuollon toimintatapoja tarvitaan aina myös täydennyskoulutusta, joka osaltaan lisää sitoutumista kehittämistyöhön sekä tukee kehittämistyön tulosten käyttöönottoa ja jatkuvuutta.

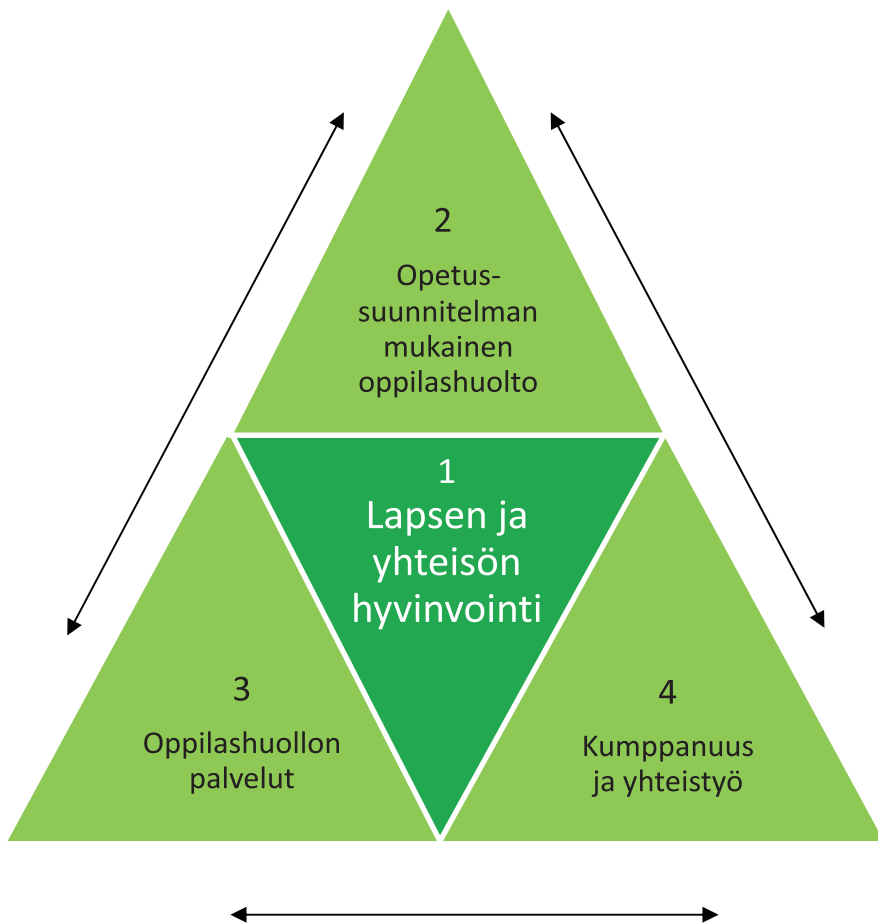
Arviointi

Jo siinä vaiheessa, kun kehittämistyön tavoitteita asetetaan, tulisi pohtia tulosten arviointiin liittyviä kysymyksiä. Jotta kehittämistavoitteiden toteutumista voitaisiin seurata, tulee tavoitteiden olla selkeitä ja mitattavissa olevia. Oppilashuollon strategiatyön arvioinnissa tarkastellaan tavoitteiden konkreettista toteutumista: mitkä asiat ovat toteutuneet, mitkä jääneet toteutumatta ja millaisia jatkotoimia tarvitaan.

4.5 Oppilashuollon kehittämistavoitteiden määrittäminen

Oppilashuollon strategiatyössä tavoitteiden määrittely on aina kriittinen työvaihe, johon kannattaa paneutua. Tavoitteiden tulisi olla ”oikeita” ja niiden tulee nousta lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta. Kun tavoitteet on määritellyt täsmällisesti, niiden toteutumista pystytään myöhemmin arvioimaan.

Kehittämistavoitteista päättäminen on valintojen ja ratkaisujen tekemistä siitä, mitkä ovat juuri omassa kunnassa keskeisiä oppilashuollon kehittämiskohteita. Kehittämistyötä voidaan jäsentää esimerkiksi kuviossa 9 esitettyjen neljän tavoitekokonaisuuden pohjalta. Tavoitekokonaisuuksien tarkoituksena on auttaa hahmottamaan kunnan ja koulun kehittämistoimintaa kokonaisuutena, jotta se ei hajoaisi irrallisten yksityiskohtien tavoittelemiseksi. Tavoitekokonaisuudet ovat sisällöltään laajoja, ja niitä voidaan tutkia taulukoissa 3–6 esitettyjen kysymysten avulla. Tarkoituksena on tunnistaa kunnan tai koulun oppilashuollon tila: sekä vahvuudet että kehittämistä vaativat osa-alueet. Tältä pohjalta kehittämistavoitteet tulee muotoilla selkeiksi ja konkreettisiksi. On huomioitava, että edellä mainitut tavoitekokonaisuudet eivät ole erillisiä vaan vahvasti vuorovai- kutuksessa toistensa kanssa ja jopa osittain päällekkäisiä.

Kuvio 10. Oppilashuollon kehittämistoiminnan tavoitekokonaisuuksia.

Seuraavassa on kuvattu lyhyesti oppilashuollon kehittämistoiminnan tavoitekokonaisuuksia. Näitä voidaan tarkastella sekä kunnan tai opetuksen järjestäjän sekä yksittäisen koulu yhteisön näkökulmasta.

- 1. Lapsen ja yhteisön hyvinvointi.** Kaiken kunnassa tapahtuvan kehittämistoiminnan lähtökohtana tulee olla lapsi ja lapsen tarpeet. Oppilashuollon tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen sekä yksilönä että ryhmän jäsenenä. Lasten ja yhteisöjen hyvinvointia tutkivia kysymyksiä on kuvattu taulukossa 3.
- 2. Opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto.** Paikallinen opetussuunnitelma on kunnassa ja koulussa oppilashuollon toteuttamista keskeisesti ohjaava asiakirja. Paikallisen opetussuunnitelman tulee vastata opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjä tavoitteita ja sisältöjä. Opetussuunnitelman mukaista oppilashuoltoa tutkivia kysymyksiä on kuvattu taulukossa 4.

- 3. Oppilashuollon palvelut.** Esi- ja perusopetuksessa oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Oppilashuollon palvelut – kouluterveydenhuolto sekä koulupsykologi- ja kuraattoripalvelut – ovat osa oppilashuoltoa. Oppilashuollon palveluja tutkivia kysymyksiä on kuvattu taulukossa 5.
- 4. Kumppanuus ja yhteistyö.** Oppilashuollon toteuttaminen edellyttää kumppanuutta ja yhteistyötä – moniammatillista toimintaa eri ammattiryhmien, hallintokuntien, sidosryhmien ja kotien kesken. Kumppanuutta ja yhteistyötä tutkivia kysymyksiä on kuvattu taulukossa 6.

Taulukko 3. Kysymyksiä lasten ja yhteisöjen hyvinvoinnista

Kysymyksiä opetuksen järjestäjälle	Kysymyksiä koulu yhteisölle
Miten opetuksen järjestäjä seuraa lasten ja nuorten oppimistuloksia, hyvinvointia ja turvallisuutta?	Miten koulussa seurataan lasten ja nuorten oppimista, hyvinvointia ja turvallisuutta?
Mitä selvityksiä, kyselyjä tai tutkimuksia (esim. Kouluterveyskyselyt, koulukiusaamisen ehkäisemiseksi ja hoitamiseksi tehdyt selvitykset, ilmapiiri kyselyt, poissaolojen seuraaminen, jne.) kunnassa käytetään lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilan arvioimiseksi? Miten selvitysten, kyselyjen tai tutkimusten kuntakohtaisista tuloksista tiedotetaan kouluille?	Mitä selvityksiä ja kyselyjä koulussa tehdään lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilan arvioimiseksi? Miten niiden tuloksia hyödynnetään? Miten niistä tiedotetaan oppilaille ja vanhemmille?
Millä indikaattoreilla kunnassa seurataan lasten ja nuorten tuen tarvetta (tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevat lapset, lastensuojelun asiakkaat, koulupudokkaat, psykiatrisen hoidon piirissä olevat lapset)?	Miten koulussa arvioidaan tuen tarvetta ja huolehditaan tukea, apua ja hoitoa tarvitsevista oppilaista? Saako oppilas tarvitsemansa oppilashuollollisen tuen ja avun oikea-aikaisesti? Miten turvataan oppilashuollon jatkuvuus siirtymävaiheissa?
Miten opetuksen järjestäjä tukee ja ohjeistaa kouluja oppimisympäristön terveellisyyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä?	Miten oppimisympäristön terveydestä, turvallisuudesta ja viihtyisyydestä sekä työrauhasta huolehditaan koulu yhteisössä? Tukeeko oppimisympäristö jokaisen oppilaan oppimista, hyvinvointia ja turvallisuutta?
Minkälaisia rakenteita ja toimintatapoja kunnassa on lasten ja nuorten kuulemiseksi ja osallisuuden turvaamiseksi? Mitä hallintokuntien välistä yhteistyötä kunnassa tehdään lasten ja nuorten osallisuuden edistämiseksi?	Miten lasta tai nuorta kuullaan? Miten oppilaat osallistuvat koulu yhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden kehittämiseen? Mitä oppilaiden osallisuutta tukevia rakenteita ja toimintatapoja koulussa on (esim. tutor- ja kummioppilastoiminta, vertaissovittelee)? Miten oppilaskuntatoiminta koulussa on järjestetty?

Taulukko 4. Kysymyksiä opetussuunnitelman mukaisesta oppilashuollosta.

Kysymyksiä opetuksen järjestäjälle	Kysymyksiä koulu yhteisölle
Miten paikallinen opetussuunnitelma vastaa opetussuunnitelman perusteiden asettamia tavoitteita?	Miten koulun opetussuunnitelma vastaa opetussuunnitelman perusteiden ja/tai kuntakohtaisen opetussuunnitelman asettamia tavoitteita?
Mitä kunnassa on sovittu oppilashuollon rakenteista ja johtamisesta kunta-, alue- ja koulutasoilla? Miten kouluja ohjeistetaan toimintasuunnitelmien ja -kertomusten laatimiseen oppilashuollon osalta?	Onko koulun moniammatilliselle yhteistyölle luotu rakenteet ja sovittu siihen liittyvistä pelisäännöistä? Miten koulun toimintasuunnitelma ja -kertomus tukevat oppilashuollon kehittämistä?
Miten opetuksen järjestäjä on ohjeistanut kouluja erilaisten ongelma- ja kriisitilanteiden ehkäisemiseksi ja hoitamiseksi?	Ovatko koulun kriisi- ja ongelmatilanteita varten luodut toimintamallit ajantasaiset, ja onko niihin perehdyttämisestä huolehdittu?
Mitä ohjeita opetuksen järjestäjä on antanut kouluille oppilashuollollisten käytäntöjen asianmukaisuuden ja yhtenäisyyden varmistamiseksi (esim. henkilötietojen käsittely, poissaolojen seuraaminen, lastensuojeluyhteistyö, kurinpitomenettelyt)?	Onko koulussa sovittu toimintatavoista ja prosesseista tilanteissa, joissa oppilaalla erilaisia koulunkäyntiin (esim. oppimiseen tai käyttäytymiseen) liittyviä ongelmia?
Miten oppilashuollosta tiedotetaan kuntalaisille ja eri hallintokuntien toimijoille?	Miten oppilashuollosta ja sen menettelytavoista tiedotetaan oppilaille, vanhemmille, henkilöstölle ja yhteistyökumppaneille?
Miten oppilashuolto on huomioitu johtosäännössä, ja miten oppilashuollon tehtävät on sisällytetty henkilöstön tehtäväkuvauksiin? Miten kunnassa on turvattu henkilöstön oppilashuollon osaaminen esim. täydennyskoulutuksen ja työnohjauksen avulla?	Onko jokainen koulu yhteisön toimija tietoinen omasta oppilashuoltoon liittyvästä tehtävästään, ja ovatko tehtäväkuvaukset selvät? Miten huolehditaan oppilashuollollisen osaamisen ylläpitämisestä ja vahvistamisesta koulu yhteisössä?

Taulukko 5. Kysymyksiä oppilashuollon palveluista.

Kysymyksiä opetuksen järjestäjälle	Kysymyksiä kouluyhteisölle
Miten kunnassa huolehditaan oppilaan oikeudesta yhtenevään oppilashuollon palvelujen tukeen riippumatta siitä, mitä koulua hän käy?	Miten koulussa huolehditaan siitä, että jokaisella oppilaalla on yhtenevä mahdollisuus saada tarvitsemansa oppilashuollon palvelut?
Miten kouluterveydenhuolto sekä koulupsykologi- ja koulukuraattoripalvelut on järjestetty ja resursoitu? Miten toimintaa suunnitellaan, kehitetään ja arvioidaan?	Ovatko oppilashuollon palvelut (kouluterveydenhuolto, koulupsykologi- ja kuraattoripalvelut) oppilaan ja vanhempien saatavilla?
Millaisia rakenteita kouluterveydenhuollon sekä kuraattori- ja psykologipalveluiden yhteistyölle on kunnan tasolla?	Mitä kouluyhteisössä on sovittu oppilashuollon palvelujen keskinäisestä yhteistyöstä ja yhteistyöstä opettajakunnan kanssa? Onko palveluprosessit kuvattu?
Miten oppilashuollon palvelujen resurssien kohdentamisessa ja mitoittamisessa on huomioitu koulujen erityistarpeet?	Miten oppilashuollon palveluita kohdistetaan koulussa ennaltaehkäisevään työhön, koko yhteisön hyvinvoinnin edistämiseen ja yksittäisten lasten auttamiseen?
Miten oppilashuollon palveluista tiedotetaan kuntalaisille ja eri hallintokuntien toimijoille?	Miten oppilashuollon palveluista ja oppilashuollon asiantuntijoiden tehtäväkuvista tiedotetaan oppilaille, vanhemmille, opettajakunnalle ja yhteistyökumppaneille?
Miten kunnassa huolehditaan kouluterveydenhuollon, koulukuraattorien ja koulupsykologien työn edellytyksistä ja ammattitaidon kehittämisestä, muun muassa työtiloista ja -välineistä, täydennyskoulutuksesta ja työnohjauksesta?	Miten kouluyhteisössä huolehditaan, että oppilashuollon palveluja antavat työntekijät asettuvat osaksi kouluyhteisön toimintaa ja henkilöstöä, esim. järjestetään asianmukaiset tilat ja mahdollistetaan osallistuminen kouluyhteisön toimintaan kuten suunnittelupäiviin ja opettajainkokouksiin?

Taulukko 6. Kysymyksiä kumppanuudesta ja yhteistyöstä

Kysymyksiä opetuksen järjestäjälle	Kysymyksiä koulu yhteisölle
<p>Miten kuntatasoisten suunnitelmien, kuten lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman, terveydenhuollon toimintaohjelman ja opetussuunnitelman yhteensovittamisesta on huolehdittu?</p>	<p>Miten koulu yhteisössä huolehditaan siitä, kuntatasoisista lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvistä suunnitelmista ja linjauksista ollaan tietoisia?</p>
<p>Miten yhteistyöstä ja sen rakenteista on sovittu opetus-, terveys- ja sosiaalitoimen kesken? Onko lasten ja nuorten psykososiaalisista palveluista vastaavien päälliköiden yhteistyölle sovittu rakenteet? Miten toteutuu oppilashuollon tavoitteiden asettaminen hallintokuntien yhteistyönä?</p>	<p>Miten koulun sisäisestä moniammatillisesta oppilashuollon yhteistyöstä ja sen rakenteista on sovittu? Mitä oppilashuoltoon liittyviä kysymyksiä käsitellään koulun eri toimintarakenteissa (esim. johtokunta, johtoryhmä, oppilashuoltoryhmä, opettajien tiimit, oppilaskunta)? Miten oppilashuollon kokonaisuutta johdetaan?</p>
<p>Mitä hallinnonalojen yhteisiä prosesseja (esim. koulun yhteistyö lastensuojelun tai esiopetuksen kanssa) on kunnassa kuvattu?</p>	<p>Mitä on sovittu yhteistyöstä ja prosesseista koulun ulkopuolisten lasten ja nuorten psykososiaalisista palveluista vastaavien tahojen kanssa? Miten kuntatason linjaukset otetaan huomioon koulun toimintatavoissa?</p>
<p>Mitä kunnassa on sovittu yhteistyöstä kolmannen sektorin, järjestöjen, yritysten ja seurakuntien kanssa? Miten huolehditaan siitä, että johtokunnilla on ajantasaiset tiedot oppilashuollosta ja sen toimintatavoista?</p>	<p>Miten koulun yhteistyö toteutuu kolmannen sektorin, järjestöjen, seurakuntien ja vanhempainyhdistysten kanssa? Mitkä oppilashuollon asiat tulisi hoitaa yhteistyössä johtokunnan kanssa? Mistä oppilashuollon asioista informoidaan johtokuntia?</p>
<p>Miten huolehditaan vanhempien osallistumismahdollisuuksista?</p>	<p>Miten vanhempia kuullaan? Miten turvataan vanhempien osallisuus omaa lastansa koskevan oppilashuollon asian käsittelyn kaikissa vaiheissa? Miten vanhemmat saavat tietoa koulusta, lapsen koulunkäynnistä ja oppilashuollosta?</p>
<p>Miten toteutetaan oppilashuollon arviointi eri hallintokuntien yhteistyönä?</p>	<p>Miten koulussa toteutetaan oppilashuollon toiminnan arviointi moniammatillisesti?</p>

4.6 Oppilashuollon arviointi

Oppilashuoltoa kuvaavaa vertailukelpoista tilastointi- ja seurantatietoa joudutaan kokoamaan eri lähteistä. Osa tiedoista on saatavissa valtakunnan tasolla, osa myös kuntatasolla tai koulukohtaisesti.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa (THL) on kehitetty terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmää, joka julkistettiin vuonna 2010. Tietokanta ja sen käyttöliittymä Teaviisari on kuntien eri toimialojen terveydenedistämistä kuvaava ilmainen verkkopalvelu. (<http://www.thl.fi/teaviisari>). Perusopetuksen terveydenedistämistä kuvaamista on kehitetty Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Opetushallituksen yhteistyönä vuodesta 2006 alkaen (Rimpelä ym. 2007, 2008 ja 2010). Perusraporteista saa vertailukelpoista tietoa muun muassa oppilashuollon suunnitelmista ja oppilashuoltoryhmien työskentelystä sekä koulun psykologitoiminnasta, sosiaalityöstä ja kouluterveydenhuollosta. Tietoja on kerätty myös oppilaiden ja vanhempien osallisuudesta, poissaolojen seuraamisesta ja erilaisista ongelmatilanteista kuten kiusaamisesta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen joka toinen vuosi toteuttama Kouluterveyskysely antaa tietoa perusopetuksen kahdeksansien ja yhdeksänsien vuosiluokkien oppilaiden sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten ensimmäisten ja toisten luokkien opiskelijoiden hyvinvoinnista. Kouluterveyskysely kokoaa tietoa nuorten elinoloista, kouluoloista, terveydestä, terveystottumuksista sekä oppilas- ja opiskelijahuollosta. Vertailukelpoisia tietoja on kerätty peruskouluissa vuodesta 1996, lukioissa vuodesta 1999 ja ammatillisissa oppilaitoksissa vuodesta 2008 alkaen. (www.thl.fi/kouluterveyskysely).

Lääninhallitukset (nykyiset aluehallintovirastot) arvioivat opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön ohjauksessa oppilashuollon palvelujen 2000-luvun alkupuolella. Arvioinnit antavat tietoa muun muassa oppilashuollon palveluiden saatavuudesta ja henkilöstön määrästä, kuntien opetussuunnitelmityöstä ja oppilashuoltoryhmien toiminnasta, tiedon vaihdosta ja turvallisuudesta. Eri vuosien arviointiraportit ovat luettavissa kunkin aluehallintoviraston verkkosivuilta (www.avi.fi).

4.6.1 Oppilashuollon palvelurakenteen arviointi

Osana Oppilashuollon palvelurakenteen kehittämistoimintaa 2007–2011 tuotettiin ehdotus malliksi esi- ja perusopetuksen oppilashuollon palvelurakenteen arviointiin. Itsearviointimallin kehittämistyöstä vastasi Net Effect Oy (Niinikoski, Eronen & Venäläinen 2010).

Mallin avulla voidaan tehdä näkyväksi oppilashuollon palvelurakenne ja sen toiminta sekä seurata niiden kehitystä kunnassa tai seudulla. Kunnalliset päätöksentekijät ja toimijat voivat käyttää itsearviointimallia oman kuntansa oppilashuollon elementtien tarkastelemiseen ja tarvittaessa niiden kehittämiseen. Mallia ei suunniteltu oppilashuollon ja oppilashuoltopalveluiden tulosten eikä vaikuttavuuden tarkasteluun.

Ehdotus itsearviointimalliksi pyrkii kuvaamaan oppilashuollon palvelurakennetta ja oppilashuoltopalveluja kolmella tasolla, joita ovat opetuksen järjestäjän taso, koulu- tai toimintayksikkötaso ja yksilötaso. Kuvaustasot on yksilöity taulukossa 3.

Taulukko 7. *Oppilashuollon palvelurakenteen itsearviointimallin kuvaustasot ja -kohteet.*

KUVAUSTASO	KRITEEREILLÄ TASOKOHTAISESTI KUVATTAVAT ASIAT
A. Opetuksen järjestäjän taso, pääsääntöisesti kunta	Kunnassa (tai seutukunnassa) kriteerit kohdistuvat oppilashuollon suunnitelmallisuuteen, tarpeiden määrittelyyn sekä järjestämiseen ja tuottamiseen hallintokuntien yhteistyönä Kuntatasoisessa oppilashuoltosuunnitelmassa <ul style="list-style-type: none"> • yksilöidään kuntakohtaisesti oppilashuollon tarpeet • määritellään oppilashuollon tavoitteet ja tarvittavat resurssit • määritellään kuntatason kehittämistyöryhmä • kuvataan palveluprosessit ja palvelukokonaisuudet; sekä • kuvataan oppilashuollon seuranta ja vaikuttavuuden arviointi.
B. Koulu- tai toimintayksikkötaso	Kouluyhteisön tai toimintayksikön tasolla palvelurakenteen kuvaamisessa ja todentamisessa kriteerit kohdentuvat seuraaviin asioihin: <ul style="list-style-type: none"> • oppilashuollon suunnittelu (koulukohtainen oppilashuoltosuunnitelma), • nivelvaiheyhteistyö oppilashuollossa, • moniammatilliset ryhmät ja niiden toiminta oppilashuollossa (ml. asiantuntijakonsultaatio), • oppilashuoltoryhmien toiminta; sekä • kouluympäristön terveys ja turvallisuus • Lisäksi koulutasolla kriteerit kohdentuvat myös opintososiaalisten palveluiden saatavuuden kuvaamiseen ja todentamiseen. Opintososiaalisia palveluja ovat kouluruokailu, koulukuljetus sekä koulumajoitus.
C. Yksilötaso	Yksilötasolla olennaista on, että itsearviointimalli pystyy ottamaan huomioon oppilashuoltopalveluiden saatavuuden (ks. lastensuojelulaki 9 §, kansanterveyslaki 14§). Oppilashuoltopalvelut kattavat yksilötasolla seuraavat osakokonaisuudet: <ul style="list-style-type: none"> • oppilaskohtaiset suunnitelmat • oppilashuoltopalvelut (kouluterveydenhuolto, ml. suun terveydenhuolto, koulupsykologipalvelut, koulukuraattoripalvelut).

Oppilashuollon järjestäminen kuntatasolla

Opetuksen järjestäjän eli kunnan taso kuvaa kunnan toimintaa oppilashuollon järjestäjänä. Tällä tasolla itsearviointimalli tuo tietoa oppilashuollon organisoinnista kunnassa, oppilashuollon järjestämisen ja tuottamisen resursseista, oppilashuollon kehittämissryhmän toiminnasta, palveluprosessien ja -kuvausten olemassaolosta, palvelutarpeiden laadusta sekä tietyiltä osin seuranta- ja vaikuttavuustiedosta.

Oppilashuollon vaikuttavuutta kuvaava tieto on luonteeltaan sen kaltaista, että oppilashuollon ohella monet muutkin seikat kuten opetuksen laatu tai lasten elinolot ja hyvinvointi vaikuttavat mallissa esitettyjen vaikutusten syntymiseen.

Taulukko 8. Mittauskohteet ja kriteerit kuntatasolla.

Oppilashuollon järjestäminen kuntatasolla	
ARVIOITAVA KOHDE	KRITEERI
Järjestämisen ja tuottamisen resurssit:	<p>Henkilöstöresurssit määritellyissä ammattiryhmissä tai tehtävyytyypeissä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • henkilötövuosien lukumäärä 100 oppilasta kohti (htv lkm/100 oppilasta) <ul style="list-style-type: none"> • johtamisen, suunnittelun ja seurannan resurssit – htv/100 oppilasta • oppilashuoltopalveluiden resurssit (lääkäri, terveydenhoitaja, hammaslääkäri, suuhygienisti, koulupsykologi, koulukuraattori, koulunkäyntiavustaja) – htv/100 oppilasta <p>Suhde kansalliseen keskiarvoon</p>
Kuntakohtaiset kehittämissryhmät:	<p>Kehittämissryhmien olemassaolo (kyllä/ei)</p> <p>Kehittämissryhmien kokoonpano:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opetushenkilöstö (kyllä/ei) • terveydenhuollon henkilöstö (kyllä/ei) • sosiaalihuollon henkilöstö (kyllä/ei) • nuorisotoimen henkilöstö (kyllä/ei) • oppilaiden huoltajat (kyllä/ei) • oppilaat (kyllä/ei) • lähipoliisi (kyllä/ei) • seurakunta tms. sidosryhmät (kyllä/ei) <p>Kehittämissryhmien kokoontumisaktiivisuus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tapaamiskertojen lukumäärä/lukuvuosi

Oppilashuollon palvelutarve:	<p>Tehostetun tuen tarpeessa olevat oppilaat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osuus (%) koko kohderyhmästä eli esi- ja perusopetuksen piirissä olevista ikäluokista <p>E erityisen tuen tarpeessa olevat oppilaat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osuus (%) koko kohderyhmästä eli esi- ja perusopetuksen piirissä olevista ikäluokista
Kuntakohtainen oppilashuoltosuunnitelma:	Laadittu suunnitelma (kyllä/ei)
Kuntakohtainen valmiussuunnitelma:	Suunnitelman saatavuus (kyllä/ei)
Oppilashuollon palveluprosessit ja -kuvaukset:	<p>Määritellyt palveluprosessikuvaukset (kyllä/ei)</p> <p>Määritellyt palvelukokonaisuudet tai -kuvaukset (kyllä/ei)</p>
Tarjottujen palveluiden ja oppilashuollollisen toiminnan määrä:	<p>Tarjottujen palveluiden ja oppilashuollollisen toiminnan kokonaisuusmäärä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • euroa/100 oppilasta
Oppilashuollon vaikuttavuus:	<p>Ilman päättötodistusta jäävät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osuus (%) vuosiluokasta <p>Ilman jatko-opiskelupaikkaa jäävät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osuus (%) vuosiluokasta <p>Perusopetuksen keskeyttäneet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osuus (%) vuosiluokasta

Oppilashuolto kouluyhteisö- tai yksikkötasolla

Mallin toisella kuvaustasolla tarkastellaan kouluyhteisö- ja yksikkötason oppilashuoltotoimintaa. Tällä tasolla itsearviointimallista saa tietoa muun muassa oppilashuollon suunnitelmista, oppilashuoltoryhmästä, asiantuntijakonsultaatista, nivelvaiheyhteistyöstä ja yhteisölliseen oppilashuoltotyöhön käytetystä ajasta.

Taulukossa 5 on kuvattu itsearviointimallin mukainen koulu- tai yksikkötasoinen oppilashuolto.

Taulukko 9. Mittauskohteet ja kriteerit koulu- tai yksikkötasolla.

Oppilashuolto koulu yhteisö- tai yksikkötasolla	
ARVIOITAVA KOHDE	KRITEERI
Koulu-/yksikkökohdaiset suunnitelmat:	<p>Opetussuunnitelman mukainen oppilashuollon suunnitelma ja siihen liittyvän yhteistyön järjestäminen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kyllä/ei <p>Pelastuslain mukainen pelastussuunnitelma ja pelastautumisharjoitukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Suunnitelma – kyllä/ei • Harjoitukset – määrä/vuosi <p>Yhteistyö kunnan eri hallinnon- tai toimialojen kanssa suunnitelmien laatimisessa suunnitelmakohtaisesti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oppilashuollon suunnitelma – kyllä/ei • Pelastussuunnitelma – kyllä/ei
Oppilashuoltotyötä tekevä ryhmä ja sen toiminta:	<p>Oppilashuoltotyötä tekevän ryhmän kokoonpano koko koulu yhteisöä koskeissa asioissa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rehtori/koulun tai yksikön johtaja – kyllä/ei • Terveystenhoitaja – kyllä/ei • Koulupsykologi – kyllä/ei • Koulukuraattori – kyllä/ei • Erityisopettaja – kyllä/ei • Luokanvalvoja(t)/opettaja(t) – kyllä/ei • Koululääkäri – kyllä/ei • Huoltajat – kyllä/ei • Oppilaat – kyllä/ei <p>Oppilashuoltotyötä tekevän ryhmän kokoontumisaktiivisuus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tapaamiskertojen lukumäärä/lukuvuosi <p>Oppilashuoltotyötä tekevän ryhmän yhteistyösuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tapaamiset johtoryhmän kanssa – lukumäärä/lukuvuosi • Tapaamiset oppilaskunnan kanssa – lukumäärä/lukuvuosi • Tapaamiset yhteistyökumppaneiden kanssa – lukumäärä/lukuvuosi • Tapaamiset huoltajien kanssa – lukumäärä/lukuvuosi
Asiantuntijakonsultaation saatavuus:	<p>Konsultaation saatavuus erityiskysymyksissä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oppimishäiriöt – kyllä/ei • Käyttäytymishäiriöt – kyllä/ei • Sosiaaliset ongelmat – kyllä/ei • Psykkiset terveysongelmat – kyllä/ei • Fyysiset terveysongelmat – kyllä/ei

Kouluympäristön terveys ja turvallisuus:	<p>Työolojen tarkastukset kolmen vuoden välein:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kyllä/ei <p>Ensiaputaitoinen henkilöstö:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ensiapukoulutuksen saaneiden lukumäärä/koulun tai yksikön henkilöstön kokonaismäärä
Henkilöstön tietoisuus oppilashuollosta:	<p>Perehdyttämiskansiot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kyllä/ei <p>Henkilöstön perehdyttäminen suunnitelmiin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perehdytystapahtumien määrä/lukuvuosi (minimi kerta/lukuvuosi/työntekijä)
Opintososiaalisten palveluiden saataavuus:	<p>Kouluruokailu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Euroa/oppilas • Aterioiden energiaravintoaineet, energiasisältö, ruoka-aineet ja ruokalajit/kansalliset suositukset <p>Koulukuljetus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • järjestetty koulukuljetus/koulukuljetusta tarvitsevien määrä, • koulumatkan toteutuneet kestot/koulumatkan enimmäiskesto (eri ryhmissä: alle 13-vuotiaat, yli 13-vuotiaat ja erityisopetuksessa olevat) • mahdollisuus ohjattuun toimintaan kuljetusta odottaessa – kyllä/ei <p>Koulumajoitus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • järjestetty koulumajoitus/koulumajoitusta tarvitsevien määrä • maksuttomat matkat majoituspaikan ja kodin välillä lomien ja viikonloppujen yhteydessä – kyllä/ei • vapaa-ajan ohjauksen järjestäminen – kyllä/ei
Nivelvaiheyhteistyön toimivuus/toimintamalli:	<p>Vaihtokeskustelut:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vaihtokeskusteluiden määrä/vastaanottavien yksikköjen määrä <p>Tietojen toimittaminen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Siirtymiseen liittyvät tiedot ja niiden toimittaminen/opetusastetta vaihtavien määrä
Koulu-/yksikkötason yhteisölliseen oppilashuoltotyöhön käytetty aika:	<p>Käytetty aika ammattiryhmittäin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rehtori/koulun tai yksikön johtaja – htv/100 oppilasta • Koululääkäri – htv/100 oppilasta • Terveystenhoitaja – htv/100 oppilasta • Koulukuraattori – htv/100 oppilasta • Koulupsykologi – htv/100 oppilasta • Opettajat – htv/100 oppilasta • Koulunkäyntiavustajat – htv/100 oppilasta • Muu henkilöstö – htv/100 oppilasta

Yksilötason oppilashuolto

Oppilashuollon palvelurakenteen itsearviointimallin kolmas taso kuvaa oppilaan näkökulmaa. Kriteereillä pyritään kuvaamaan sitä, miten oppilashuolto kohdentuu yksilöihin.

Yksittäisen oppilaan saamien palveluiden lisäksi tällä tasolla voidaan ottaa huomioon oppilashuollon suunnitelmallisuus, kodin ja koulun yhteistyön toimivuus sekä kokemukset palveluiden laadusta (taulukko 10).

Taulukko 10. Mittauskohteet ja kriteerit yksilötasolla.

Yksilötason oppilashuolto	
ARVIOITAVA KOHDE	KRITEERI
Oppilaskohtainen oppimis- ja hyvinvointisuunnitelma sisältäen oppilashuollollisen näkökulman:	Suunnitelmien määrä/oppilaiden määrä
Muut henkilökohtaiset suunnitelmat:	Oppimissuunnitelmien määrä/tehostetun tuen tarpeessa olevien oppilaiden määrä Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma/erityisen tuen tarpeessa olevien oppilaiden määrä
Koti ja koulu – yhteistyö ja sen toimivuus:	Lukuvuosittaiset oppilas-koti –keskusteluiden määrä/oppilaiden määrä Koettu laatu (huoltajakysely) <ul style="list-style-type: none"> • Esimerkiksi 5-portainen vastausasteikko palveluiden koetusta laadusta
Oppilashuoltopalveluiden ja muun oppilashuollollisen tuen saatavuus:	Palveluun pääsyn odotusaika Vuorokausien lukumäärä/palvelutyypit Koettu laatu (huoltajakysely): <ul style="list-style-type: none"> • Esimerkiksi 5-portainen vastausasteikko palveluiden koetusta laadusta

4.6.2 Oppilashuollon arviointi kouluyhteisössä

Oppilashuollon vaikuttavuuden tai tuloksellisuuden arviointiin on vaikeaa löytää toimivia mittareita. Edellisessä luvussa esitelty itsearviointimalli tai –kriteeristö soveltuu oppilashuollon palvelurakenteen kuvaamiseen erityisesti kuntatasolla. Varsinaiseen oppilashuollon vaikuttavuuden arviointiin mallia ei ole tarkoitettu.

Perusopetuksen laatukriteereissä (Opetusministeriö 2010) oppilashuoltoa on kuvattu osana oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin tukea, osallisuutta, kodin ja

koulun yhteistyötä sekä oppimisympäristön turvallisuutta. Laatumittarit tarjoavat käytännöllisen työkalun myös oppilashuollon perusasioiden arviointiin niin kunnassa kuin koulussa.

Huolimatta mittaamisen haasteista, oppilashuollon laadullinen arviointi erityisesti koulu yhteisössä on tärkeää. Oppilashuollon onnistumista pitäisi koulussa tarkastella myös asiakkaan – koulu yhteisön, oppilaiden ja vanhempien - näkökulmasta.

Oppilashuollon arviointia koulu yhteisössä voidaan jäsentää kolmen perustehtävän kehikosta käsin. Kehikossa tarkastellaan oppilashuoltoa opetus suunnitelman mukaisena tehtävänä, joka kuuluu koulu yhteisössä kaikille aikuisille. Tässä kehikossa näiksi tehtäviksi on valittu

- yhteisöllisyyden ylläpitäminen ja edistäminen
- kokonaisvaltainen huolenpito jokaisesta oppilasta
- vanhempien tukeminen koululaisten vanhempina.

Mainittujen perustehtävien toteutumista voidaan koulu yhteisössä arvioida seuraavien kysymysten avulla. Kysymykset on tarkoitettu herättämään yhteistä keskustelua oppilashuollon onnistumisesta koulu yhteisössä ja niitä voidaan käyttää valikoiden esimerkiksi opettajankokouksissa ja suunnittelupäivillä.

1. Yhteisöllisyyden ylläpitäminen ja edistäminen.

- Miten oppilashuoltoa ohjaavat arvot näkyvät koulun arjessa?
- Mitä koulussa on sovittu koulu yhteisön jäsenten välisestä vuorovaikutuksesta?
- Miten oppilaat osallistuvat oppilashuollon kehittämiseen koulussa?
- Miten koulun käytännöt tukevat oppimista, hyvinvointia ja turvallisuutta?
- Miten oppilaiden hyvinvointia ja oppimista seurataan?
- Miten oppilaiden hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehditaan koulun kaikissa tilanteissa ja oppimisympäristöissä, oppitunneilla ja välitunneilla?
- Onko koulussa on sovittu yhdessä järjestyssäännöistä ja toimintamalleista erilaisissa ongelmatilanteissa?
- Miten huolehditaan siitä, että kaikki koulu yhteisön jäsenet sitoutuvat yhteisiin oppilashuollon tavoitteisiin, toimintaperiaatteisiin ja moniammatillisuuden toteuttamiseen?

2. Kokonaisvaltainen huolenpito jokaisesta oppilasta

- Miten oppilaan tarpeet ja etu otetaan huomioon tehtäessä oppilasta koskevia ratkaisuja?

- Onko koulu työskentely-ympäristönä oppilaalle turvallinen ja viihtyisiä?
- Miten koulun aikuiset huolehtivat siitä, että oppilas tulee aidosti kohdatuksi ja kuulluksi päivittäisessä arjessa?
- Saako oppilas tarvitsemaansa ohjausta ja huolenpitoa oikea-aikaisesti?
- Onko oppilaille kerrottu, mitä apua ja tukea koulu tarvittaessa tarjoaa?

3. Vanhempien tukeminen koululaisten vanhempina

- Onko vuorovaikutus kotien kanssa avointa ja luottamuksellista?
- Tulevatko vanhemmat kuulluksi koulun oppilashuollon kehittämiseen liittyvissä ja omaa lastaan koskevissa oppilashuoltoasioissa?
- Saavatko vanhemmat tukea kasvatustehtävässään koululaisten vanhempina?
- Miten vanhemmille annetaan tietoa koulusta, oppilashuollosta ja lapsen koulunkäynnistä?
- Miten vanhemmille tiedotetaan oppilashuollon palveluista ja toimintatavoista sekä koulun ulkopuolisista lapsille ja vanhemmille tarjolla olevista palveluista?

Kuvio 11. Onnistunut oppilashuolto oppilaan, vanhempien ja koulu yhteisön näkökulmista

4.7 Oppilashuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämistoiminnan 2007–2011 tuloksia

Oppilashuollon laadun ja palvelurakenteen kehittämistoiminnassa 2007–2011 opetus- ja kulttuuriministeriö asetti tavoitteita, jotka liittyivät oppilashuollollisen tuen saatavuuteen, moniammatillisuuteen, verkostomaiseen toimintatapaan

sekä ennaltaehkäisevään työhön (katso luku 1.2.). Oppilashuollon kehittämistoimintaan osallistui yhteensä 192 kuntaa. Käytännössä osallistuneiden kuntien lukumäärä on pienentynyt hieman kunta- ja palvelurakennemuutoksen myötä.

Oppilashuollon kehittämistoiminnan tuloksia tarkastellaan seuraavassa valtionavustukselle asetettujen tavoitteiden näkökulmasta.

Oppilashuollon strategia

Oppilashuollon kehittämistoiminnan päätavoite oli oppilashuollon strategian laatiminen kuntaan tai seudulle. Strategia tuli toimittaa Opetushallitukselle kehittämistoiminnan loppuselvityksen yhteydessä. Opetushallitukseen saapuneet oppilashuollon strategiat ovat muodoltaan ja laajuudeltaan erilaisia.

Yksinkertaisimmillaan oppilashuollon strategia on rakenteeltaan kaavio, jossa kuvataan esimerkiksi oppilashuollon missio, visio ja keskeiset tavoitteet. Osassa strategioita on kuvattu laajasti kunnan oppilashuollon kokonaisuutta: sen rakenteita ja prosesseja, tavoiteltuja tuloksia sekä kehittämistavoitteita. Suuri osa kehittämistoiminnassa mukana olleista kunnista kirjoitti strategiansa käsikirjaksi, jossa oppilashuollon toiminnat kuvattiin hyvinkin yksityiskohtaisesti. Osassa erityisesti suuria kuntia strategia tavoitteli oppilashuollon pidemmän aikavälin tavoitteiden ja kehittämistoimenpiteiden linjausta.

Strategioiden tai kehittämissuunnitelmien sisältönä olivat tyypillisesti lainsäädäntö, ennalta ehkäisevä toiminta, moniammatillinen yhteistyö, henkilötietojen käsittely ja salassapito, nivelvaiheet, kodin ja koulun yhteistyö, oppilashuoltoryhmän toiminta, osallisuus ja turvallisuuteen (kiusaaminen, kriisit) liittyvät toimenpideohjeet.

Strategiatyössä kunnan oppilashuollon strategia piti asemoida kunnan muihin lasten ja nuorten hyvinvointia koskeviin asiakirjoihin sekä samanaikaisesti meneillään oleviin kehittämistoimintoihin, kuten tehostetun ja erityisen tuen kehittämiseen, oppilaanohjauksen kehittämiseen ja lastensuojelun suunnitelman laatimiseen.

Oppilashuollon palvelujen saatavuuden turvaaminen ja palvelurakenteen kehittäminen

Oppilashuollon palvelujen saatavuuden turvaaminen osoittautui haasteelliseksi tavoitteeksi kehittämistoiminnassa. Kunnat ovat epätasa-arvoisessa asemassa oppilashuollon palvelujen ja erityisesti koulupsykologi- ja -kuraattoripalveluiden saatavuuden suhteen.

Perusongelmaa eli oppilashuollon palveluiden riittämättömiä resursseja ei oppilashuollon palvelurakenteen kehittämistoiminnalla voitu ratkaista. Oppilashuollon palvelurakennetta kehittämällä voidaan kuitenkin merkittävästi edistää oppilashuoltotoiminnan sujuvuutta lasten ja nuorten, heidän vanhempiansa sekä opetus-, sosiaali- ja terveystoimen henkilöstön näkökulmista.

Kunnissa laaditut oppilashuollon palvelu- ja prosessikuvaukset, palvelukartat ja -polut ovat jäsentäneet palvelujen saatavuutta ja toimivuutta sekä toivottavasti myös helpottaneet tuen saamista.

Kehittämistoiminnan puitteissa jokaisessa kunnassa järjestettiin täydennyskoulutusta ja työnohjausta henkilöstön osaamisen lisäämiseksi. Yhteisen koulutuksen myötä tieto kunnan eri oppilashuollon toimijoista, saatavilla olevista tukitoimista ja toimintatavoista on lisääntynyt. Koulutuksen teemat ovat liittyneet mm. oppilashuoltoryhmän toiminnan kehittämiseen, ennalta ehkäisevään toimintaan, varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen, osallisuuteen, turvallisuuden sekä vuorovaikutustaitojen lisäämiseen.

Opetussuunnitelmien toimeenpanon tukeminen

Oppilashuollon kehittämistoiminta on osaltaan tukenut paikallista opetussuunnitelmatyötä sekä oppilashuollon että kodin ja koulun välisen yhteistyön osalta. Lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmiin sisällytetty yhteistyövelvoite opetussuunnitelman laatimisessa on tullut konkreettisemmaksi kehittämistoiminnan myötä. Yhteistyössä on valmisteltu muun muassa toimintamalleja poissaolojen seuraamiseen, kiusaamisen ehkäisemiseen ja lastensuojeluilmoituksen tekemiseen sekä erilaisia lomakkeita kolmiportaiseen tukeen tai moniammatillisen oppilashuoltotyön yhtenäistämiseen. Turvallisuuden edistämiseksi on sovitettu yhteen kunnan eri hallinnonalojen (poliisi, pelastustoimi, sosiaalitoimi, terveystoimi ja opetustoimi) suunnittelua. Koulun kriisivalmiutta on lisätty kunnan toimijoiden yhteistyönä.

Uudistunut perusopetuksen lainsäädäntö ja opetussuunnitelman perusteiden muutokset ovat olleet suosittu ja tarpeellinen täydennyskoulutusten aihe.

Oppilashuollon painopisteen siirtäminen ennalta ehkäisevään työhön

Ennalta ehkäisevä työ on lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä heidän luontaisessa kasvuyhteisössään. Ollakseen vaikuttavaa ennalta ehkäisevän työn tulee kohdistua niihin ryhmiin, luokkiin ja koko kouluyhteisöön, joiden jäseninä lapset ja nuoret ovat. Ennalta ehkäisevää työtä on myös herkkyyden tunnistaa lasten ja nuorten tarpeet sekä tarjota tukea ja apua oikea-aikaisesti.

Kehittämistoiminnassa mukana olleet kunnat kokivat ennalta ehkäisevän työn sisällön vaikeasti hahmotettavana. Ennalta ehkäiseväksi työksi kuvataan lähes kaikkea lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävää työtä. Kuntien selkeästi ennalta ehkäisevään työhön kohdennettuja kehittämistoimia ovat olleet osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen: kummioppilas- ja tutor-toiminta, ryhmäyttäminen sekä oppilaiden tunnetaitoja ja sosiaalista kasvua edistävät ohjelmat. Lisäksi huolen puheeksi ottamista ja varhaisen puuttumisen menetelmien oppimista pidettiin kunnissa tärkeänä ennalta ehkäisevänä toimintana.

Moniammatillisen ja hallintokuntien välisen yhteistyön edistäminen

Moniammatillinen ja hallintokuntien välinen yhteistyö vahvistui kehittämistoiminnan myötä kaikissa osallistuneissa kunnissa. Myös yhteistyörakenteet organisaation kaikilla tasoilla – hallinnossa ja kouluissa – ovat jäsentyneet. Kehittämistyötä varten koottu monihallintokuntainen ohjausryhmä on useissa kunnissa vakiintunut pysyväksi rakenteeksi. Kuntiin perustettiin myös erilaisia yhteistyöryhmiä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja edistämiseksi. Joidenkin kuntien kehittämistyö painottui alueellisten oppilashuoltorakenteiden luomiseen. Tyypillisesti yhteistyötä selkiytettiin laatimalla prosessikuvaus- ja vuosikelloja ja sopimalla kokouskäytänteistä.

Eri hallinnonalojen toimintakulttuuriin, tehtäväalueisiin ja työntekijöihin tutustuttiin yhteisissä koulutuksissa ja työpajoissa. Samalla löydettiin myös uusia oppilashuollon toimintatapoja. Koulun oppilashuoltoryhmän yhteistä työnohjausta pidettiin monissa kunnissa tärkeänä, mikä on merkittävää ryhmän oman toiminnan kehittämisen kannalta.

Esiopetuksen oppilashuolto

Päiväkotien ja koulujen yhteistyötä on kunnissa tehty pitkään. Erityisesti esiopetuksesta perusopetukseen siirtymisen vaiheeseen on kehitetty erilaisia toimintamalleja kuten tutustumispäivät, vanhempainillat ja siirtopalaverit. Lasten koulun aloittamisen tueksi on kouluvalmiuden arviointiin kehitetty prosessikuvauksia. Oppilashuollon yhteistyö esiopetuksessa on vielä kehittyvä osa-alue. Esiopetuksen oppilashuollon yhteistyökumppanit poikkeavat osittain koulun yhteistyötahoista. Esimerkiksi esiopetuksessa tehdään yhteistyötä lastenneuvolan kanssa, koulussa kouluterveydenhuollon kanssa. Myös psykologi- ja sosiaalityöntekijän palvelut tarjoaa esiopetukselle usein eri taho kuin koululle. Niissä kunnissa, joissa esiopetus ja perusopetus ovat saman hallintokunnan alaisia, saattaa yhteistyörakenteiden muodostaminen esiopetuksen oppilashuollolle olla helpompaa.

Oppilashuolto-käsitteen käyttäminen esiopetuksessa on uutta vaikka varsinaisella toiminnalla saattaa olla pitkät perinteet. Esimerkiksi kodin ja esiopetuksen välinen kasvatuskumppanuus-ajattelu on esiopetuksessa vahvaa. Myös suotuisasta ja turvallisesta kasvuympäristöstä ja kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista huolehtiminen on esiopetuksen oppilashuollon voimavaroja.

Esiopetuksen oppilashuollon kehittäminen tapahtui osana oppilashuollon esiopetuksesta perusopetukseen etenevää jatkumoa. Esiopetuksen oppilashuollon erityisluonne jäi yllättävän vähälle huomiolle. Kehittämistoiminnassa keskityttiin esiopetuksesta perusopetukseen siirtymisen vaiheeseen ja tähän liittyen muun muassa tiedonsiirto- ja kokouskäytänteiden kehittämiseen. Koulukypsyyden arvioimiseksi valmisteltiin prosessimalleja. Yhteistyötä vanhempien kanssa pidettiin tärkeänä kehittämiskohteena. Joissakin kunnissa laadittiin erillisiä esiopetuksen oppilashuollon käsikirjoja.

Kehittämistoiminnan loppuselvitysten valossa esiopetuksen oppilashuollon kehittäminen painottui selvästi yksittäisten lasten tuen saamisen varmistamiseen; yhteisöllisen oppilashuollon kehittämistä kuvattiin raporteissa vain vähän.

Lukion opiskelijahuolto

Lukion opiskelijahuollon kehittämistä rahoitettiin sekä osana esi- ja perusopetuksen kokonaisuutta sekä omana erillisenä valtionavustushankkeenaan.

Lukiokoulutuksessa opiskelijoilla ei ole vastaavaa oikeutta oppilashuollon palveluihin kuten esi- ja perusopetuksessa. Opiskeluterveydenhuollon palvelut lukioissa ovat lakisääteisiä, mutta psykologi- ja kuraattoripalveluista ei säädetä laissa. Käytännössä viimeksi mainittujen palveluiden järjestämistapa opiskelijoille on kunnan harkittavissa, ja näiden ammattihenkilöiden määrä on kasvanut hitaasti. Sen sijaan ohjauksella on lukiossa vahvat perinteet, ja erityisesti psykososiaalinen ohjaus tulee toimintana lähelle opiskelijahuoltoa. Lukiokoulutuksen rakenne ja vaativuus tuovat omat haasteensa opiskelijahuoltoon. Lisäksi henkilöstöresurssien puute vaikeuttaa moniammatillisen yhteistyön järjestämistä.

Kehittämistoiminnan tuloksissa ohjaus ja opiskelijahuolto sivuavat toisiaan. Ryhmänohjaajan rooli opiskelijan tukemisessa on lukiossa tärkeä. Ryhmänohjaajille järjestettiin kehittämistoiminnan puitteissa omaa koulutusta, ja monissa kunnissa laadittiin erillisiä ryhmänohjaajan kansioita tai käsikirjoja. Moniammatillinen yhteistyö oli valittu monissa kunnissa koulutuksen aiheeksi, ja koulutus suunnattiin erityisesti opiskelijahuoltoryhmille.

Opiskelijoiden osallisuuden ja keskinäisen vuorovaikutuksen lisääminen otettiin useissa kunnissa keskeiseksi teemaksi. Kunnissa kehitettiin tutortoimintaa, koulutettiin mentoreita ja ryhmätettiin lukiokoulutuksen aloittavia opiskelijoita.

Kehittämistoiminnassa laadittiin lukion opiskelijahuollon käsikirjoja ja erillisiä turvallisuuskansioita. Henkilöstölle järjestettiin täydennyskoulutusta muun muassa oppimisvaikeuksien tunnistamisesta, erityisvaikeuksista ja tuen järjestämisestä sekä oppimaan oppimisesta.

Kirjallisuutta

Caplan, G. 1970. The theory and practice of mental health consultation. Basic Books, Inc., New York.

Engeström, Y. 1993. Moniammatillisten tiimien toiminnan analysointi. Teoksessa Simoila, R., Harlamow, A., Launis, K., Engeström, Y., Saarelma, O. ja Kokkinen-Jussila, M. Mallit, kontaktit, tiimit ja verkot: Välineitä terveystieteiden analysointiin. Raportteja 80/1993. Stakes, Helsinki.

Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009. Helsingin kaupunki 28.2.2009, Helsinki.

Johanson, J.-E. 2007. Strateginen johtaminen. Power-point-esitys. Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos, Helsinki.

Konu, A. 2002. Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Tampereen yliopiston terveystieteen laitos. Acta Universitatis Tamperensis 887, Tampere.

Kouluterveydenhuollon laatusuositus. 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:8. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto, Helsinki.

Määttä, M. 2006. Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 252, Helsinki.

Niinikoski, M.-L., Eronen, A. ja Venäläinen, R. Net Effect Oy. 2010. Esi- ja perusopetuksen palvelurakenteen arviointi kehittäjäkunnissa. Raportit ja selvitykset 2010:5. Opetushallitus, Helsinki.

Oppilashuollon kehittämiseen kohdennetun valtionavustuksen hakeminen 2007. Opetusministeriön taustamuistio 26.2.2007, Helsinki.

Oppilashuoltokomitean mietintö. Komiteamietintö 1973:151, Helsinki.

Oppilas- ja opiskelijahuolto Helsingissä. Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmän muistio 2003. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja 2003:B2, Helsinki.

Perusopetuksen laatukriteerit. 2010. Opetusministeriön julkaisuja 2010:6, Helsinki.

Perusopetuksen opetussuunnitelman kuntakohtainen osuus 2005. Helsingin kaupungin opetusvirasto, perusopetuslinja, Helsinki.

Rimpelä, M., Fröjd, S. ja Peltonen, H. (toim.). 2010. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009. Peruseräraportti. Koulutuksen seurantaraportit 2010:1. Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Rimpelä, M., Kuusela, J., Rigoff, A.-M., Saaristo, V. & Wiss, K. (toim.) 2008. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa 2 – peruseräraportti kyselystä 1. -6. vuosiluokkien kouluille. Opetushallitus ja Stakes, Helsinki.

Rimpelä, M., Metso, T., Saaristo, V. ja Wiss, K. (toim.) 2008. Vanhempainyhdistysten ja huoltajien osallisuus peruskoulun ja sen oppilashuollon kehittämisessä. Raportteja 29/2008. Stakes, Helsinki.

Rimpelä, M., Rigoff, A.-M., Kuusela, J. & Peltonen, H. (toim.) 2007. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa 2 – peruseräraportti kyselystä 7. -9. vuosiluokkien kouluille. Opetushallitus ja Stakes, Helsinki.

Viirkorpi, P. 2000. Onnistunut projekti – Opas kunta-alan projektityöskentelyyn. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

Liitteet

Liite 1 Lastenoikeuksien sopimus lyhennettynä (www.unicef.fi)

1. Jokainen alle 18-vuotias on lapsi.
2. Lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Ketään lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiansa ominaisuuksien, mielipiteiden tai alkuperän vuoksi.
3. Lapsia koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu.
4. Valtion on toteutettava Lapsen oikeuksien sopimuksen määräämät oikeudet.
5. Valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.
6. Lapsella on oikeus elämään. Valtion on taattava mahdollisimman hyvät edellytykset lapsen henkiinjäämiselle ja kehitykselle omaan tahtiin.
7. Lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen. Lapsella on oikeus tuntea vanhempansa ja olla ensisijaisesti heidän hoidettavanaan.
8. Lapsella on oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa.
9. Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.
10. Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttelämättä.
11. Valtion pitää estää lasten laitton kuljettaminen maasta toiseen.
12. Lapsella on oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.
13. Lapsella on mielipiteidensä ilmaisemiseksi oikeus hakea, vastaanottaa ja levittää tietoa ja ajatuksia vapaasti, kunhan se ei loukkaa muiden oikeuksia.
14. Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä on kunnioitettava.

15. Lapsella on oikeus liittyä yhdistyksiin ja toimia niissä.
16. Lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniaansa tai mainettaan ei saa halventaa.
17. Lapsella on oikeus saada tiedotusvälineiden kautta sellaista tietoa, joka on tärkeää hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa kannalta. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta tiedolta ja aineistolta.
18. Vanhemmillä on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta. Heillä on oikeus saada tukea tehtävänsä. Vanhempien tulee toimia lapsen edun mukaisesti. Valtion on turvattava päivähoito- ja lastensuojelupalvelut.
19. Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.
20. Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.
21. Lapsi voidaan adoptoida, jos se on hänen kannaltaan paras vaihtoehto.
22. Pakolaislapsella on oikeus saada tarvitsemansa erityinen huolenpito.
23. Vammaisen lapsen pitää saada parasta mahdollista hoitoa ja apua, joka edistää hänen itseluottamustaan ja osallistumistaan.
24. Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvitsemansa terveyden- ja sairaudenhoito. Odottaville äideille on taattava asianmukainen terveydenhoito.
25. Syntymäkotinsa ulkopuolelle sijoitetulla lapsella on oikeus hänelle annetun hoidon ja hänen sijoituksensa perusteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.
26. Lapsella on oikeus sosiaaliturvaan.
27. Lapsella on oikeus hänen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.
28. Lapsella on oikeus saada maksuttomasti perusopetusta. Valtion on edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä.
29. Koulutuksen on kehitettävä lapsen yksilöllisiä taitoja, ihmisoikeuksien sekä lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta, vastuullista kansalaisuutta, suvaitsevaisuutta sekä ympäristön suojelua.
30. Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä.
31. Lapsella on oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään.
32. Lapsella ei saa teettää työtä, joka haittaa hänen opintojaan tai vahingoittaa hänen terveyttään tai kehitystään.
33. Lasta on suojeltava huumeilta ja laittomalta huumekaupalta.

34. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä.
35. Valtioiden on estettävä lapsikauppa.
36. Lasta on suojeltava kaikelta hänen hyvinvointiaan uhkaavalta hyväksikäytöltä.
37. Lasta ei saa kiduttaa. Lasta ei saa rankaista julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vangitsemisen tulee olla viimesijainen keino ja silloinkin on huomioitava hänen ikänsä mukaiset tarpeet.
38. Alle 18-vuotiasta ei saa värvätä armeijaan eikä hän saa osallistua sodankäyntiin. Aseellisissa selkkauksissa on suojeltava lapsia.*
39. Väärinkäytösten uhriksi joutunutta lasta on autettava toipumaan ja hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan on edistettävä.
40. Lakia rikkonutta lasta on suojeltava ja hänen oikeuksiaan on kunnioitettava.
41. Jos valtion kansallinen lainsäädäntö turvaa lapselle paremmat oikeudet kuin tämä sopimus, sitä on noudatettava.
42. Valtion on huolehdittava, että kaikki kansalaiset tietävät lapsen oikeudet.
43. Tämän sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea
44. - 54. Artiklat ovat päätöksiä sopimukseen liittymisestä, muuttamisesta, siitä raportoimisesta ja sopimuksen muusta voimassaolosta.

*) Ikäraja nostettu lisäpöytäkirjassa 15:sta 18-vuoteen.

Liite 2 Oppilas- ja opiskelijahuoltoon koskevia säädöksiä ja määräyksiä

Oppilas- ja opiskelijahuoltoon koskevia säädöksiä

Alkoholilaki 1143/1994

Asetus ammatillisesta koulutuksesta 811/1998

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 556/1994

Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 1015/1991

Asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä 564/1994

Asetus viranomaisen toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta 1030/1999

Erikoissairaanhoidonlaki 1062/1989

Hallintolainkäyttölaki 586/1996

Hallintolaki 434/2003

Henkilötietolaki 523/1999

Kansanterveyslaki 66/1972; muutos 626/2007 ja 1327/2010

Kuntalaki 365/1995

Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998; muutos 479/2003

Laki kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä 497/2003

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983

Laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 504/2002

Laki lähestymiskiellosta 898/1998

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 159/2007

Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa 13/2003

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994

Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 693/1976; muutos 698/2010

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999

Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996

Lastensuojelulaki 417/2007; muutos 88/2010

Lukioasetus 810/1998

Lukiolaki 629/1998; muutos 478/2003

Mielenterveysasetus 1247/1990; muutokset 1282/2000 ja 1646/2009

Mielenterveyslaki 1116/1990

Nuorisolaki 72/2006; muutos 693/2010

Pelastuslaki 379/2011

Perusopetusasetus 852/1998

Perusopetuslaki 628/1998; muutokset 477/2003, 642/2010 ja 1352/2010

Päihdehuoltolaki 41/1986

Raittiustyöasetus 233/1983

Raittiustyölaki 828/1982

Sosiaalihuoltolaki 710/1982; muutos 50/2005

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista 298/2009

Suomen perustuslaki 731/1999

Terveydenhuoltolaki 1326/2010

Terveydensuojelulaki 763/1994

Työturvallisuuslaki 738/2002

Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta 955/2002

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2011

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/2001

Valtioneuvoston asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 608/2005

YK:n lapsen oikeuksien sopimus 60/1991

Oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevia määräyksiä

Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet 2004. Opetushallituksen määräys 28/011/2004.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Määräys 51/011/2010. Määräykset ja ohjeet 2010:27. Opetushallitus.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutos. Opetushallituksen määräys 42/011/2003.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Opetushallituksen määräys 33/011/2003.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallituksen määräys 1/011/2004.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010. Määräys 50/011/2010. Määräykset ja ohjeet 2011:20. Opetushallitus.

Painettu
ISBN 978-952-13-4981-2
ISSN 1798-8950

Verkojulkaisu
ISBN 978-952-13-4982-9
ISSN 1798-8969

Oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta 2000-luku on ollut merkittävä ajanjakso. Sen kuluessa oppilashuolto on vakiinnuttanut asemansa kunnissa ja kouluissa: oppilashuolto on sisällytetty koululainsäädäntöön ja opetussuunnitelman perusteisiin, kuntien kehittämistoimintaa on rahoitettu valtionavustuksilla ja sen puitteissa on tehty kuntien ja seutujen oppilashuollon strategiatyötä. Tämän päivän koulussa opetus ja oppilashuolto kulkevat luontevasti käsi kädessä.

Oppilashuollon kehittäminen edellyttää laajan kokonaisuuden ymmärtämistä. Oppilashuolto on moniammatillista työtä, jossa yhdistyy eri ammattialojen asiantuntijuus ja erilaisten toimintakulttuurien synnyttämä osaaminen. Huomisen hyvinvointia – Kehys oppilashuollon kehittämiseksi on käsikirja opetuksen järjestäjille ja kunnille, joissa oppilashuollon kehittäminen on ajankohtaista. Julkaisun tarkoituksena on toimia kehittäjän työn tukena ja avata näkymiä oppilashuollon kokonaisuuteen, perusteisiin ja taustaan. Julkaisu toimii apuna myös oppilashuollon kehittämissuunnitelmien tai strategioiden laadinnassa.

Oppilashuollon tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen turvaaminen. Työn tulokset kantavat kauaksi tulevaisuuteen.